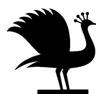
Čakovec Memorial Book

Megilat ha-Shoʿah shel ḳehilat ḳodesh Ts'aḳovets, h.y.d.

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY – NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
YIZKOR BOOK PROJECT

NEW YORK, NEW YORK AND AMHERST, MASSACHUSETTS

THE STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY PROVIDES
ON-DEMAND REPRINTS OF MODERN YIDDISH LITERATURE

MAJOR FUNDING FOR THE
YIZKOR BOOK PROJECT WAS PROVIDED BY:
Harry and Lillian Freedman Fund
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
David and Barbara Margulies
The Nash Family Foundation
Harris Rosen
David and Sylvia Steiner
Ruth Taubman

Original publication data

AUTHOR	Grünwald, Tibor.
TITLE	Megilat ha-Sho'ah shel ḳehilat ḳodesh Ts'aḳovets, h.y.d. : Čakovec-Jugoslvija, 704-1944 / me-et Mosheh 'Ets-Ḥayim (Grinṿald).
IMPRINT	880-02 Tel-Aviv : M. 'Ets-Ḥayim, 1977.
DESCRIPT	182, 12 p. : ill., ports., facsims., map ; 25 cm.
SUBJECT	Jews -- Croatia -- Čakovec -- History. Čakovec (Croatia) -- Ethnic relations. Holocaust, Jewish (1939-1945) -- Croatia -- Čakovec.
ADD'L TITLE	Povjest i propast Jevrejske vjeroispovjedne općine Čakovec

THIS BOOK MEETS A.N.S.I. STANDARDS FOR
PAPER PERMANENCE AND LIBRARY BINDING.

PRINTED IN THE U.S.A.

לוח תיקונים והוספות

עמ'	27	שורה	15:	מרבורג (ולא: וורבורג)
"	46	"	1 :	העו"ד היהודי (ולא: עוד היהודי)
"	69	"	5 :	..הווייצמנית ובין התנועה הרוויזיונסטית,
"	119	"	1 :	30 (ולא 300 מטר)
"	131	"	18:	של (ולא גל גלגלי)
"	143	"	18:	קליין לילי Klein Lili
"	148	"	20:	הצלב (ולא הצב האדום)
"	166	"	16:	ע"י חוליקת (ולא קוליקות)
"	179	"	11:	וייל, ירושלים (ולא צפת)
"	179	"	13:	כץ גיורא (ולא גיורה)
"	179	"	16:	נוימן זלטה, צפת * נוימן פאני, ירושלים
"	180	"	9 :	ואויב (ולא צר ואיויב) .

מגילת השואה של קהילת קדש

צ'אקובץ הי"ד

ČAKOVEC ~ JUGOSLAVIJA

תש"ד ~ 1944

מאת

משה עץ-חיים (גרינוולד)

תל-אביב תשל"ז-1977

לזכר

הורינו
אחינו
ילדינו
וקהילתנו
הקדושים
ה׳ יקום דמם!

לוח הזכרון בהר-ציון, בירושלים
במרתף השואה

התוכן

שער ג: אחרית

* השואה *

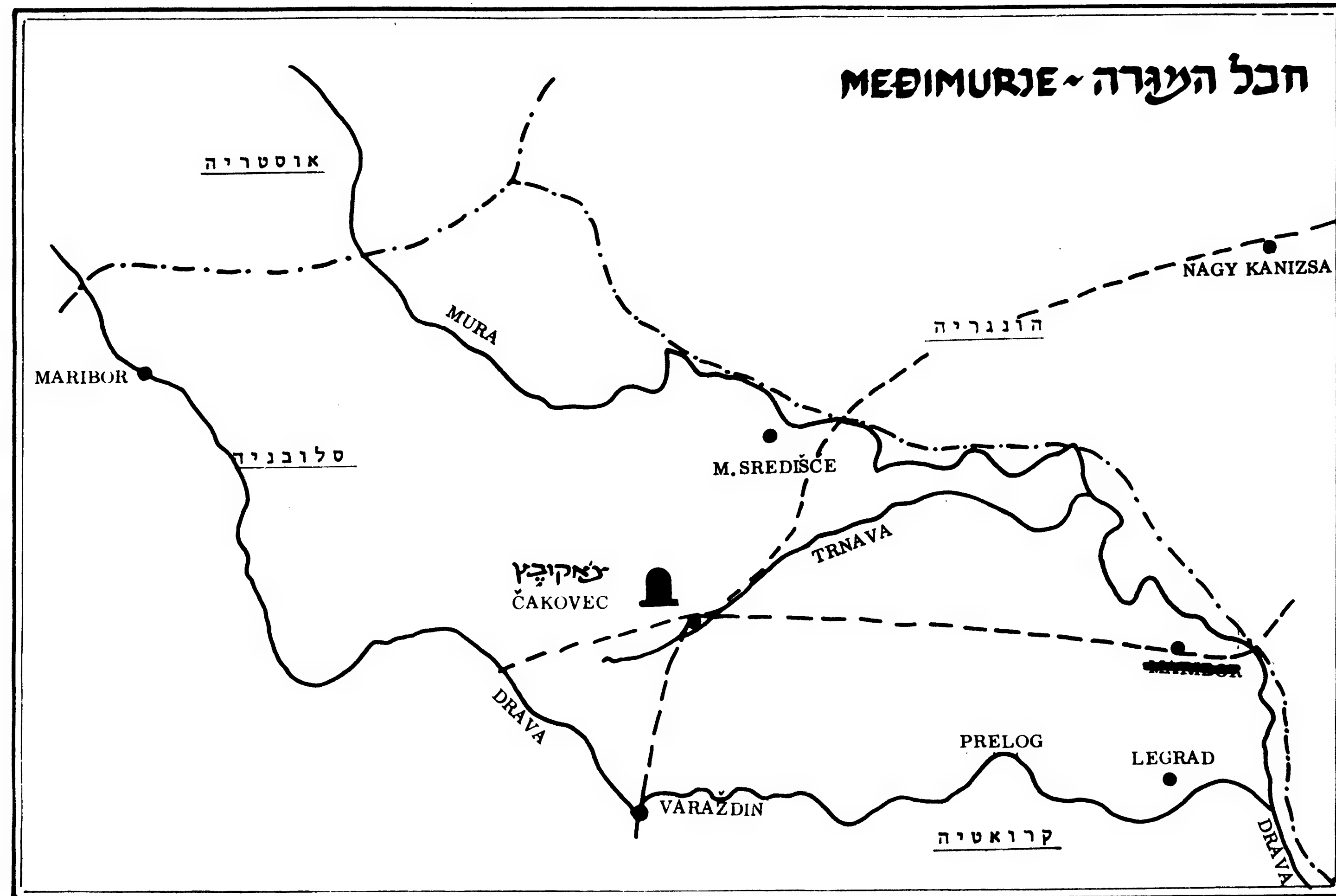
שער ד: שארית

-=-=-=-=-

הערה חשובה:

המאורעות והאישים אותם ציינתי במגילת השואה הזו - נאספו ונלקטו מתוך המקורות והממצאים, הראיונות והשיחות, הידיעות והזכרונות אשר עמדו והועמדו לרשותי. ברור לי בהחלט, כי הרבה מן האירועים והשמות, ביניהם חשובים ביותר, חסרים. אולם, מה שלא ראיתי ולא שמעתי, לא יכולתי לרשום - ואת כלם הצער והסליחה.

טיבי.

MEĐIMURJE ~ חבל המגרה
אוסטריה
MURA
MARIBOR
סלובניה
M. SREDIŠCE
NAGY KANIZSA
הונגריה
TRNAVA
צ׳אקובץ
ČAKOVEC
[redacted]
DRAVA
PRELOG
LEGRAD
VARAŽDIN
קרואטיה
DRAVA

חלק א׳

1941 - 1790

א. זכור - לא תשכח !

"מטרתנו הסופית היא לעלות לארץ-
ישראל מיד כשזה יהיה אפשרי "

/ ממכתבו האחרון של הרב
אליהו גרינוולד
ביום 19.9.41.

אפרם של קדושי קהילתנו הי"ד, יחד עם אפר ששת מיליוני אחיהם הי"ד - מונח ביסוד המזבח עליו הוקמה מדינת ישראל.

באפרם הוקמה - אולם קדושינו לא זכו לה.

השרידים העלובים והמעטים של ק"ק צ׳אקובץ המפוארת, עלו כמעט כלם למדינת ישראל החופשית, מיד עם כנונה.

אפר תחת פאר.

עם פצעי לב ללא רפוי,
עם יסורי נפש ללא גבול
ומעיינות דמעה מתגברים והולכים -
ישמרו הם את זכר קהילתם הי' ד, כאן על אדמת הקדש.
כל עוד נפשם בם -
ובאמונה שלמה בתחית המתים, שנאמר (ש"א, ב׳) :

ה׳ ממית - ומחיה
מוריד שאול - ויעל.

ב. צ׳אקובץ - בארץ המורה

"ובגויים ההם לא תרגיע **ולא יהיה מנוח**
לכף רגלך " / דב׳, כ"ח.

צ׳אקובץ -
(בקרואטית: Čakovec ; באונגרית: Csáktornya ; בגרמנית: **Chakathurn**)

היא העיר המרכזית **בחבל המורה** -
(בקרואטית: Medjimurje באונגרית: Muraköz ; בגרמנית: **Muhrinsel**)
הנמצא בקצה הצפון-מערבי של הריפובליקה הדימוקרטית היוגוסלבית **של היום** ובשעתו היה זה הקצה הדרום-מערבי של הונגריה ההבסבורגית. **חבל ארץ** פורה זה ששטחו 720 ק"מ, כשמו כן הוא: "**ארץ נהריים**", והוא **משתרע** בין הנהרות מורה (Mura) בצפון ודראווה (Drava) **בדרום.**

בפרוס מלחמת העולם השניה, חיו בו 100.000 גויים, רובם המכריע **קרואטים** (90%) ומעוטם הונגרים.

מספר היהודים בחבל כלו היה - 620 נפש. בצ׳אקובץ - בעלת אוכלוסיה **של** 6.000 תושבים - היה מספר היהודים 525.

מיקומה הגיאוגרפי הזה של צ׳אקובץ - בחבל ארץ-גבול, בין ההונגרים **והסלבים** הדרומיים אשר הווה נקודת-תורפה של התנגשויות מדיניות, תרבותיות **וטרי-טוראליות** בין אוכלוסין בעלי נטיות אנטישמיות, סמויות וגלויות - **קבע לא** במעט את **אורח חייה** של **קהילת צ׳אקובץ**. גם אוסטריה הקרובה עם **וינה כמוקד** התככים הפוליטיים ומרכז ההשפעה הגרמנית המכרעת בימים ההם - **הוסיפו את שלהם.**

כל אלה גזרו גם על **אורך** חייה ועל **מותה הטרגי והאכזרי.**

בעלות הכורת הנאצי המפלצתי על יהדות אירופה, הוא גרף עמו גם את **קהילתנו** האהובה.

ה׳ יקום דמה !

ג. תאריכים

"ואבדתם בגויים - ואכלה אתכם
ארץ אויביכם" / ויקרא כ"ו.

1720 - צ׳אקובץ, אז צ׳אקטורן בתחום הקיסרות ההבסבורגית, נכללה יחד עם כל חבל המורה, בתחום מחוז זאלא (Zalamegye) אשר בדרום מערב הונגריה.

1790 - נוסדה קהילת צ׳אקובץ, אז: צ׳אקטורניה.

1794 - קודשה חלקת בית העלמין הראשונה, הישנה, של הקהילה.

*

1836 - נבנה בית הכנסת.

1848 - סופחה צ׳אקובץ והחבל כולו עקב "מרידת העמים", למחוז ווארז׳דין שבקרואטיה.

1861 - כתוצאה מחוזה שלום בין ווינה ובודפסט, "הוחזרו צ׳אקובץ וחבל המורה סופית" להונגריה. מצב זה התמיד עד סוף מלחמת העולם הראשונה.

1862 - החל לכהן הרב יעקב שווארץ ז"ל, כרב הקהילה.

*

1915 - עלה על כס הרבנות הרב ד"ר אליהו גרינוולד, הי"ד, רבה האחרון של קהילת צ׳אקובץ.

1918 - בתום מלחמת העולם הראשונה, סופחו צ׳אקובץ וחבל המורה ליוגוסלביה.

1920 - החל לכהן ד"ר לודויט שוורץ הי"ד כראש הקהל, עד השואה.

*

6.4.1941 - במסע הכבוש של הנאצים ימ"ש את יוגוסלביה - הרעישו את צ׳אקובץ מן האוויר.

16.4.1941 - סופחו צ׳אקובץ וחבל המורה להונגריה.

17.3.1942 - פורסמה הוראה מטעם הצבא ההונגרי על "העסקת יהודים לצרכי מלחמה" (Munkaszolgálat)

1943 - יצאו הוראות מיוחדות מטעם עירית צ׳אקובץ על הגבלות כלפי אזרחיה היהודים.

*

19.3.1944 - כבש הצבא הגרמני את הונגריה.

26.4.1944 - חל יום גירוש יהודי צ׳אקובץ.

21.5.1944 - כ"ח באייר תש"ד: נשרפו ונחנקו והוציאו נשמתם בטהרה, בני קהילת צ׳אקובץ באושוויץ - הי"ד.

*

6.4.1945 - בתום מלה"ע השניה, סופחה צ׳אקובץ שוב ליוגוסלביה.

29.11.48 - יצאה מצ׳אקובץ העליה המאורגנת הראשונה לארץ-ישראל.

*

21.5.1963 - נחנך לוח זכרון לקדושי קהילת צ׳אקובץ הי"ד, במרתף השואה אשר על הר ציון בירושלים.

ד. התקופה (1944 - 1790)

"... וחסד לאומים - חטאת"
/ משלי י"ד.

שנות חייה הקצרים של קהילת צ׳אקובץ הי"ד - נמשכו בס"ה 154 שנים. משלהי המאה ה-18 (יסוד הקהילה ב-1790) ועד כמעט למחצית המאה ה-20 (השואה 1944).

היתה זו תקופה רבת ההתרחשויות ההיסטוריות, תהפוכות ומהפכות, אשר שנו פני עמים וארצות ואת צורת חיי בני ישראל באירופה; על רקע זה יש גם לראות את לידתה, את חייה ואת מותה של קהילת צ׳אקובץ הי"ד.

"אגרת הסובלנות" אשר פרסם יוסף השני ההבסבורגי בשנת 1782, עוד לפני הופעת סיסמת "חרות, שוויון ואחוה" של המהפכה הצרפתית (1789) - בשרה את תקופת האמנציפציה אשר הכירה ביהודים כאזרחים שווים: במרוצת השנים הגיעה האמנציפציה גם לאוסטריה (1848), להונגריה (1867) וגם לקרואטיה (1873).

היות וגם חופש הגירה ותעסוקה נתן ליהודים במקומות אלה - וצלו זאת היהודים מארצות המצוקה, בהן נמשכו עוד הלחצים והנגישות האנטישמיות, כגון מורביה, צ׳כיה, פולין ובורגנלנד (שהיתה אז שייכת אדמינסטרטיבית להונגריה), והחלו להגר דרומה לעבר הנהרות מורה ודראווה; הקהילות הקיימות באזור זה קבלו תוספת חזוק ונוסדו גם קהילות חדשות - ביניהן קהילת צ׳אקובץ.

המהפכה התעשיתית, אשר החלה במחצית המאה ה-18, והמצאת הרכבת (1814) שנו לגמרי את פני החברה. הנחת מסילת הברזל הדרומית" בצ׳אקובץ ב-1861 העלתה את יהודי צ׳אקובץ לגורם כלכלי וחברתי ראשי בעיר ובאזור כלו.

המרד ההונגרי (1848) והמרד הקרואטי באותה שנה, אשר הביאו לידי ספוח זמני של צ׳אקובץ וחבל המורה למחוז ווארז׳דין שבקרואטיה - הביאו גם לידי מגע ראשון בין קהילת צ׳אקובץ וקהילת זגרב. זרעי ההיכרות הראשונית הזו הניבו פירותיהם היפים בעוד 70 שנה, עם ספוח צ׳אקובץ ליוגוסלביה (1918).

הקונגרס היהודי בבודפסט (18/8/1869) פילג את יהדות הונגריה לשלשה זרמים. קהילת צ׳אקובץ סווגה רשמית כ"קונגרסאית" (ניאולוגית) על אף העובדה שצביונה היה מסורתי מובהק ברוח מייסדיה יוצאי בורגנלד.
ככה היא נשארה במרוצת הדורות הבאים ובולטת באופיה השרשי הזה לעומת הקהילות האחרות שבסביבה.

הופעת הציונות המדינית (קונגרס בזל 1897 והצהרת בלפור 1917) נתנה כוון חדש ליהדות הגולה. היא הטביעה את רשומה המכריע על - 20 שנות חייה האחרונות של קהילת צ׳אקובץ, הי"ד.

לבסוף:
עלית היטלר ימ"ש לשלטון בגרמניה (1932) ובעקבותיה השואה (1944) הביאו קץ על קהילת צ׳אקובץ, הי"ד.

קהילת צ׳אקובץ אשר החלה את חייה עם זריחתה המסנוורת והבוגדנית של שמש-חסד לאומים - שקעה יחד אתה ועלתה בעשן משרפות אושויץ, לדראון עולם.

עם חסולה של קהילת צ׳אקובץ הי"ד בשואה 1944, יחד עם אלפי אחיותיה ברחבי אירופה - נסתיים ה"עידן האירופי" בת אלפיים השנים, של ההיסטוריה היהודית.

שער א. ראשית

יסוד הקהילה והתבססותה

1918 - 1790

צ׳אקובץ לפני השואה

רחוב שטרוסמייר ובו המרכז הקהילתי

ה. ייסודה של קהילת צ׳אקובץ, הי"ד (1790)

"ואתכם אזרה בגויים והריקותי
אחריכם חרב" / ויקרא כ"ו.

בשנת 70 לספירתם, חרבה ירושלים ונשרף בית מקדשנו, בעוונותינו הרבים.

המוני בית ישראל הובלו ע"י לגיונות רומי כשבויים לרומא והנותרים לקחו את מקל הנדודים בידם והלכו בעקבותיהם והתפזרו בכל רחבי הקיסרות הרומית.

המקורות מספרים על יהודים באשכנז, בוהמיה ומורביה שבאו להונגריה עוד במחצית השניה של המאה ה- 11; ובמאה ה- 14 וה- 15 גם לבורגנלנד שהיתה חלק ממנה. שמועה אומרת, כי יהודים גרו בבורגנלנד מזמן חורבן בית שני.

גזירות פרדיננד ההבסגורגי (1647) אשר אסר על היהודים לגור בערים ולעסוק במסחר ובמלאכה, ואח"כ גזירות ה"חיתון" של קרול השלישי (1729) ו- "מס הגולגולת" המשפיל והאכזרי כאחד של מריה טרזיה (1747) - כל אלה גרמו, בין היתר לנדידת היהודים מערי הארץ המרכזיות במורביה, צ׳כיה, אוסטריה ובורגנלנד לערי השדה ולמחוזות הספר של הונגריה הדרומית- מערבית.

ברבע האחרון של המאה ה- 18, כשהקיסר יוסף השני הסיר מהיהודים את רוב ההגבלות הוגבר זרם ההגירה והתהוו גם קהילות חדשות רבות בדרום מערב הונגריה, כגון בבוֹנְהד (Bonyhád) זאלאגרסיג (Zalaegerszeg) נאג׳-קניז׳ה (Nagy-Kanizsa), ובסביבה הקרובה גם בצ׳אקטורניה (Csáktornya).

בצ׳אקטורניה, היא צ׳אקובץ המאוחרת, התישבו בעקר מהגרים מבורגנלנד, והם היו מייסדיה.

ב- 1790 נוסדה קהילת צ׳אקטורניה (צ׳אקובץ) ע"י ארבע משפחות: הוכזינגר, וייס, פישר וצ׳אקטורנר.

מעניין לציין, כי מקומה הגיאוגרפי של צ׳אקטורניה נקבע עוד באמצע המאה ה- 13. אולם רק כעת, לאחר בוא היהודים היא הוכרזה כרשות מקומית מוכרת, בשנת 1798.

עובדת היות מייסדי קהילת צ׳אקובץ, יוצאי בורגנלנד, **קבעה באופן מכריע את אופיה של הקהילה**, מרגע התארגנותה ועד סופה.

"שבע הקהילות" בבורגנלנד, בראשן אייזנשטדט, ואח"כ גם אחרות, ביניהן שליינין, אשר אליהן, כידוע לנו במפורש, התיחסו משפחות צ׳אקובץ הותיקות כמו **זליגמן ו- לוינשטיין** - נהנו מ"שלטון עצמי" אשר הוענק להן עוד במאה ה- 17 ע"י הנסיך פאול אסטרהזי.

ארגון קהילתי מסודר למופת, מוסדות לצדקה וחסד, גבית מסים תקינה והנהגה קהילתית דימוקרטית - אלה היו מן הנכסים אשר הונחו ביסוד קהילת צ׳אקובץ.

לא פחות גורלי ואופיני היה **צביון הקהילה המסורתי והשרשי בצרוף זיקה חזקה לכלל ישראל**.

גם השפה, התרבות הגרמנית אשר הובאו מבורגנלנד - נשארו השולטות בקהילת צ׳אקובץ עוד כמאה שנה.

ב- 1794 נתקדשה חלקת בית העלמין הראשונה. מיסדי הקהילה הצדיקים והתמימים הניחו כי כאן ימצאו, בני הקהילה, בבוא זמנם ללכת בדרך כל הארץ - את מנוחתם האחרונה והנכונה, עד סוף כל הדורות.

הנחתם זו נתבדתה בצורה אכזרית ביותר.

כעבור 150 שנה בלבד, בשואה 1944, אפרם של שמונים וחמישה אחוזים מבני קהילת צ׳אקובץ הקדושים שרופי אושוויץ ועצמות מעוני יסנובץ - לא הובאו אפילו לקבר ישראל.

בגן עדן תהיה מנוחתם!

ו. קהילת צ׳אקובץ במאה ה- 19
ועד סוף מלה"ע הראשונה.

"וזרעתם לריק זרעכם ואכלוהו אויביכם"
/ ויקרא כ"ו.

1. בנין בית הכנסת.

מיד עם התארגנות הקהילה, החלו אבותיה **בהפעלת כל המוסדות**, לפי מיטב המסורת היהודית: נבחרו **רב, חזן, שוחט ומורה** והתארגנה **"חברה קדישא"**.

משנת **1823** - ידוע לנו על **מקום תפילה ארעי**, במבנה שכור ע"י "שוויצריה" שהיתה מחוץ לעיר.

ב- **1834** - רכשה הקהילה בכסף רב ובקשיים מרובים את המגרש **בטבורה של עיר**, עליו עתידים היו להבנות בית הכנסת ומוסדותיה הנוספים: בית הרב, בית ועד הקהילה, בית החזן, בית הספר, בית שחיטת עופות ומקווה טהרה. זה היה **"המרכז הקהילתי"** ברחוב דיאק פרנץ (Deak Ferenc).

ב- **1836** - **נבנה בית הכנסת**, כפי שהעיד על כך הלוח שנקבע על הקיר בצד ימין של האולם: נבנה בשנת 5596.
(Erbaut im Jahr 5596)

כך הקימו גולי יהודה, **1766 שנים לאחר חורבן בית המקדש** בארץ אבותיהם בין הים והירדן - את **מקדש-מעט שלהם כאן בגולת צ׳אקובץ**, בין הנהרות מורה והדראווה.

"נבנה בשנת 5596" - 1836

"שופץ בשנת 5636" - 1876

ב-1876 - **הורחב ושופץ בית הכנסת**, כעדות הכתובת השניה על הקיר בצד השמאלי של האולם: 5636 Renovirt im Jahre (שופץ בשנת 5636).

היה זה בנין **מרשים בפשטותו** ומפואר ביחודו והתנשא בהודו על כל גגות הסביבה. 50 אמה ארכו, 30 אמה רוחבו ו-25 אמה קומתו. יחד עם קימורו הפנימי התנשאה תקרתו לגובה של 30 אמה.

מבחוץ היה גגו רעפים בצורת פירמידה. שני עמודיו הגדולים והבולטים בכניסה הראשית וחלונותיו הקמורים הגבוהים והמוארכים - השוו לו מראה מעורר **כבוד ויראה**.

היכלו - כלו אומר כבוד; ארון הקדש וכל רהוטו בטאו **הדר הצניעות, הכנעה וענוה**, כאופים של הבאים בשעריו. בחזיתו התנשא, באותיות ענק ובנקוד מלא, הפסוק (ויקרא י"ט) **"את שבתתי תשמרו ומקדשי תראו".**

ואמנם יראו ושמרו בני קהילת צ׳אקובץ את מקדשם. התפילה בבית הכנסת במועדים, בשבתות ובימי חול - **היתה זו התפילה היהודית המסורתית מדור דור.**

נצולי השואה המעטים מבני הקהילה, החיים עמנו כאן וזוכרים עוד היטב את תפילותיהם בו מסוף המאה ה-19 ותחילת המאה ה-20 מעידים גם הם כי "בית הכנסת היה מלא בשחרית ובמנחה".

בני קהילת צ׳אקובץ הי"ד, עבדו את עבודת מקדש-מעט שלהם במסירות ובאמונה תמימה, כי הוא **משמש אותם כתחליף לבית המקדש בירושלים - עד שזה יבנה במהרה בימיהם.**

אמונתם זו נכזבה בצורה איומה ביותר.

כעבור 108 שנים בלבד, אחרי הבנותו - הוא נהרס עד היסוד ע"י שליחי טיטוס - היטלר ימ"ש, אחרי גלות כל בני הקהילה לארץ גזירה אושוויץ (1944)

מבית הכנסת המפואר של צ׳אקובץ לא שרד אפילו כותל מערבי לשפוך עליו דמעה.

2. מוסדות קהילתיים אחרים.

1836

מקווה טהרה נבנה מיד אחרי השלמת בנין בית הכנסת - במבנה קטן, בחצר האחורית.

בית שחיטת עופות - גם הוא נבנה סמוך למקווה. בשנים האחרונות לפני מלחה"ע הראשונה עבד כשוחט **גלזינגר איגנץ** ז"ל ואחריו גם שמש בית הכנסת והחזן השני **וולנר מרקו** ז"ל.

מדור מיוחד בבית המטבחיים לשחיטה כשרה - הוחזק ע"י הקהילה ע"מ לספק בשר כשר לכל בני הקהילה. שוחטי הבהמות היו אותם השוחטים כשל העופות.

1840

ארגון נשים "פראונפריין" (Frauenverein) הוקם למטרת עזרה הדדית וצרכי צדקה.
הוא פעל ברציפות ובדביקות למטרותיו הנעלות. עד סופו המר, יחד עם הקהילה כלה.

1860

בית ספר טוב בן שלש כתות (כדברי כתב העת התורני - מדעי "בן-חנניה" שיצאה לאור באותם הימים בעיר סגד), פעל בקהילה. **"עבדו בו שלשה מורים כולל החזן, במסירות רבה".**

זכורים שמותיהם של שלשה מורים ה"ה **לוסטיג, נויוירט ויוסף אלטמן** ז"ל.

1873

הוקמה **"קופת גמילות חסדים"** - שמטרתו לתמוך בעניי הקהילה בסתר ובעילום שם.

1876

המקווה הקטן והצר בחצר ביהכנ"ס - הועבר למבנה מתאים ומשופר בביתו של היפש (Hüps) ברחוב הנחל.

1900

נבנה **בית הקהילה הדו-קומתי** בחזית חצר ביהכנ"ס ונועד למגורי הרב וראש

הקהילה - והוא עומד על תילו עד היום הזה.

1905

נבנו עוד שלשה מבנים בחצר האחורית של ביהכנ"ס. בית החזן, בית השמש ומחסן לאיכסון מרכבת המתים.

1912

הקהילה קנתה את בנין הבנק המקומי, אשר עמד בחצר הקדמית לפני ביהכנ"ס ועוד בנין קטן פרטי אשר עמד סמוך לו.

משני מבנים אלה בנתה הקהילה בית גדול מרווח ומוארך אחד למטרת "בית ועד הקהילה" אשר בו נערכו ישיבות ועד הקהילה ובמרוצת הזמן התרכזו בו כל פעולות הארגונים השונים והופעות תרבות למיניהן.

גם חלקת קרקע נוספת לשם בניה והרחבה, רכשה הקהילה, בסמוך לבית העלמין הישן.

ברכוש רוחני וחומרי מרשים זה - קדמה קהילת צ׳אקובץ החדשה יחסית והקטנה, את פני מלחמת העולם הראשונה הקרבה ובאה.

3. רבני הקהילה.

"ויצא מבת- ציון כל הדרה"/איכה א׳.

א. הרבנים

1830

הרב הירשמן אהרן, היה רבה הראשון של הקהילה אחרי הווסדה. הוא נפטר בשנת 1842.

1842

הרב הילמן שמואל. כהן אחריו שנים מועטות.

1845

הרב רפפורט עמנואל. בא אחריו - אולם עזב ב-1846.

1861

הרב רוזנשטיין אברהם - כהן בסה"כ שנת אחת עד 1862.

הרב קירשנר מור - כהן מספר חדשים בלבד.

1862

הרב שוארץ יעקב.

הרב יעקב שווארץ ורעיתו זצ"ל.

הרב שוארץ יעקב עלה על כסא הרבנות בקהילת צ׳אקובץ, עליו ישב כבוד במשך 50 שנה.

ר׳ י. שווארץ נולד ב-1825, בעיירה קאפוואר (Kapuvár) במחוז שופרון בצפון מערב הונגריה. מכאן נשא את כנויו: "ר׳ חיים קאפוואר".

הוא למד בישיבה הגבוהה המפורסמת של החתם סופר בפוז׳ון (פרסבורג - ברטיסלבה) ובעת ובעונה אחת למד גם בביה"ס התיכון היהודי בפרג ובאוניברסיטה של פרג.

בגיל 26 (1851) הגיע לצ׳אקובץ, הרביץ כאן תורה וכעבור 11 שנה נתמנה לרבה של צ׳אקובץ. את נאום ההכתרה שלו נשא ב"שבת שירה" (1862) בשפה ההונגרית.

אשתו **רוזליה**, היתה בת **הרב נתן פרוידר**, באחד מערי השדה בהונגריה. מתוך עשרת ילדיו, כמה מהם עסקו כמוהו בצרכי ציבור באמונה: **בנו נתן** היה שנים רבות ראש קהילת אוסיק, ד"ר מור שווארץ היה רבה הראשי המפורסם של גיור (Györ) וד"ר **לודויג שווארץ** כהן במשך 24 שנים רצופות **כראש קהילת צ'אקובץ**. בנו הנריק יחד עם אשתו נרצחו ע"י פלוגות צלב החץ בבודפסט - שעה אחת לפני ששוחרר המרתף בו הסתתרו, ע"י הצבא הרוסי.

הוא לא חדל אף פעם מללמוד! מספרים על העובדה המענינית כי בגיל 70 התחיל להתעמק במשפט הרומי ורכש בשדה זה ידע רב. בקיא היה גם בפילוסופיה ובידיעת הספרות. הוא תרגם את ספרו של מדך: "גורל האדם" - לעברית!

הוא היה תלמיד חכם מובהק, אהוב ומכובד על הבריות. עד זמנו דרשו רבני הקהילה המקומית בביהכנ"ס בשפה הגרמנית בלבד **והוא היה הראשון אשר החל לדרוש גם בהונגרית**. ב- 1902 חגגה הקהילה את יובל 40 שנות כהונתו המבורכת.

ב- 1912, הוענק לרב יעקב שוורץ, מטעם שלטונות המדינה, עטור "פרנץ יוסף", בטקס פומבי ממלכתי ובהשתתפות ציר בית הנבחרים ד"ר היוש פרנץ - "לאות הוקרה על שרותו הנאמן והמסור לרגל 50 שנות כהונתו כרב קהילת צ'אקוכץ". כשמת ב- 1913, הספידו נרגשות בנו מור, רב קהילה גיור. כל הקהל בכה אחריו בלויה. על מצבתו, בבית הקברות הישן בצ'אקובץ נחרת, בשפת המדינה: "כהן האמת ואיש האמת". ואח"כ באים דברי הפסוק (תה' כ"ה): "נקי כפיים ובר לבב". כזה היה **בחייו**.
חבל על דאבדין ולא משתכחין!

1915

הרב ד"ר **גרינולד אליהו**, עלה אחריו על כסא הרבנות במקום, בימי מלחמת העולם הראשונה; יליד סניצה (Senica) שבסלובקיה.

הוא היה בוגר סמינר הרבנים בבודפסט ודוקטור לפילוסופיה. הוא היה בעל השקפה יהודית דתית-לאומית ויש בואו מתחילה. למעשה, התקופה **הציונית**

של קהילת צ׳אקובץ.

אחרי 29 שנות כהונת פאר בקהילתו האהובה - הוציא את נשמתו בטהרה באש אושוויץ, בשואה תש׳ד (1944), יחד עם 85% מצאן מרעיתו הנאמן לו עד הסוף המר והטרגי.

כך נגזר עליו להיות רבה האחרון של קהילת צ׳אקובץ. ה׳ יקום דמו!

4. ראשי הקהל ופרנסיו

1845

פישר נתן - כהן כראש הקהילה

1853

וייס מוזס - כהן כראש הקהילה; הוא נפטר ב- 16.11.60. באין רב בצ׳אקובץ בימים ההם, הספידו נרגשות הרב לנגפלדר מווארז׳דין.

1859

נויווירט אלברט - כהן כראש הקהילה.

1860

הירשמן אלכסנדר - כהן כראש הקהילה; ואחרי שנים מעטות בא אחריו בנדיקט אליהו. אחריו בעוד מספר שנים: פישר יעקב.

1870

רוזנברג דוד - ראש הקהילה.

1880

נוימן יוסף - ראש הקהילה.

1887

בנדיקט אדה - ראש הקהילה.

1897

וולאק רודולף (Rezsö) נבחר לראש הקהילה והוא כהן בתפקיד זה עד אחרי מלחמת העולם הראשונה.

1901

כץ ליאופולד נבחר לחזן הראשי של הקהילה; הוא הביא את תפילותיהם ותחנוניהם של בני קהילת צ׳אקובץ לפני כסא הכבוד – בשבתות ובחגים, בקולו החזק והנעים – עד שנדם יחד עם קולותיהם של בני קהילתו במשרפות אושוויץ.

אדם חביב ואהוב על הבריות היה.

ה׳ יקום דמו!

1902

בצד ראש הקהילה וולאק ריז׳ו – נבחרה הנהלת הקהילה בהרכב הבא:

סגן ראש הקהילה	:	כהן ארמין
יו"ר חברה קדישא	:	הירשמן ליאו
גזבר	:	צ׳אקטורנר ארמין
מזכיר	:	קמיני יצחק
ועדת החנוך	:	הידוּוני מיקשה, וולף בלה, ד״ר שוורץ אלברט
ועדת בנין	:	רוזנברג ריז׳ו, רוזנברג ליוש, ליבל (Löbl) מור.
ועדת בקורת	:	הירשמן שמואל, נוימן מיקשה, ד"ר ויולה וילמוש.
ועדת ביהכנ"ס	:	שרמץ ינוש, היינריך הנירק, מאייר ארמין.

נוסף עליהם, במרוצת השנים המזכיר נִירי (Nyiri) שמואל אשר עבד גם כמורה לדת לילדי ישראל בבתיה"ס הממשלתיים ההונגריים במקום – עד סוף 1918.

המנהיגות הזו של הקהילה, קדמה, כנראה, את פני מלחמת העולם הראשונה אשר פגעה במקום.

5. מסחר ותעשיה – בידי היהודים

1824

הוכזינגר מוריץ ובניו – פותחים מפעל להפקת חומץ. זה היה המפעל החרושתי הראשון בצ׳אקובץ ובאזור כלו.

1859

במסמך ממשלתי רשמי מיום 9.8.1859 נמסר כי כבר ברבע השני של המאה ה- 19 נתן ליהודי המקום והאזור, חופש מסחר ורכישת קרקעות ובתים.

היהודים החלו פותחים בתי מסחר קטנים, מסבאות ואכטניות ומצבם הכלכלי הלך והשתפר.

האוכלוסיה הקרואטית הנוצרית המקומית, עסקה ברובה במלאכות: סנדלרות, חייטות, נגרות, נפחות, תפירת מגפיים ועוד.

1861

בשנה זו הופרדו צ׳אקובץ וחבל המורה כלו מאזור ווארז׳דין שבקרואטיה "וסופחו סופית" להונגריה.

החל להגיע זרם של פקידות ממשלתית הונגרית ואנשי צבא הונגריים - בעקר לצ׳אקובץ. את המסחר, התעשיה והמקצועות החופשיים תפסו היהודים.

ההתפתחות המסחרית והתעשיתית ע"י היהודים - הוגברה בעקבות בנית "הרכבת הדרומית" בשנה זו, והיא היא שחברה את צ׳אקובץ אל מרכזי המסחר, התעשיה והתרבות: בודפסט בירת הונגריה מצד צפון, וינה בירת אוסטריה דרך וורבורג (Maribor) במערב וזגרב בירת קרואטיה בדרום.

עד בנית מסילת הברזל הזו, היתה נידילישצ׳ה (Nedelišće). כפר הגדול הסמוך השוכן על הצטלבות דרכים חשובה - המרכז השלטוני והחברתי של החבל. מסילת הברזל, יחד עם פיתוח התעשיה הגדול שהחל והתבצע ע"י היהודים - עשו את צ׳אקובץ מכאן ואילך לעיר החבל המרכזית, מכל הבחינות.

1878

"נוימן ויורשיו" - פותחים את ביח"ר הראשון בעיר, לבדים ולצביעת בדים.

1880

"מקס נוימן יוניור" - מיסד את "אגרריה", חברת יבוא ויצוא למוצרים חקלאיים. הוא נקרא בפי תושבי המקום "מלך התירס". עבדו במפעל 40 איש. היתה זו החברה הגדולה ביותר מסוג זה בכל עמק הדנובה. היא חוסלה ב- 1913.

סמוך לתאריך זה נוסדה עוד חברה דומה ע"י "**צ׳אקטורנר את גרנר**".

1890

מפקד אוכלוסין רשמי מהשנה מונה **87 סוחרים בצ׳אקובץ**. "**המועדון המסחרי**" שע"י "קפה רויאל" היה פתוח **רק לפני סוחרים יהודים**. בעליו היה **וולאק רודולף** עו"ד.

1895

הירשמן ליאו - מייסד את "מחסני תבואה ליצוא" על יד תחנת הרכבת. מנהל המפעל היה **שטיגר**. עבדו בו 100 איש.

1905

וינטר - פתח **מאפית מצות**; אפו בו מצות עגולות בידיים, וארזו אותן בחבילות בנות 5 קג׳. קמח מצות טחנות בבתים.

1910

מוזס, מבודפסט - פותח **מנסרה גדולה** בדרך לבוזובץ. עבדו בה 200 איש.

1914

היינריך מקס עם חתנו **בנדיקט בלה** - מייסדים ביח״ר לממתקים. עבדו בו 20 פועלים.

מולנר ליוש - היה בעל תחנת קיטור וחשמל.

רוזנברג ריכרד, **פישר** אלברט וליוש - היו בעלי תעשיית תייל וחומרי ברזל.

בעזרת ההון היהודי נוסדו הבנקים המקומיים:

מוזס ברנט - היה מנהלו של "**הבנק של צ׳אקובץ**".

רוזנברג ריכרד - היה מנהלו של "**בנק של חבל המורה**"

בנדיקט אדה - היה מנהלה של "**קופת החסכון**".

גם שלשה בתי מלון היו בידי היהודים:

קפה ומלון שאיר (Scheier)

קפה ומלון דויטש

קפה רויאל - בעליו היה **פילדש** (Földes) ומנהלו **וולאק** ריז׳ו

בתחילת המאה ה- 20

נפתחו הרבה חנויות גדולות **של סיטונות** ע"י יהודים.

אחים גרנר - דברי מכולת ומעדנים

אחים מאייר - עורות

בראונשטיין - עורות

ברגר שמעון - הלבשה

גולד יעקב - הלבשה

דויטש שמואל - מכולת

מוזס אוגן - עורות

נוימן וזור - בדים

פולק יוליוס - הלבשה

פישל פיליף ושטראוס אלכסנדר - ספרים

קלמן (Kelemen) בלה - הלבשה.

רוזנברג א. - ברזל

רוזנברג ריכרד - יינות וליקרים

וכן היו עוד עשרות חנויות קטנות של יהודים.

גם בין סוחרי העצים היו יהודים.

הספק הצבאי הראשי - היה היהודי **שפר**.

זו היתה התשתית הכלכלית, המסחרית, התעשייתית והפיננסית של צ׳אקובץ.
יהודים יסדוה.

היא נשארה יהודית ביסודה וברובה - עד גירוש בעליה הבונים והיוצרים היהודים. למחנות ההשמדה (1944), כשרשעי הגויים במקום חומסים והורסים ו"מלאימים" ושמחים לאיד, בבחינת רצחת וגם ירשת.

6. בעלי מקצוע אחרים

רופאים:

ד"ר קליין איגנץ, ד"ר שווארץ אלברט.

רופאים עירוניים:

ד"ר וולף בלה, ד"ר ויולה וילמוש.

מורה ממשלתי:

לוינשטיין אנטון - אשר סיים את חוק למודיו בביהמד"ש למורים בצ׳אקובץ (Preparandija) ב-1902. הוא היה כנראה, **התלמיד היהודי היחידי מבני המקום** אשר למדו בו, במשך כל קיום הקהילה בכל תקופותיה. הוא עבד בתפקיד ההוראה זמן קצר בלבד. אחר עבר לשרות הרכבות.

שופטים:

ד"ר שמואלי (1903-1918)

שטרן ליאו, רובין וילמוש - הוא נשאר בתפקיד גם בתקופה היוגוסלבית עד סוף שנות ה-40.

קצינים בצבא האוסטרי-הונגרי:

רדו הוגו, זליגמן מקס, שטראוס מקס.

מנהלי רכבות:

לוינשטיין אנטון (1910), פתקאי יעקב.

מנהל הדאר בצ׳אקובץ:

פישר וילהלם (1895-1905).

מפקח בדאר:

היינריך רודולף (1904-1918).

בעלי מלאכה:

נאדאשי **החייט**; נאדאשדי **הספר**; רוזנפלד **השען**.

7. המצב החברתי והמדיני

"נאמנות ליהדות - ואזרחות נאמנה"

/ מדברי הרב א. גרינולד.

1800

שקט במדינה - רגיעה חברתית. אין אנטישמיות בצ׳אקובץ.

1845

מהשנה הזו נשתמרה לנו רשימה של 27 בתי-אב **יהודיים** שגרו אז בצ׳אקובץ:

רפפורט עמנואל - רב הקהילה

פישר נתן - ראש הקהילה

אבנשפנגר ליפוט

אבנשפנגר קרול

ביהם יוסף (Böhm)

דויטש סלומון

הוכזינגר הנריק

הוכזינגר ליאו

הוכזינגר מיכאל

היינריך אהרן

היינריך הירש מוזס

היינריך אלברט

הירשל הנריך

הירשמן הנריך

הירשמן וו.

וייס מוזס

וייס סלומון

מאייר יודס

ליבל (Löbel) יונש

לוינשטיין שנדור

פולק שמואל

פישר קרול

צייזלר ינוש

רובינשטיין אנדור

רוזנברג יוסף

שינפלד שנדור

שלזינגר ליפוט.

1848

בשנה זו של "מרד העמים" - **סופחה צ׳אקובץ** עם חבל המורה **לקרואטיה**. התמורה המדינית הזו לא גרמה לבעיות מיוחדות בקהילת צ׳אקובץ החדשה יחסית, והאוכלוסיה הקרואטית המקומית לא "קבלה" את היהודים בתור "שונאים", כדוגמת ההונגרים.

על אף "השתתפותה הרשמית" של הקהילה היהודית ב"מרד" בצד השלטונות ההונגריים **ותרומתה המיוחדת** "**למען הגנת המולדת ההונגרית**" בסך 168

פינגו-פורניט (9.1.1848) - לא נחשבו היהודים בעיני גויי המקום **להונגרים,** בשל תרבותם הגרמנית ושפתם הגרמנית אשר טופחו במוסדות הקהילה.

עוד בשנה ראשונה זו של הספוח לקרואטיה, **פנתה קהילת צ׳אקובץ אל קהילת זגרב** בבקשת יעוץ ותמיכה מדינית. מאז התחיל טיפוח היחסים בין שתי הקהילות - הכל לפי האפשרויות ותנאי הזמן - **ועד סופן המר של שתיהן בשואה האיומה.**

וכך מוסר לנו כתב העת "בן-חנניה" בגליונו מיום 1.11.1859: כתוצאה ממרד ההונגרים ב-1848, סופחה צ׳אקובץ לקרואטיה, והוותה מכאן ועד 1861 את **אחת מחמשת הקהילות שהיו קיימות אז בס"ה בקרואטיה:** שתיים גדולות ממנה: אגרם (Zagreb) ו-ווארז׳דין (Varaždin) ושתיים קטנטנות: קופרייניץ (**קופריוניצה**) ו-קרויץ (**קריז׳בצי**): **בס"ה, יחד עם יהודי צ׳אקובץ מנו 2.500 נפש.**

1850

כל אוכלוסית צ׳אקובץ מנתה 1909 נפש.

1860

בקהילת צ׳אקובץ (Csakaturn אז). יחד עם כל אוכלוסית היהודים בחבל המורה (Muhrinsel) היו 100 משפחות.

את המפגש בין קהילת צ׳אקובץ עם "**אחיותיה הקרואטיות**" החדשות מתאר לנו "**בן חנניה**" (1860) כדלקמן:

"קהילת צ׳אקובץ היתה **יותר מסורתית,** מאשר הקהילות בסביבה. כאן עוד טרם חדרה הזרות וההתנכרות בין איש לרעהו וחוסר הקשר בין עניים ועשירים שבין חברי הקהילה. **כאן מטופחים היחסים החברתיים** המסורתיים המתבטאים בעזרה הדדית רחבה **ויחסי כבוד בין אדם לחברו,** בהשתתפות ערה באירועים משפחתיים, בשמחה ובאבל.

הבית העני ביותר רואה מדי פעם את העשיר ביותר בא בשעריו וטרקליני האמידים פתוחים לרווחה בפני עניים".

1861

בשנה זו, עם הספוח "הסופי" של החבל וצ׳אקובץ להונגריה, החל להתעורר במידה מסויימת האיזון החברתי, התרבותי והמדיני במקום ובסביבה.

השלטונות ההונגריים החלו להפנות, במידה הולכת וגוברת, פקידים ועובדי רשות הונגריים וכן אנשי צבא לחבל ארץ זה, אשר היה עד כה כמעט נקי לגמרי מהונגרים: 1% בלבד מתוך 59.000 התושבים הקרואטים. זרם ההונגרים גבר במרוצת הימים ובסוף המאה ה-19 הגיעו ל׳ 6.7% מתוך 84.000 ועד השנה 1910 עלה האחוז של ההונגרים עד 7.8% מתוך כלל האוכלוסיה של 93.000 נפש.

עקר זרם ההונגרים כוון לצ׳אקובץ (כעת: Csáktornya) ובה הוו ההונגרים לפני מלחה"ע יותר מ-50% של האוכלוסיה.

עם זרם ההונגרים הגיעו גם יהודים, והפעם גם מן המישור ההונגרי ומדרום-מערב הונגריה - והשנאה והחשדנות של האוכלוסיה המקומית כוונו גם כלפיהם.

שלטונות הונגריה השתדלו, בעזרת המהגרים היהודים ה"חדשים" ו"ההונגרים" לכל דבר - להשפיע על יהודי המקום ובעזרתם להגביר את השפעתם על האוכלוסיה המקומית כלה, העויינת והזרה.

1867

פורסם "חוק שויון היהודים" אשר טמן בחובו, תמורת המרת זכויות אזרחיות מלאות - תביעה לויתור על סממני היהדות ושדול להתבוללות לשונית, תרבותית ורוחנית.

1868

בקונגרס היהודים בבודפסט, אשר זומן ע"י קבוצת מתבוללים עפ"י דרישת השלטונות - באה המגמה הנ"ל לידי בטוי גלוי. הוצאו תקנות על הנהגת השפה ההנוגרית בבתיה"ס היהודיים ובספרי הרשומות של הקהילות.

כתוצאה של הקונגרס הזה וריב האחרים מסביב לכפיה הזו - התפצלו הקהילות היהודיות ברחבי המדינה לשלשה סוגים.

קהילת צ׳אקובץ הוגדרה להלכה כ"קונגרסאית" (ניאולוגית), אבל היא המשיכה למעשה, עוד זמן רב, בעקבות המסורת הבורגנלנדית - לשמור היטב על אופיה המסורתי לכל דבר; היא ראתה את עצמה וכן ראוה אחרים כ"קהילה ניאולוגית אדוקה".

קהילת צ׳אקובץ הקטנה, אשר מצאה את עצמה כעת נפרדת מ-5 קהילות קרואטיה, במסגרת הרחבה של מאות קהילות עם 700.000 נפש בגבולות "הונגריה העצמאית" בתוך הקיסרות ההבסבורגית - אי אפשר שלא תושפע מכל הנעשה מסביב ובעקר בבודפסט הבירה.

השפה ההונגרית ותרבותה חדרו לקהילה. הרב יעקב שווארץ, החל לדרוש בביהכנ"ס בשפה ההונגרית, אע"פי שזו לא היתה שגורה בפיו די צרכה, ורובם הגדול של בני הקהילה דברו גרמנית וזו היתה גם השפה הרשמית של הקהילה עוד זמן רב.

פישל פיליפ יסד את בית הדפוס ההונגרי המקומי הראשון והוציא בו את העתון השבועי "חבל המורה" (מוראקיז). היה זה עתון אינפורמטיבי, ניאוטרלי מבחינה צבורית. אחריו המשיך להוציאו חתנו שטראוס אלכסנדר, עד התקופה היוגוסלבית.

בשנים האחרונות לפני פרוץ מלחהע"א, הודפס בו הדף האחרון בניב המקומי הקרואטי של החבל.

1882

בשנה זו באה להם, ליהודי צ׳אקובץ, כמו לכל יהודי המדינה והעולם כלו, תזכורת איומה בצורה עלילת דם בעיר טיסה-אסלר (Tiszaeszlár) אשר בגבול מזרח-צפון הונגריה: שני דורות לפני היטלר- עונו "נאשמים יהודים" על העלמות נערה נוצריה לפני פסח - באכזריות חייתית בידי "אצילי" הונגריה.

יהודי צ׳אקובץ ספרו על ימי-אימים אלה לבניהם ולבני בניהם, כאילו הרגישו בלבם מה שעתידים לחוש על בשרם - מה עלולים - בעתיד הלא רחוק כל כך - לעולל הנאצים ההונגרים הארורים ימחה שמם וזכרם! ברצח ובסיוע לרצח

440.000 מיהודי הונגריה בימי השואה ובתוכם 428 מבניה-יקיריה של קהילת צ׳אקובץ הי"ד.

הונגריה הארורה - לא תכסה דמם !

"כי דם עבדיו יקום"

1883

נסגר ביה"ס היהודי בצ׳אקובץ, עקב דרישת השלטונות, להנהיג בו, במקום הגרמנית את ההונגרית כשפת הוראה. מכאן ואילך מבקרים התלמידים היהודיים בביה"ס היסודי הממשלתי במקום וזוכים רק בתוספת "שעורי דת" ע"י מורים נוספים מטעם הקהילה.

המורה נירי (Nyiri) שמואל הי"ד, זכור לטוב, שמש שנים רבות בתפקיד זה - עד התקופה היוגוסלבית (1918).

1884

קהילת צ׳אקובץ חגגה ברוב פאר, יחד עם אלפי קהילות ברחבי תבל, את יום הולדתו ה-100 של השר משה מונטפיורי.

השר משה זכה להערכה בעיני בני הקהילה בשל שלש סיבות: על השתדלותו, בדרכים דיפלומטיות, אצל שלטונות המדינה, מלפני שנתיים לטובת מעוני עלילת הדם בטיסה-אסלר; על התנגדותו לתנועת ההתבוללות ועל פעולתו למען הישוב היהודי בארץ-ישראל.

1886

יצא חוק מדינה - כי כל יהודי הגר בשטח חבל מורה, חייב להשתייך לקהילה היהודית המקומית. יהודי צ׳אקובץ בכלל זה.

1895

בפקודת השר טריפורט (Trefort) חויבה קהילת פירלאק (Prelog) להשתייך פורמלית לקהילת צ׳אקובץ. זה היה הדין לגבי מקומות רכוז קטנים רבים של יהודים בסביבה הקרובה והרחוקה יותר של חבל המורה.

1897

בהבחר וולאק ריז׳ו לראש הקהילה - נתנה הוראה על ידו לנהל, מכאן ולהבא, את ספרי הקהילה בשפה ההונגרית.

במפקד האוכלוסין, רשמו יהודי צ׳אקובץ את עצמם, כלם, **כבעלי לאומיות הונגרית.** החוק גם לא אפשר רשום לאומיות יהודית. היהודים החלו לראות את עצמם כ"**הונגרים בני דת משה**", וכן הם נראו בעיני הזולת. בני הקהילה ובעקר המנהיגות לא ראו כל סתירה בין היותם יהודים טובים ויחד עם זה פטריוטים הונגרים.

באשלית ההרמוניה הזו ובתקוה להמשך שקט ובטוח מסביב ובתוכם - חשבו יהודי צ׳אקובץ לבנות את חייהם היהודיים והתרבותיים המקומיים לאורך ימים.

1911

בשנה זו נעשה **הנסיון הראשון של ארגון נוער יהודי מקומי.**

ב-1910 הגיע לצ׳אקובץ **וייס איגנץ** (איצ׳ו), יליד קומין אשר בזגוריה (1888), אחרי גמר למודיו האקדמאיים בווינה. הוא קבל עבודה כפקיד במפעלו של מקס נוימן. את רעיונותיו היהודיים הלאומיים הביא מזגרב, שם השתתף כתלמיד תיכון בחוגי הנוער היהודי ("Sastanci Židovske Omladine") אשר יסד הרב יהושע יעקובי (1868-1925) בזגרב, והיה חברם של לב שטרן, אלכסנדר ליכט והוגו גוטליב, ממנהיגי הציונות היוגוסלבית לאחר מכן.

בחוגי הנוער היהודי בצ׳אקובץ, בעקר בין הבנות, **הוא מוצא התנגדות** לרעיון הציוני ורק חוג מצומצם מאד של צעירים, ביניהם: שטראוס מקס, היינריך אלפרד, ד"ר רמיני (Reményi) ד"ר שווארץ, בלה שטיגר ו-וילנר - נהגו להתכנס בקפה דויטש. ליו"ר ה"חוג" נבחר ד"ר **לודויג שוורץ**, **איצ׳ו וייס** הסגן ו-**שמואל נירי** - מזכיר.

עם גיוסו של **איצו וייס** לצבא ב-1914 - נפסקו גם הפגישות האלו. הוא עזב את צ׳אקובץ ב-1924. ב-1949 עלה ארצה והוא עד היום חבר קבוץ גת, בדרום הארץ.

1914

עם פרוץ מלחהעה"א **התגייסו לצבא ההונגרי 188 מיהודי צ׳אקובץ.**

1915

עם ראשית השנה נרתמה הקהילה גם למאמץ מלחמתי כספי מיוחד במינו.

ראש הקהילה וולאק רז׳ו הזמין אצל "ועד הקהילות של יהודי הונגריה" בבודפסט "**טבעות מלחמה**" **בסכום של יותר מ- 100 קרונות**, במטרה להפיץ את הטבעות הללו, העשויות כסף ועליהן המלים העבריות "**ה׳ עזי**" - בין חברי הקהילה. טבעות אלו הטביעו במיוחד ע"י משרד המלחמה ההנוגרי ובהשראתו של הרב הראשי ד"ר האוושי (Hevesi) לשם איסוף תרומות למאמץ המלחמתי.

ביום 7/3/1915 - הזמינה **הקהילה היהודית הדתית צ׳אקטורניה** (Isr. Hitkozség Csáktornyán) בחתימת ראש הקהילה וולאק ריז׳ו ובשם הנהלתה, את מועצת עירית צ׳אקובץ: לבוא להשתתף בטקס הכתרתו של הרב החדש **כבוד הרב ד"ר אליהו גרינוולד** (Dr. Grünwald Illés) אשר יתקיים בביהכנ"ס ובהמשכו באולם הקהילה - **ביום 14/3/1915 בשעה 4.30 אחה"צ.**

הנהלת מועצת העיריה, בחתימת המזכיר והשופט המקומי, מאשרת את קבלת ההזמנה ומבקשה מאת נציגיה להשתתף בהכתרה. בין 11 החתימות של חברי מועצת העיר, מזדקרים שמותיהם של **שלשה יהודים: בנדיקט אדה, הירשמן ליאו וד"ר וירלה וילמוש.**

הטקס היה מרשים וברב עם ובנוכחות נציגי השלטונות, העיריה וקהילות ישראל אשר מסביב. **אלה הזוכרים אותו - לא ישכחוהו לעולם!** לא פחות היתה מרשימה הופעתו של הרב הצעיר אשר בזו הופעתו הפומבית הראשונה **הדהים את שומעיו בהצהרת ה"אני מאמין" שלו**, אשר בתנאי המלחמה בהם היה המקום שרוי, היה בו משום כוון דרך להבטחת חיי השעה של הקהילה הנמצאת בין הפטיש ההונגרי והסדן הקרואטי: "**נאמנות ליהדות קודמת לאזרחות נאמנה**". עד כה חונכו בני הקהילה על "נאמנות להונגריה מעל לכל".

בזהירות, לפי תנאי הזמן והמקום- גילה בזאת הרב הצעיר את **השקפותיו הציוניות.** צבור "הפטריוטים ההונגריים" בקהילת צ׳אקובץ זועזע.

1916

בתחילת השנה נשא הרב גרינולד לאשה את **שלומית (פרידריקה) מבית שטראוס,** אחת מבנות במקום המצוינות והמשכילות מבית יהודי מושרש ומכובד על הכל.

"ריקיצה" (Rikica) - כפי שקראוה הכל בחיבה - היתה בת **שנדור (אלכסנדר) שטראוס**, בעל בית הדפוס המקומי ומוציאו לאור של העתון המקומי ובעל חנות הספרים הגדולה בככר המרכזית.

החתון הזה חזק את קשריו של הרב הצעיר, עם בני הקהילה.

בתום השנה, נקרא הרב הצעיר, לשרת בתור רב צבאי בצבא האוסטרי-הונגרי בחזית האיטלקית.

בבקוריו התכופים בצ׳אקובץ **בהופיעו במדי הצבא ובהטפתו לציונות "האסורה" במדינה** - עשה רושם חזק וחיובי, בעקר על בני הנוער.

1917

ב- 1917/11/2 התפרסמה "הצהרת בלפור" המבטיחה בנין "בית לאומי לעם היהודי במולדתו ההיסטורית".

ההכרה הזו, העולמית, בציונות, עוררה גם מחשבות בלבות "הפטריוטים ההונגרים" מבין היהודים, אשר החלו לראות בדעותיו של הרב עמדה "מכובדת ולגטימית", והוא, הרב, מצא בה רקע אקטואלי ועדוד לפעולתו ודרכו הציונית - לימים יבואו.

זו היתה האווירה ואלו היו התנאים המדיניים והתרבותיים בסביבה הנוכרית והיהודית - אליה נקלעה קהילת צ׳אקובץ ערב התפוררות הקיסרות ההבסבורגית ב- 1918.

* * *

"לא רק צרות הביאה עלינו מלחמת העולם הראשונה
אלא גם את **בשורת בנין הבית השלישי**"

/הרב א. גרינוולד.

שער ב. תחזית

התקופה היוגוסלבית

1941 - 1919

הרב ד"ר אליהו גרינולד הי"ד

רבה האחרון של קהילת צ׳אקובץ
(1944 - 1915)

ז. התקופה היוגוסלבית (1918 - 1941)

1. פצעי המלחמה וההפכה

1918

בתום המלחמה עשתה קהילת צ׳אקובץ את חשבונה העגום: חוץ מההשתתפות "מרצון" במאמץ המלחמתי - היא גם הקיזה מדמה היקר על מזבח "המולדת ההונגרית".

17 מבני הקהילה נפלו במלחמה בחזיתות שונות; זכורים לנו שמותיהם של הקצינים היהודים שנהרגו: דויטש יוסף, הירשמן איאוגן, וייס הוגו ו- נאראשדי. הקצין מוזס גיזה חזר נכה, וייס איצו נפצע שלש פעמים בזמן שרותו בשנים 1914-1918.

ב-1918/12/1, בועידת פריז, הוכרז על כנון ממלכת ס.ה.ס. (מלכות הסרבים, ההורוואטים והסלובנים) אליה סופחו גם שני המחוזות בצ׳קה ובנט בדרום מזרח הונגריה, עם אוכלוסיה יהודית בת 21,349 נפש - אבל בלי צ׳אקובץ וחבל המורה. עובדה זו גרמה להתמרמרות והתקוממות בצבא הסרבו-קרואטי ובאוכלוסיה הסלבית המקומית וחששות כבדים בלב היהודים.

ב-1918/12/2, אכן, פרצה "מהפכת הכפריים", אשר התארגנו כ"פלוגות ירוקים" אליהן נסתפחו גם עריקים מצבא אוסטריה והחלו לבוז ולהרוס עסקים וחנויות בכל רחבי חבל המורה, ביניהם חנויות של יהודים. כפריים רבים וכן יהודים מכפרי הסביבה החלו נמלטים לצ׳אקובץ - פה ארגן הקצין היהודי רדו הוגו את ה"משמר האזרחי" להגנה עצמית. 2 קרבנות היו לקהילת צ׳אקובץ במהומה זו. 40-50 משפחות יהודיות מהכפרים: פרילוג, נדלישציה, קוטוריבה דולוניה לנדבה, פוסטקובץ, בוזובץ ועוד נקלטו בקהילת צ׳אקובץ אשר מספר הנפשות שבה עד כה היה 400 מתוך כלל 921 היהודים בחבל כלו. רוב האוכלוסיה ההונגרית בצ׳אקובץ ברחה אל מעבר הגבול. בצ׳אקובץ נשארו 500 הונגרים בלבד. השלטונות ההונגרים מסרו את הנאמנות על ספרית בית המדרש למורים הממשלתי ההונגרי במקום בידי עו"ד הד"ר שווארץ ליוש, בנו של הרב הקודם, והכירו בו כ"בעל זכויות" מיוחדות ו"נאמן" המשטר ההונגרי. הוא העביר חלק נכר מהספריה הזו לביתו ושמרו כ"פקדון".

ב-24.12.1918, כבש הצבא הסרבו-קרואטי את חבל המורה ונכנס לצ׳אקובץ. כיום, יומיים לאחר מכן נאסרו, בין מספר רב של בני המקום גם עשרה יהודים

כתוצאה מהלשנה. 3 שוחררו כעבור כמה ימים, אולם 7 מהם הוחזקו במעצר 3 חדשים כ"אלמנטים עויינים".

השלט מעל הרחוב בו נמצא בית הכנסת ובניני הקהילה החלף ושמו הוסב לרחוב שטרוסמאייר.

2. במשטר המדיני החדש

"משטר הולך ומשטר בא - וירושלים לעולם תשב!"
/ הרב גרינוולד.

1919

החששות אשר קוננו בלב בני קהילת צ׳אקובץ עם חלופי המשטר - נתבדו. היה זה מצד אחד, הודות למשטר המלוכני החדש שקם ביוגוסלביה שהיה אוהד את היהודים ומצד שני הודות להתנהגותה הנבונה של מנהיגות הקהילה.

1920

צ׳אקובץ וחבל המורה סופחו רשמית לממלכה החדשה של הסרבים, הקרואטים והסלובקים (S.H.S.) רק בשנה זו, בועידת טריאנון.

השלטון היה מראשיתו בידי הסרבים, אשר, בנגוד לקרואטים והסלובנים היו מטבעם סובלנים, לא ידעו אנטישמיות מהי, וקראו ליהודים אחים. המלכים אלכסנדר ה-1 ופטר ה-2 היו מלכי חסד ביחסם אל היהודים ולתקופת שלטונם, מתחילת הממלכה ועד לתקופת היטלר ימ"ש - מן הראוי לקרא תור הזהב של יהדות יוגוסלביה ושל קהילת צ׳אקובץ.

בני הקהילה ששרתו כקציני מלואים בצבא האוסטרי-הונגרי הוכרה דרגתם גם בצבא הממלכה החדשה.
זכורים לנו הקצינים: הידויגי לדיסלב, וייס בלה, זליגמן קרול, סיקלי טיבור ו-שטיינמץ. זליגמן מקס - המשיך לתפקד כקצין בפועל בדרגה בכירה.

בני הקהילה, בהנהגתם המצוינת של הרב הציוני ד"ר גרינולד וראש הקהל הליברלי ד"ר שווארץ, השכילו לנווט את ספינתם ע"א הזעזועים הפנימיים התכופים אשר פקדו את המדינה, כתוצאה מיריבות בין הסרבים השולטים והקרואטים ה"נשלטים". הם תפסו עמדה של גוף יהודי עצמאי ניאוטרלי בסכסוך ובצורה זו רכשו כבוד ואמון משני הצדדים.

ואמנם כך היה: הדור היהודי החדש שצמח בקהילת צ'אקובץ, שנא את ההונגרים והיה נאמן למדינה היוגוסלבית והיה ברובו גם בעל הכרה ציונית.

עם זאת האנטישמיות בצבצה במדינה מתחת לפני הקרקע בעקר בערים הגדולות ששם היתה אוכלוסיה יהודית גדולה יותר. לצ'אקובץ היא הגיעה רק בעקיפין והשפעתה המוחשית היתה מינימלית.

1921

בשנה זו הופיע ספר-למוד בהיסטוריה לבתי"ס תיכוניים מפרי עטו של פרופ' ל. זרניץ (Zrnić) , באשור משרד החנוך בבלגרד ובו פנינים כגון אלה: "ליו"ר הסובייט העליון (לנין) יש בעקר יועצים יהודים וגרמנים ויש עתונים האומרים שגם הוא יהודי... (היהודים) שהם בלי בית ורוצים לגרוף הון בכל העולם ולהטיף לדיקטטורה נוסח היהודי מרקס... המוני עובדים ואנשים בורים ובני בלי בית - נתפתו ליהודים האלה".

לתלמידים היהודים בבתי"ס בהם השתמשו בספר זה, גרם הענין לתוספת של אי-נוחות, בצד הערותיהם ואמצעי ההפליה מטעם מורים אנטישמיים רבים אשר עבדו בגמנסיות בערי קרואטיה.

מצב זה שרר ב-וארז'דין בגמנסיה הריאלית, שם בקרו חלק נכר של ילדי קהילת צ'אקובץ.

המוסדות והעתונות היהודיים מחו....

1925

בשנה זו הופיע בעתון "בלקן" (Balkan) שיצא בבלגרד - כתבה, בקשר עם שמו של קצין מלואים יהודי בשם שוע סלבטורי שלום, שהתפרסם ברשימת הקצינים בעתון הצבאי הרשמי, בזו הלשון:

"כל הכבוד לאדון הנ"ל, אבל איש מבין החיים היום מכל הסרבים, הקרואטים והסלובנים לא יוכל להסביר איך יכול היה הוא להגיע לשורות הקצונה שלנו... לאדון הזה בשום אופן אין מקום בצבא שלנו". גם אחדים מבני קהילתנו היו קציני מלואים ובעלי שמות לא סלביים והדברים כוונו גם כלפיהם. הם הגישו מחאותיהם לשלטונות הצבא, יחד עם כל הצבור היהודי במדינה.

1928

ב- 20.6.1928 בוצעה בזגרב התנקשות בחיי המנהיג הקרואטי הלאומני והאנטישמי סטיפן ראדיץ' והוא מת מפצעיו ב- 8.8.1928.

ההאשמות של הקרואטים כלפי השלטון המרכזי היו חמורות, והתנהלה הסתה גלויה וחריפה אשר הורגשה גם בצ'אקובץ. התושבים, ביניהם גם היהודים נדרשו להזדהות עם שאיפות הקרואטים נגד "דכוי הסרבים". הקהל נדרש לאות אבל ומחאה להניף דגלים קרואטיים דוקא, אשר היו אסורים.

פה יסופר ב"מעשה בדגל" של קהילת צ'אקובץ:

לאומנים קרואטים עברו מבית לבית ובאו גם לראש הקהילה והפצירו בו להניף, בנגוד לחוק את הדגל הקרואטי, על בניני הקהילה, לאות אבל על מות ראדיץ' "ולא לפרוש מן הצבור" של אזרחי המקום. הנהלת הקהילה התכנסה בבהילות ופנתה בשאלה לרב, והוא ענה: "אם קיימת הוראה מפורשת מטעם השלטונות על צורת הדגל - אין סיבה ואין טעם לעשות אחרת. אבל אם "נתנה רשות להניף דגל אחר - אני מציע להניף את דגל ציון".

תשובת הרב לא נראתה בעיני פרנסי הקהילה. הם החליטו החלטה מקורית: היות וצבעי הדגל היוגוסלבי הרשמי היו כחול, לבן ואדום מלמעלה למטה בפסים מאונכים על המוט, והדגל הקרואטי צבעיו היו בדיוק בסדר הפוך - התקינו דגל אשר התנופף על מוט- עזר בצורה מאוזנת כלפי התורן וכל צד יכול היה לדמיין לעצמו שזה דגלו שלו.

כעבור שעות אחדות, הופיע במשרדי הקהילה שוטר ובהבעת חיוך של הבנה וסלחנות בקש להורידו, אגב הערה: למה לא נועצתם ברב שלכם?

1929

ב- 6.1.1929 פוזר הפרלמנט והוכרז על "דיקטטורה מונרכיסטית", ובמקום השם "ממלכת ס.ה.ס." נתן למדינה השם הרשמי "ממלכת יוגוסלביה".

המעוט הקרואטי ראה בצד זה מגמה לחסול שאיפותיו הלאומיות, וברחבי קרואטיה

ובתוכה בחבל מורה ובצ׳אקובץ - החלה יריבות גדולה וגלויה. הקהילה נקלעה בין הלחצים הדו-צדדיים המוגברים, ואם כי כבשרה טרם הרגישה דבר, נתעוררו חששות בלב.

1930

עם תפיסת השלטון בפולין, ע"י ר"ה האנטישמי גראבסקי (1925), החלה הגירת יהודים משם בזרם הולך וגובר. אלפים מבני עמנו הנמלטים שטפו גם את יוגוסלביה וכלם עברו את קהילת צ׳אקובץ, במשך שנים. השלטונות התעלמו ומסרו את הטיפול בהם בידי הקהילה, אשר קבלה אותם וטפלה בהם באהבת אחים חמה ונאמנה.

אולם בעיני עם הארץ, הוסיפו אלפי האנשים האומללים האלה ו"בני בלי בית" על יחס השלילי כלפיהם - גם יחס של זלזול כלפי מארחיהם.
בספר מאת קוסיאר ליובומיר: "היהודים ביוגוסלביה ובבולגריה" שהופיע בשנה זו, כותב המחבר: "היהודים הם מנהיגי הקומוניסטים".

1933

עם עלית היטלר ימ"ש לשלטון בגרמניה, החלה גם הגירת המוני יהודים משם. משפחות רבות של יהודי גרמניה עברו את צ׳אקובץ. גם בהן טפלה הקהילה באהבת אחים חמה ונאמנה ולפי בקשתה ובערבותה הורשו גם משפחות אחדות להשתכן בעיר.

האוכלוסיה הגויית המקומית ראתה בהן מטרד וגם תחרות על מקומות עבודה ופרנסה. העובדה שנתגלתה, שלא רק במזרח אלא גם ב"מערב הנאור" נרדפים היהודים - היתה בה עבורה רמז כלשהו על אפשרות ערעורה של קהילה יהודית בכל מקום.

1935

התגברה ההתארגנות המחתרתית הקומוניסטית, אשר נצלה את המצב המדיני והחברתי במלחמתה נגד השלטונות, וגם נגד בעלי המפעלים ובתי החרושת היהודים במקום.

אחד משני מקומות הסתר של מפגשי הקומוניסטים - היה בית העלמין היהודי הישן.

בשנה זו מחלץ, עוד היהודי ד"ר **פאוואו קובץ׳**
את מנהיגת התאים הקומוניסטיים בצ׳אקובץ, **ענקה בוטורץ** מן הכלא.

בכנס המנהיגות הקומוניסטית בצ׳אקובץ, הוכרז ברבים על התנאים הקשים בהם חיים הפועלים בששה בתי חרושת לטקסטיל וגרביים, שתי מטויות ומפעל צביעה ונזכרו במפורש "**תנאי העבודה הגרועים והתנהגות בלתי נאותה בבתי החרושת של האחים גרנר וש. נויימן**".

בכל המפעלים הנ"ל ואחרים החלה התארגנות של "תאים מקצועיים" לשם השגת תנאי שכר ועבודה טובים יותר.

1936

פרצה השביתה הראשונה - **בביהח"ר לצביעה של נוימן.**
השתתפותם הערה והבולטת של היהודים בחיי הספורט במקום הגיעה לשיאה.
בקבוצת הכדורגל המקומית (צ׳.ש.ק.) נזכרים כשחקנים טובים: **ציגלר** קולומן ו-**אפינגר** בלה מדולניה לנדבה.

הירשזון אולגה הי"ד -הוצבה בנבחרת הכדור-יד אשר צריכה היתה לקחת חלק במשחק בין-לאומי בין יוגוסלביה לבין צ׳כוסלובקיה בפרג. נסיעתה לא יצאה לפועל בשל התנגדות הוריה.

יהודים הצטיינו גם במשחקי **טניס**, בהם היו גם **מאמנים יהודים.** מתוך קנאה קראו לקבוצה זו "**הקבוצה היהודית**".

מאוחר יותר, כתגובה על השתתפותם ה"יתרה" של היהודים בענפי ספורט שונים - נוסדה "קבוצת ספורט קרואטית טהורה", במקום.

1937

ב-**14.10.1937** פרצה "שביתת אזהרה", הראשונה, בת-השעה בביח"ר **האחים גרנר**. היא לוותה בהגשת "כתב תביעה" להגדלת השכר, מטעם "ועד העובדים".

כתשובה פנתה הנהלת ביח"ר אל העובדים בכרוז, שם נאמר בין היתר:

"במשך 15 שנות קיומנו, שלמנו לכם, בצורת שכר-עבודה כ-70 מליון דינרים. הכסף נמצא כאן, בכפרים בסביבה. בכסף זה קניתם את אדמותיכם, בניתם את בתיכם ופרנסתם את ילדיכם".

הקריאה הנרגשת והאמיתית הזאת, כדומות להן מטעם המפעלים היהודיים - נפלה על אזניים אטומות.

צעירים יהודים אחדים - השתבצו בתוך "התאים המקצועיים" (ק.פ.י.) של הקומוניסטים. ב"הנהגה המקומית", מתוך 9 שמות, מוזכר גם שמו של אנדריה **רמיני**

בשנה זו התארגנה במקום "תנועה לתרבות הונגרית", בנגוד לדעת השלטונות. בשורותיה צויין שמו של היהודי היחידי: **בלקני** ליודויט.

1938

ב"תא המקצועי" שארגן את השביתה הגדולה בביח"ר **גרנר**, מתוך 7 חברים נזכרים שמותיהם של **פישר** סטיפן ו-**קוסטוליץ** יוסף.
ב"תא התעמולה" של המחתרת הקומוניסטית פועלים: **הידווגי** פרי, **קובץ׳** פאוואו ו-**רמיני** אנדריה.
הם פעלו, כלם, שלא בידיעת הקהילה, בנגוד לדעתה ולמורת רוחה.

העתון "סלובנץ" המופיע בליובלינה בירת סלובניה, החבל הצפון מערבי הקיצוני של יוגוסלביה הגובל עם חבל המורה, ואשר יהודיה השתייכו מבחינת הארגון הקהילתי לצ׳אקובץ כותב:

"**הרוח היהודית** וזו של הבונים החופשים הנכרת בעתונות היוגוסלבית, **מרעילה יותר ויותר את דעת הקהל**... היהודים מטיפים לדמוקרטיה עמ׳ להשפיע בצורה כזו על ההמונים הליברליים הרקובים... הרוח היהודית - חדרה לספרות. משום כך מפיצה הוצאת "מינרבה" בזגרב את הספרות הקומו-ניסטית. **העתונות הקרואטית היא ברובה בידי היהודים**".

באותה העת היו בסלובניה כלה, על 1,056.464 תושביה - **216 יהודים** (!!) בלבד, וביוגוסלביה כלה לא עלה מספר היהודים (71.540 נפש) על 0.49% .

1939

בשנה זו - יצא "חוק ההגבלות לגבי תלמידים יהודים" בבתיה"ס התיכוניים והגבוהים. בני הקהילה, אשר למדו בגמנסיה בוארזידין ובאוניברסיטה בזגרב, לא נפגעו ממנו - בשל מספרם המבוטל בלאו הכי.

1940

ב- 5.10.1940, יצא חוק השולל מיהודים את הרשיונות לסחר סיטונאי במזון, הוצאת כתבי עת ואחזקת בתי מסחר לספרים.

באורח בלתי רשמי - נאסר על קציני האויריה לבוא בברית נשואין עם יהודיות.

כל ההגבלות הנ"ל לא הורגשו למעשה ולא בוצעו על בשרם של יהודי צ׳אקובץ, אך רוחם הלכה ונתעכרה.

בקהילת צ׳אקובץ הורגשה אוירת חרדה ושותפות הגורל הקשה אשר איים על יהדות אירופה כלה. דרשות הרב בביהכנ"ס כותו כלן לעדוד רגש הסולדריות עם יהדות גרמניה ופולין, אשר שם כבר הרגישו היהודים את מרמס האגף הנאצי האכזרי בצעדיו הבהמיים הראשונים.

1941

ב- 25.3.1941 - חתמו נציגי יוגוסלביה בוינה פרטיכל על הצטרפותה של יוגוסלביה להסכם המשולש - רומא-ברלין-טוקיו.

ב- 28.3.1941 - החליט המטה הגרמני, בסודיות: לשבור את המדינה היוגוסלבית מבפנים, ואמנם הצליחו הנאצים לשבור את הממלכה היוגוסלבית לארבע שנים - אבל את היהדות היוגוסלבית חסלו בזאת לגמרי.

ב- 6.4.1941 הרעישו הנאצים את בלגרד - ואת צ׳אקובץ.

ב- 10.4.1944 הוכרז על יסוד קרואטיה העצמאית בשלטון האוסטשים האנ-טישמים הפאשיסטיים במנהיגותו של אנטה פאווליץ אשר כבר ב- 15.4.1941 הודיע על הצעדים האנטי יהודיים בנוסח הנאצים. כולל רציחות וגירושים לפולין.

ב- 16.4.1941 סופחו צ׳אקובץ וחבל המורה להונגריה. כך עזבה קהילת צ׳אקובץ

בעל כרחה - את אחיותיה היוגוסלביות לאנחות.

אלו האחרונות הושמדו כמעט טוטלית - עוד לפני שבא תורה של יהדות הונגריה ובתוכה קהילתנו האהובה צ׳אקובץ, הי"ד.

3. משק וכלכלה

"במשך 15 שנים עבדנו יחד בשלום גמור - וכעת אומרים לכם שאנו אויביכם ומנצליכם"
/האחים גרנר - "אל הפועלים!"

1919

גם במשטר היוגוסלבי החדש - המשיכו יהודי צ׳אקובץ להשתייך למעמד הכלכלי והחברתי הבינוני. ההתעשרות היתה מועטה (ואידה, מאיידר)
וגם העוני היה מועט. המשפחות העניות הספורות, כעשר במספר, קבלו כל מחסורן בצורה מכובדת מקופת "גמילות חסדים" של הקהילה ורק מעטים ידעו על הדבר.

השלטון החדש לא פינק את תושביו היהודים במשרות ממשלתיות, עירוניות וצבוריות אחרות. בצ׳אקובץ נמצאו בתפקיד ממשלתי: השופט אליהו רובין, הרופא העירוני ד"ר ויולה וילים, והרופא המחוזי ד"ר איגנץ קולין.

באמצע שנות ה- 40 הגיע לצ׳אקובץ יהודי ספרדי מסרביה, כמנהל מחסן הטבק הממשלתי המונופוליסטי, חיים רודולף. כך המשיכו יהודי צ׳אקובץ להתפרנס זה מזה, בכבוד ובזעת-אפם בנותנם גם פרנסה לאלפים מבני המקום והסביבה.

התשתית התעשיתית, אותה ירו יהודי צ׳אקובץ, עוד בשלהי המאה הקודמת - התבססה והורחבה:
בשנה זו ירשו וייס איצו וסקלי וילים את "אגרריה" של מקס נוימן. נוסדו תעשית טקסטיל של טסלר, ותעשית חוטי תייל של רדו הוגו ורוזנברג ריכרד.

1920

נוסד ביח"ר לממתקים ושוקולד של היינריך ופוגאן, והורחב ושופץ ביח"ר לצביעת בדים של זור דנש ונוימן וילים והיתה לאחת התעשיות הגדולות מסוג זה במדינה. העסיקה 150 פועלים.
הוקמה תעשית בשר-עוף - ע"י ואידה אנדור ואלמיר.

1922

הוקמה **תעשית סרטים וגרביים של "האחים גרנר"**, שהעסיקה בהתחלה 250 עובדים וספקה עבודה לעוד 100 משפחות בכפרי הסביבה. היא הלכה והתפתחה לאחת התעשיות הגדולות ביותר של טקסטיל בכל הבלקנים, אשר בשיאה, ב- 1943 העסיקה 1400 פועלים.

לענף הגרביים של ביח"ר גרנר היה סניף לתעשית קופסאות בוארז'דין, בנהולו של **שטראוס** מקס.

הוקמה משרפת לבנים - של **גרנר**, אשר פתחה קשרי מסחר גם עם סוחרי רעפים בארץ-ישראל.

תעשית שמני סיכה - היתה גם כן בידי יהודים.
תעשית העץ המקומית והאזורית - נוהלה ע"י **יונגוירט אוטו**
בראש הטחנות הגדולות - עמד **פתקאי יעקב**.
סחר התבואות - היה ביד **וייס** ו-**דנש**.
סחר תלבושת וטקסטיל היה בידי **ברגר**, **קלמן**, **הירשזון** ו-**גוטמן**.
החנויות הגדולות של סידקית ומכולת - היו ביד **בנדיקט**, **גרינפלד** ו-**ויינשטנגל**
הרפואה הפרטית - היתה **בידי היהודים**.
בתי הקולנוע בעיר: "קולנוע זרינסקי" ו-"קולנוע צ'אקובץ השתייכו **לשאייר** ו-**דויטש**.
אולם התאטרון היחידי במקום - היה שייך **למשפחת שאייר**.

יהודים רבים - היו מנהלי בנקים ומנהלי מפעלים ועבודה בכל ענפי המשק והכלכלה.
יהודים היו גם בעלי מלאכה מכובדים: קונדיטורים - חייטים - רפדים - **פחחים**.
גם "בעל הכרכרה" היהודי **וורטמן** זכור לטוב.

למספר יהודים היו גם קרקעות. ב"גלובטקה" אשר בסביבה, למשפחות:
הירשזון, **זור**, **נוימן** ו-**שאייר** ושל ד"ר **שווארץ** בדרך לסווטה ילינה.

בני קהילת צ'אקובץ הי"ד - הביאו למקום את הקידמה התעשיתית והכלכלית על כל השלכותיה: הפיננסיות, החברתיות, התרבותיות והמדיניות. הם המשיכו לפתחה ולשמרה והעניקו פריחה כלכלית והשכלתית לכל תושביה.

היהודים הפכו את הכפר הנדח צ׳אקובץ לעיר מרכזית וחשובה לכל החבל והרבה הרבה מעבר לזה.

אולם כל זאת לא זכרו להם גויי המקום ביום הפקודה - כשנתנה רשות למשחית, להשחית את היסוד עד היסוד.

4. אוכלוסית הקהילה

"כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עושה עומדים לפני - נאום ה׳ - כן יעמוד זרעכם ושמכם"
/ ישע׳ ס"ו

1918

בהנתק קהילת צ׳אקובץ ממדינת הונגריה - היה עליה להפרד גם מהקהיליה היהודית בת מליון נפש שבה ומליון וחצי בקיסרות האוסטרו-הונגרית כלה. בין מאות רבות של קהילות גדולות ובינוניות, קהילת צ׳אקובץ בת 400 נפש היתה בין הקטנות שבהן.

היא נותקה בכך גם מן הרוח "הריפורמית" שנשבה מבודפסט, יחד עם מגמת ההתבוללות בלאומיות ההונגרית - שהיתה מושפעת מהן בעל כרחה, בהיותה "בטלה בששים".

1919

בשנה זו נוסדה "ברית הקהילות היהודיות - הדתיות ביוגוסלביה" שמרכזה בבלגרד, והיא הוכרה ע"י הממשלה כנציגות ארצית מוכרת יחידה של כל הקהילות היהודיות בממלכה - בשטח פעולות דת, תרבות וחנוך.

קהילת צ׳אקובץ נכנסה למסגרת זו כאחת מבין 72 הקהילות האשכנזיות אשר מנו בס"ה 42.000 נפש. וזה מתוך 121 קהילות בס"ה בתוכן ספרדיות ו"חרדיות" עם אוכלוסיה כוללת של 70.000 יהודים בכל יוגוסלביה.

בצ׳אקובץ חיו אז 500 יהודים, משנוספו אליה יהודי הסביבה אחרי המהפכה והיא נחשבה לקהילה בינתית בגודלה במדינה.

כאן ועתה, בסביבה החדשה, במשקל המספרי הנכר הרבה יותר, אשר הפך ליחס ערכי מבחינות רבות - יכלה קהילת צ׳אקובץ לפתח ביתר חופשיות את דרכה המיוחדת ולהתפתח בבוחה היא.

החלה תקופה של פריחה ושגשוג מכל הבחינות. מן הקהילה הוסר גם הסווג של "קהילה נאולוגית" אשר לא תאם את מהותה, וכעת התאימה לעצמה את השם המחודש: "הקהילה היהודית הדתית בצ׳אקובץ" (J.V.O.Č.)

את חדשות המקום - המשיכו היהודים וכל אזרחי צ׳אקובץ לקבל באמצעות השבועון המקומי, אשר עבר מידי שטראוס שנדור לידיו של בלקני בלה, כעת בשפה הקרואטית ובשמו הקרואטי: "מדז׳ימוריה" ("חבל המורה")

1921 - "בסלובניה וחבל המורה - 946 יהודים" מתוך זה 730 בחבל המורה.

1922 - מפקד האוכלוסין מוסר על 736 יהודים בכל חבל המורה.

1925

המפקד מוסר על 230 חברים בקהילת צ׳אקובץ המייצגים 800 נפש ביניהם:

27 תלמידים בחנוך יסודי
32 " " תיכון
3 רופאים ; 6 עורכי דין
2 פקידי רשות ; 2 נציגים יהודים בעיריה.

1927

המפקד מוסיף על הנתונים הנ"ל: 32 תלמידים יהודים בביה"ס למסחר.

זכורים עמנו שמותיהם של הרופאים היהודים: ד"ר וירולה וילים הי"ד, ד"ר וירולה ניקולה הי"ד, ד"ר קולין מירקו וד"ר וולף בלה ז"ל, וד"ר קולין איגנץ הי"ד.

זכורים עורכי הדין:

ד"ר הידויגי מקסו הי"ד, ד"ר קווביץ׳ לדיסלב הי"ד, ד"ר רמילי ז"ל וד"ר שווארץ ליודויט הי"ד וד"ר וולף סטיפן ז"ל.

1929

מפקד האוכלוסין מוסר על 170 משפחות יהודיות - 616 נפש, עם הפירוט הבא:
6 סיטונאים יהודים
97 סוחרים יהודים
5 עורכי דין יהודים.
4 פקידים ממשלתיים ועירוניים
3 רופאים
11 בעלי מלאכה
5 תעשיינים
56 פקידים עצמאיים
20 מחוסרי עבודה קבועה.

קהילת צ׳אקובץ משמשת מרכז רוחני ואדמיניסטרטיבי ל-32 מקומות ישוב בסביבה. בחבל המורה ומעבר לו, ב-פריקומוריה ובסלובניה בהן פזורות משפחות יהודיות בודדות.

ממצא סטטיסטי כללי מודיע על מספר היהודים בקרואטיה, סלובניה וחבל המורה. בס"ה 23.376 נפש, שהם 32.3% מכלל יהדות המדינה.

1931

המפקד מוסר על 620 יהודים בחבל המורה ובתוכם 525 בצ׳אקובץ, מתוך אוכלוסיה כללית של 6,192 נפש.

1935

624 יהודים בצ׳אקובץ; 725 בחבל כלו.

1936

525 יהודים בצ׳אקובץ: 245 גברים ו-280 נשים. 620 יהודים בחבל כלו.

1937

505 יהודים בצ׳אקובץ.

1938

600 יהודים בצ׳אקובץ - 700 בכל החבל.

המפקד של יהודי צ׳אקובץ מוסיף עוד את הפירוט הבא:

103 סוחרים
11 בעלי מלאכה ואומנים
3 רופאים
20 עצמאיים.
5 תעשיינים
5 עורכי דין
60 פקידים

1939

425 יהודים בצ׳אקובץ: כך מוסר המפקד ערב פרוץ מלחהעה"ב, כנראה עקב עזיבות.

1941

425 יהודים בצ׳אקובץ.

כך מוסר לנו המפקד שנערך ביום 1.1.1941, 3 חדשים וחצי לפני ספוח צ׳אקובץ וחבל המורה שוב להונגריה (ב- 16.4.1941).

זה היה המספר "הרשמי". מטעמים מובנים באותם הימים, היו עזיבות והשתמטויות מן המפקד. מספרם הריאלי של יהודי צ׳אקובץ באותו זמן היה 525 נפש.

אכן קהילה "בינונית" היתה קהילת צ׳אקובץ הי"ד בין קהילות יוגוסלביה - בכמות, אבל באיכותה ומהותה, חרגה בהרבה מעבר למשקלה המספרי והיא השפיעה ברוחה ומרוחה על כל סביבתה ועל כל קהילות המדינה.

היא היתה קהילה מסורתית באופיה ומנהגה, ליברלית בהתיחסותה וקשריה עם יהודים וגויים, ציונית בפעולתה ומגמתה.

היא היתה לדוגמה בסדריה הארגוניים והמשקיים התקינים וחברי הקהילה והנהלתה שמשו מופת להגינות, ליושר ולצניעות.

קהילת צ׳אקובץ הי"ד - עמדה בכבוד על משמרתה, יחד עם כל חברותיה - עד יומה האחרון בגבולות יוגוסלביה. כשעל יהודיה נתכה השואה האיומה עם כבוש הגרמנים את יוגוסלביה בראשית אפריל 1941 - וצ׳אקובץ סופחה שוב להונגריה.

היא תחכה, כאן, לגורל דומה, כעבור 3 שנים.

5. הרב ד"ר אליהו גרינולד הי"ד

רבה האחרון של צ'אקובץ.

הצבי ישראל - באושוויץ חלל !
צר לנו עליך - **מורנו ורבנו**.
נעמת לנו מאד.
נפלאתה אהבתך לנו
מאהבת אב

/ קינת שארית הפליטה.

* מוצאו וחנוכו של הרב גרינולד.

הרב אליהו גרינולד הי"ד, נולד בי"ד בסיון תרמ"ו (**5.6.1886**) בעירה סניצה (Senica) על נהר מיאווה (Miyava) בסלובקיה, בבית הורים אדוקים ויראי שמים שהקפידו על מצוה קלה כחמורה.

אביו, **ר' משה יהודה גרינולד**, **מחשובי תלמידי חכמים** במקום, היה סופר סת"ם במקצועו. הוא נפטר בהיות הילד השלישי במשפחה, אליהו, בן שלוש. **כל חנוכו** מעתה היה על אמו ועל קהילת סניצה.

אליהו הקטן למד בחדר המקומי ואח"כ נשלח לישיבות הגדולות והמפורסמות **בניטרה, טופולציאני ופרשבורג**, בהן נתגלה במהרה **כעלוי**, הודות לחריצותו, התמדתו, בקיאותו ושכלו החריף.

במקביל להשכלתו התורנית השורשית והממוסדת, הוא רכש לו גם השכלה כללית רחבה כאוטודידקט, ובלי הסכמת אפוטרופסיו הוא נתקבל **בשנה"ל 1903/04 כתלמיד מן המנין בביהמד"ש לרבנים בבודפסט.** לשם השלמת השכלתו התורנית והכללית הוא יצא מכאן גם לביהמד"ש לרבנים בווינה ובשנה נוספת גם לביהמד"ש לרבנים של ד"ר הילדסהיימר בברלין. בכל המוסדות האלה נחשב לתלמיד מצטיין המבטיח גדולות. במשך זמן מוגבל שהה גם בסורבון בפריז.

חזר וסיים את חוק למודיו בבודפסט וביוני 1912 הוא מקבל את התואר **ד"ר לפילוסופיה**, ע"ס עבודתו שעשה בהדרכת המומחה העולמי לידיעות האיסלם, הד"ר איגנץ גולדציהר, בשם: "הפילוסופיה של הרמב"ם ביחס לכלאם הערבי"

הספר הוקדש ע"י כותבו "לזכרו של אבי המנוח הטוב". עותק של הספר נמצא בספריה הלאומית האוניברסיטאית בירושלים - לשמושם של חוקרים וסטודנטים הלומדים את הפילוסופיה של הרמב"ם.

ביום 23.2.1914 - קבל ד"ר אליהו גרינולד את **הסמיכה לרבנות**.

* <u>על כס הרבנות בצ׳אקובץ</u>

היהדות היא חלק מהבריאה האלקית, הנצחית.
קהילתנו היא חלק מהיהדות.
מה טוב חלקנו ! הרב גרינולד.

ביום 15.3.1915 - התקיים טקס הכתרתו של הרב גרינולד בביככנ"ס בצאקובץ.

בשנים 1916-1917 שמש גם כרב צבאי בחזית האיטלקית.
אחרי תקופת החגים ב-1918, הוזמן הרב ע"י הנהלת הקהילה הגדולה פיץ׳ בהונגריה, בהעדר רב במקום זה שנתיים, לדרוש בביהכ"ס הגדול כאורח הקהילה. הוא נעתר להזמנה זו גם בהפצרת בני משפחתו מצד אשתו, שהיו חברי הקהילה הזו, ורצו למשכו לרבנות שם, גם בעקבות התמורות המדיניות המצופות, לקראת נתוקה הקרוב של צ׳אקובץ מ"ארץ-האם" ההונגרית.

בליל שבת אחרי דרשתו המזהירה, התפשטה חיש מהר בקהילת פיץ השמועה כי עומדים לבחור בו כרבה של הקהילה. בעת סעודת הערב בקרב משפחתו, הגיע לביתם הרב הזמני של הקהילה, תלמיד חכם אף הוא ובעל משפחה והתחנן בפניו שלא יקבל על עצמו את המשרה כדי שלא ינושל מפרנסתו.

לתדהמת בני הבית - הודיע הרב גרינולד בו במקום, כי הוא מסרב לקבל את משרת הרב בפיץ׳.

בדצמבר 1918, עם ספוח צ׳אקובץ ליוגוסלביה - נתבקש ע"י הקהילה וגם ע"י השלטונות החדשים להשאר על משמרתו בצ׳אקובץ. הוא נעתר ברצון, כי

מראשית עליתו של הרב גרינולד על כס הרבנות בצ'אקובץ, נקשר אל קהילתו בעבותות אהבה ומסירות ללא גבול, אשר מצאו מסילות של אהבה חוזרת, הערכה והערצה, בלב כל.

בשנים 1933-1944, כשנתפנה כס הרבנות הראשית באיטליה (רומא), באה אליו פניה לעלות עליו. אולם הרב גרינולד, ראה במשרתו בצ'אקובץ שליחות חשובה ביותר. העריך את קהילת רומא כמתבוללת יותר וגם אופיו הצנוע לא משכו לכבודים נוצצים. ההרמוניה המושלמת בה עבד עם הנהגת הקהילה ואהבתו את כל אחד ואחד מחבריה - הכריעו את הכף והוא נשאר במקום, ובתוכם עד יומו האחרון.

ב-1939, כשפרצה המלחמה באירופה (פולין) ובנו טיבור אשר למד באוני-ברסיטה העברית בירושלים הפציר בו שיעלה מיד ארצה ויציל את עצמו ואת כל המשפחה - השיב לו הרב: "המצב אמנם מסוכן כאן, אבל איך אוכל אני, קברניט האוניה, לעזוב אותה טובעת? אהיה האחרון להצלתי האישית".

ערה ר"ה תש"ב, במכתבו האחרון השמור אתנו מיום 19.9.41, כשצ'אקובץ היתה שוב תחת הכבוש ההונגרי - הוא כותב לבנו בארץ:
"מטרתנו הסופית היא לעלות לארץ-ישראל - מיד כשזה יהיה אפשרי".
למרבה האסון - זה כבר לא היה אפשרי.

שמו הטוב של הרב גרינולד נודע מעבר לתחום קהילתו ורחוק מגבול עירו ומדינתו - בזכות למדנותו המופלגת, כושר המנהיגות שלו וציונותו הבלתי מתפשרת.

עמידתו הזקופה על סף בור המות באושויץ, בשומרו, קבל ישראל והעמים, ברגעים הנוראים ביותר, אשר שפת אנוש לא תעיז לבטאם - על צלם אלקים ורוח האדם, באה רק להשלים על תדמיתו.

הוא נשרף יחד עם רוב בני קהילתו הקדושים כשגופו ונפשו קשורים בגופם ונפשם, כפי שזה היה במשך 29 שנות רבנותו המזהירה בתוכם, והוא בסך הכל בן נ"ח (58) שנים.

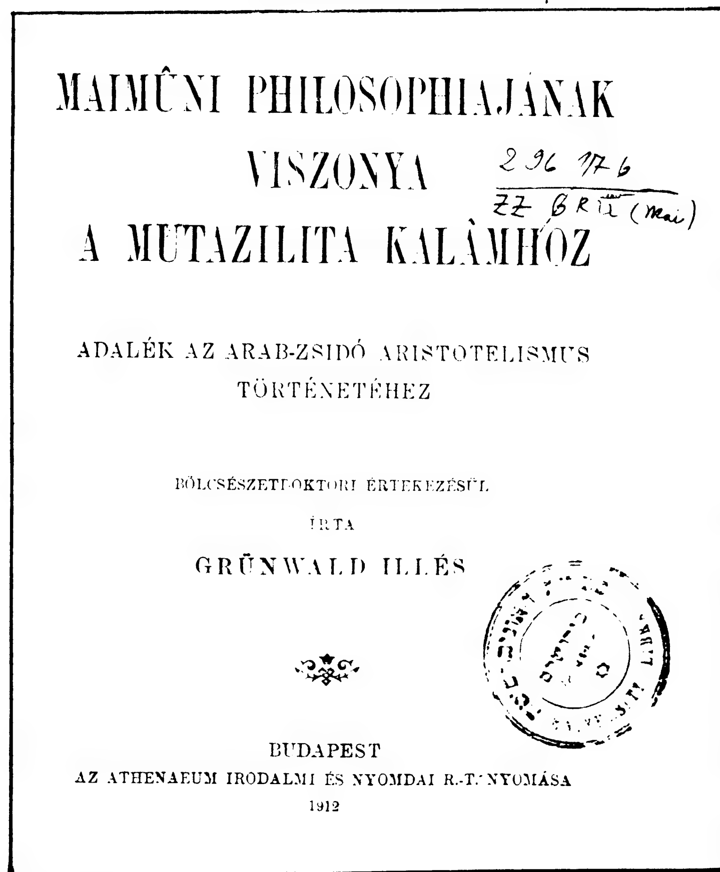
בחייהם ובמותם לא נפרדו - "ביום קהילת צ׳אקובץ" באושויץ הארורה לעולם, **ביום כ"ח באייר תש"ד** (21.5.1944).

יתגדל ויתקדש שמה רבא.

עם מותו של הרב ד"ר אליהו גרינולד, **רבה האחרון של קהילת צ׳אקובץ**, נגדע מנוף המהניגות הציונית הדתית, עץ נדיר מגזע אדיר - אשר אין לו תמורה.

בזכותו ובזכות שכמותו הגיע עם ישראל **לאתחלתא דגאולה**, וכשתבוא הגאולה השלמה, בעת שתעלה רצון מאת הבורא יתברך שמו - יעמדו גם הם על גורלם כפי שנרמז בנביא (ישע׳ כ"ו):

הקיצו ורוננו שוכני אפר!

MAIMÛNI PHILOSOPHIAJÁNAK
VISZONYA
A MUTAZILITA KALÂMHOZ

ADALÉK AZ ARAB-ZSIDÓ ARISTOTELISMUS
TÖRTÉNETÉHEZ

BÖLCSÉSZETDOKTORI ÉRTEKEZÉSÜL

ÍRTA

GRÜNWALD ILLÉS

BUDAPEST
AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. NYOMÁSA
1912

עבודת הדוקטור של הרב א. גרינוולד - על הרמב"ם
(בספרית האונ. העברית בירושלים)

IZR. HITKÖZSÉG CSÁKTORNYÁN

Tekintetes Községi Elöljáróságnak

Helyben.

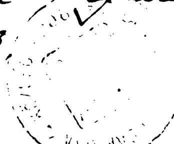
Ujonnan megválasztott rabbinknak, főtisztelendő Grünwald Illés dr. urnak állásába való ünnepies beiktatására, amely folyó március hó 14.-én, vasárnap, délután ½ 5 órakor a csáktornyai israelita templomban és folytatólag a hitközségi tanácsteremben fog végbemenni, tisztelettel meghivjuk.

Csáktornyán, 1915. március 7.én.

A csáktornyai izr. hitközség elöljárósága

Wollák Rezső
elnök.

A fent jelzett ünnepélyen leendő megjelenésre Csáktornya község T. Elöljáróságát tisztelettel felkérjük.
Összejövetel a községházán vasárnap d.u. ¼ 5 óra.
Csáktornya 1915 március 9.

Benedikt Ede | Prusák Alajos
Hirschmann Leo | Sáfrán Károly
Horváth Pál | Szenthe Ferenc
Kvacsics Ignác | Dr Viola Vilmos
Krummert Sándor | Zakál Henrik
Peskó Jenő

Tudomásul vettük:

כתב-הזמנה להכתרת הרב גרינוולד (14.3.1915)

(בגליון - חתימותיהם של: וולאק ריז'ו, יו"ר הקהילה, ועוד שלשה יהודים בין חברי מועצת העיר: בנדיקט אידה, הירשמן ליאו וד"ר ויולה וילמוש).

* משפחת הרב

הרבנית פרידריקה (שלומית) , נולדה בצ׳אקובץ ביום ט׳ בניסן תרנ"א (5.4.1891) . להוריה אלכסנדר שטראוס ואימה (Emma) מבית פישל.

חוץ מלמודיה היסודיים והתיכוניים אשר סיימה בצ׳אקובץ בהצטיינות, היתה השכלתה רחבה בשפות ובמדעים. הספריה העשירה של אביה ומגעיה עם אינטלגנציה תרמו הרבה להעשרת ידעותיה הכלליות והיהודיות.

היא היתה בעלת רגש דתי עמוק והתיחסות ערכית- פנימית למסורת אבות.
נשואיה עם הרב הצעיר החדש אשר בא העירה - לא הפתיעו רבים.
שבעה בנים ילדה לבעלה הרב.

יחד עם צער גדול בנים כמקובל, התנסתה הרבנית וגם נתייסרה קשות.

גיאורה (ג׳ורי) , הבן החמישי מת בילדותו המוקדמת מהרעלה, לאחר שהובא לבי"ח בואריז׳דין, ונקבר שם (1925) .

קרני (קורנל) הבן הששי, מת גם הוא בילדותו המוקדמת. ממחלה מדבקת - ונקבר לעיניה, בצ׳אקובץ (1928) .

ב- 1934 עזב הבן הבכור **טיבור** את הבית ונסע ללמוד בישיבה בסלובקיה, ארץ מולדתו של האב, וב- 1935 נסע לארץ- ישראל עמ׳ ללמוד באוניברסיטה העברית בירושלים.
גם זה היה, עבור האם השכולה, נסיון קשה.

על **עדינות נפשה של הרבנית גרינולד** ועל רגשותיה האנושיות והיהודיות העמוקות, אשר למדה לסגנן כדוגמת בעלה, אפשר ללמוד מתוך מכתבה האחרון השמור בידינו מיום 6.3.1937, אותו היא כותבת לבני דודה אשר נפטר בפיץ׳

בהונגריה: "אתם, שהנכם התקוה היחידה להוריכם, אושרם ושמחתם - **חברו יחדיו, סובבוה וחבקוה יחדיו, את אמכם היקרה, עודדוה אימצוה**... ה' נתן וה' לקח, יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם".

אסון מחריד פקד את המשפחה ופגע במיוחד באם, **במות אלכסנדר**, (שאנ'י) הבן השני, בראשית אפריל **1938**, בגיל **20**. מטפוס הבטן. הוא נפטר בהיותו סטודנט להנדסה אזרחית באוניברסיטת זגרב ושם. בבית העלמין היהודי נכרת קברו הרענן. אלכסנדר, היה תלמיד עלוי ובעל אופי וכשרונות אינטלקטואליים יוצאים מגדר הרגיל. האסון הזה שבר את אם הבנים לגמרי והיא לא התאוששה ממנו עד סוף ימיה.

על אף כל זאת המשיכה להיות פעילה מאד בחיי הצבור והקהילה. היתה לדוגמה לפעילות ולמסירות בכל השטחים: היא עמדה **בראש הארגון והפעולות לצדקה**, היא יסדה את "**וויצו" המקומית** והדריכה בתכנון ובעשיה את ארגוני הנוער בהכנות להצגות ואירועים שונים.

היא היתה "עזר כנגדו" לבעלה בהטפה הרעיונית והדתית למען אהבת עם ישראל וארץ ישראל. היא היתה **הציונית הראשונה בצ'אקובץ**.

בנות הקהילה וכן נשות העיר - ראו בה מופת לענוה וצניעות בהליכותיה עם הבריות, בדבורה ובלבושה. אשת חייל ואם הבנים לתפארת. היא נשאה בגאווה את התואר "הרבנית" וראתה במעמדה זה תפקיד מחייב מבחינה אישית וצבורית.

תקופת הכבוש ההונגרי (**1941-1944**), אשר בה חזתה את השואה המתקרבת ושלשת בניה הנותרים בגולה נתקלו בקשיים ובגזרות של חוסר יכולת להתקדם בלמודים, מצד אחד, ובתלאות של עבודות כפיה, מצד שני; וכן ההשפלות ומאסרים שהיו מנת חלקם של הנוער היהודי בני טיפוחיה - הוסיפו להעיק על גופה החלוש, אולם רוחה לא נפלה.

היא עוד עודדה אחרים, את כלם, מסביבה - עד רגעיה האחרונים - במיתה משונה אשר רק השטן יעיז לנסות לתארה. היא נשרפה ונחנקה בצד בעלה הרב, ובתוך בני קהילתה האהובים, "ביום קהילת צ'אקובץ" באושויץ, בכ"ח באייר תש"ד (**21.5.1944**) בהיותה בת **53**.

ה' יקום דמה!

מנחם (בנדי, אנדריה) הבן הרביעי, נולד ב- 19.3.1923 . בשל פרוץ מלחמת הגרמנים ביוגוסלביה במאי 1941, הוא הספיק לסיים רק בחלקו את בחינות הבגרות שלו בגמנסיה של וארז'דין, ואם הכבוש ההונגרי את צ'אקובץ, לא היה יכול להמשיך בלמודים גבוהים בהונגריה ועבד זמן מה בבודפסט (1941) בבית מלאכה מיכני.

על יסוד הלשנה של שכן נאצי, בצ'אקובץ, הוא נאסר יחד עם עוד חברים בני גילו "בעוון מרידה במלכות ופעילות פרטיזנית שמאלנית" והיה עצור קרוב לשנה בעיר פיץ'. אח"כ גוייס למחנה כפיה ומשם הועבר למחנה רכוז דכאו הנודע לשמצה. שם הוא נפגש לרגע עם אחיו הגדול בנימין, תוך סכון רב לשניהם.

הוא מת, אחרי השחרור (1945) במחנה האיסוף האמריקני גונסטקירכן - מאפיסת כוחות גופניים ונפשיים, בגיל 22. ה' יקום דמו .

בנימין זאב (דורי, תיאודור) הוכרח גם הוא להפסיק את למודיו - הנדסה כימית באוניברסיטת זגרב, עם פלישת הגרמנים. הוא החל לעבוד (1941-1942) בבית חרושת לגומי בבודפסט ובסתו 1942 גוייס לצבא ועבודת כפיה במקומות שונים, בעקר בבודפסט ובאוקטובר 1944 הועבר למחנה הרכוז הנודע לשמצה מאוטהויזן. אחרי שחרורו מכאן ושהות מה במחנה האיסוף גונסטקירכן בסוף אפריל 1945, הובא לבי"ח בעיר לינץ לצורך רפוי ובסוף יוני 1945 חזר לצ'אקובץ.

כאן נכונה היתה לו תמונה מחרידה של חורבן ושכול. בית הכנסת המפואר של צ'אקובץ, אשר בצלו נולד וגדל והתחנך - נעלם, כאילו לא היה קיים אף פעם. דירת ההורים המרווחת - היתה תפוסה בחלקה ע"י גויים והוא "קבל רשות לגור" באחד החדרים. שרידים אחדים מרהיטי הבית נמצאו מושלכים במחסן בחצר. כבר באוגוסט 1945 הוא עוזב את מקום האימים ונרשם שוב לאוניברסיטת זגרב להשלמת למודיו ומקבל בה את התואר מהנדס כימיה (1947) ובמקצוע זה עבד בעיר ייצה (Jajce) בבוסניה עד גיוסו, בסתיו אותה שנה, לצבא טיטו.

הוא התחתן עם אליס, בת קהילת בצ'קרק אשר הובאה עם הוריה, גם היא, ב- 1944 לאושויץ. מיד אחרי השחרור ב- 1948 עלה ארצה.

אליעזר (מיקי, ניקולה) בן הזקונים להוריו, חגג את הבר-מציה שלו בפרשת נח תש"ב, כבר ב"תקופה ההונגרית השניה", בתום המלחמה. כעבור שנתיים נתייסר באימת הגירוש לאושויץ ואח"כ כשהיה במחנה המות ברגן בלזן. כאן שוחרר והובא תשוש וחולה לבי"ח בגיטיבורג בשוודיה.
עלה ארצה עם עלית הנוער, משם עוד לפני קום המדינה ביום 27.3.1948.

* מרא דאתרא
כרועה - עדרו ירעה / ישע' מ.

ידיעותיו והשכלתו של הרב גרינולד הי"ד היו מן המפורסמות. הוא היה ידען מופלג בש"ס ופוסקים ובקיא גדול במדרשים. הוא ידע את התנ"ך על בוריו, הכיר בצורה יסודית את הספרות הרבנית ואת ספרות ההשכלה היהודית.
הוא הכיר יפה את הספרות הכללית בלשונות אירופיות רבות. **הוא ידע הרבה על הרבה!**

הרב הי"ד, דבר כתב ודרש ברהיטות: בעברית, גרמנית, הונגרית וקרואטית.
הוא חקר והתמצא בלשונות השמיות העתיקות: סנסקרית, ארמית, חבשית וערבית ספרותית וכן היה בקיא גדול בלשונות הקלאסיות: לטינית ויונית.
הוא שמע גם אנגלית, צרפתית ואיטלקית.

הוא נהל וכוחים תיאולוגיים ואידיאולוגיים עם נציגי הצבור היהודי והגויי - כשידו תמיד על הליונה והכל מכירים ומוקירים את יסודיותו ועמקותו, בעקר היה זה בשטח מעמדו של עם ישראל בגויים.

לרוב היו אלה מורי ביה"ס בתיכון בצ'אקובץ ובווארז'דין וכן מורי ביהמד"ש למורים המקומי אשר פנו אליו בשאלות בהיסטוריה יהודית וכללית ותרגומים משפות קלאסיות וכן בשאילת ספרים מספריתו העשירה מאד בספרי קודש וגם בספרים קלאסיים בשפות שונות.

היתה לו הכנית נרחבת של עבודה מדעית וספרותית לתרגם את הסדור לקרואטית והתחיל בזאת. כמו"כ עשה עבודות הכנה רבות לתרגם את התנ"ך לקרואטית, כי עד אז היה קיים רק התרגום של המיסיון.

אולם טרדות הזמן עם צאן מרעיתו והזמנים הקשים, הבלתי רגילים - לא אפשרו לו להמשיך ולסיים.

אב ומורה היה לקטנים ולגדולים.

כלפי "צאן קדושיו" - כך הוא קרא לבני קהילתו הקטנים והגדולים - היה לו בסיס חנוכי והוראתי אחד ואיתן, וכך היה אומר: **"יש הרבה תורות בעולם - אבל תורה יש רק אחת!".**

הוא היה "המורה לדת" לילדי היהודים מטעם המדינה בכל סוגי בתיה"ס בעיר, ובתוכנית הלמודים שהוא קבע, בהתאם לדרגות הכתות השונות, כלל את המקצועות הבאים: **תפילה, דינים, תנ"ך, לשון עברית מדוברת,** היסטוריה **של עם ישראל וידיעת ארץ ישראל.**

בחוגי הנוער, בשעות של אחה"צ, בזמנו הפנוי - הוסיף על למודיהם "הרשמיים" שעות רבות בתרגול הדבור העברי החדש, בהכרת הגיאוגרפיה של ארץ-ישראל והמחזת מחזות מתאימים לקראת החגים ואירועים שונים.

הכל מה שלמדו וידעו ילדי ישראל בצ'אקובץ בדור ההוא - **ממנו** למדו וקבלו.
הוא השמיע להם - ולכל עדת ב"י בצ'אקובץ - **לראשונה את צלילי העברית החדשה** הארצישראלית המדוברת.
הוא הביא להם והראה להם **לראשונה את מפת ארץ-ישראל.**

בדרשותיו בביהכנ"ס ובטקסים של שמחות ואבל - היה מדריך ומוכיח, מיסר ומצליף בקולו הצלול והנעים, את קהל שומעיו. הוא נתן להם לקח טוב בשפה ברורה ובנעימה ולפעמים גם בסגנון חוצב להבות. **כלם הרגישו וידעו שהדברים יוצאים מן הלב** - ואכן הם גם נכנסו אל הלב.

כל אוצר הכתובים ששמר במשך שנים רבות ע"מ לפרסמו בבוא העת - הועלה באש הפורעים, למחרת נירושו של הרב עם קהילתו לגיטו נאג'-קאניז'ה (30.4.1944) ולא נשאר ממנו שריד.

* <u>מנהיג ומופת לקהל עדתו</u>

הרב, אשר היה למופת לשרות צבורי תקין ונקיון כפיים - הפיץ מיד עם עליתו לכס הרבנות, חוזר, ובו כתב בין השאר:

"אנא לא להציע לי שום תשלומים ולא לשלוח לי שום מתנות תמורת שרותים נוספים.

אני מקבל משכורת מכובדת מאת הקהילה ... כל זה מתחייב מן הכתוב (שמות י"ח) : "ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל, יראי אלקים, אנשי אמת שונאי בצע".

הוא, הרב, קיים בגופו כל המתחייב מן הפסוק הזה.
היה נאה דורש - ונאה מקיים
היה ידוע כבעל משפחה למופת. בנאמנות ובמסירות היה מחנך את ילדיו - לתורה ולדרך-ארץ, למדע ולהשכלה בעצמו וע"י הזולת, בקרבנות כספיים גדולים.

היה סובלני וסבלני עד קצי הגבול - כלפי דעת הזולת.
היה יהודי גאה - ואדם שפל רוח.
היה לדוגמה - לאהבת ישראל ללא סייג
הוא הטיף לסולידריות יהודית עולמית - ועשה ימים כלילות לעזרת העם (פליטי פולין) ופידיון שבויים (קליטת מגורשי גרמניה).

הוא קרא, בקול גדול, למען ציון - כדרך לתיקונו של הפרט, והצלתו היחידה של העם ושל קהילתו.

* רב העיר צ'אקובץ

הרב גרינולד הי"ד, מקובל ומכובד היה מאד גם בעיני אנשי המקום הלא-יהודים ומנהיגיהם בעיריה, במחוז ובמדינה. העריכוהו והעריצוהו בשל יושרו האישי. השכלתו הרחבה וגאותו היהודית הלאומית.

באירועים העירוניים והממלכתיים - הוזמן תמיד לשבת ע"י שולחן הנשיאות וכובד לשאת את דברו.

מועצת העיר - פנתה אליו לעתים קרובות בבקשת עצה וחוות דעת בעינינים צבוריים כלליים שונים.
דרשותיו בביהכנ"ס בחגים הלאומיים היוגוסלביים - הפכו לשיחת היום בחוגי הצבא והשלטונות, אשר נציגיהם, בדרגים הגבוהים ביותר השתדלו תמיד להיות נוכחים להן. בדבריו באו לידי בטוי בקיאותו בהיסטוריה, בשירה ובספרות

של עם הארץ ולכל טוב ונשגיו בהם מצא הקבלה בתורת ישראל ובקורות עם ישראל ובגאותו היהודית עורר גם את גאותם הלאומית של שמועיו.

בצד תפילה בשפה הקרואטית - השמיע גם את תפילת ישראל בשפה העברית המחודשת והנהיג בביהכנ"ס את שירת התקוה, בצד ההימנון הרשמי היוגוסלבי.

בתקופת השלטון היוגוסלבי, זכה הרב בשני עטורים, מספר שנים ומספר שלשה של "הסאווה הקדוש", מן הגבוהים ביותר שאזרח מן השורה יכול היה להשיג "כאות הוקרה בהיותו דוגמה ומופת לאזרחות טובה, מטעם מועצת המלך".

באחד הטקסים של ענידת העטורים, אמר נציגו של המלך: "על יסוד הדו"חות שהגיעו אלינו ועל דעת מועצת המלך ובהסכמתו המלאה של מושל המחוז ומועצת עירית צ׳אקובץ - אנו גאים בך כרבה של העיר צ׳אקובץ".

אחרי רצח המלך אלכנסדר בשנת 1934, נבחר הרב כאחד משלשת חברי הועד המחוזי - להקמת האנדרטא לזכרו.

הוא נהנה גם מאמונם המלא של שלטונות הבטחון והמשטרה. בגבור זרם פליטי היהודים מפולין ואח"כ אלו של יהודי גרמניה והבעיה הפכה להיות מדינית ובטחונית - הסתפקו הרשויות המתאימות לקבל "הוראה" מאת הרב גרינולד לתת רשיון מעבר ואף לשחרר ממאסר או להעניק רשיון שהייה זמני או ממושך ליהודים פליטים.

גם בתקופת השלטון ההונגרי (1941-1944), התיחסו אליו השלטונות יחס חיובי עד שבא השטן הנאצי המקולל כשהכל עוות עד לבלי היכר והלבן הפך לשחור והחיים למות.

הכרת פניו של הרב ענתה בו - מקרוב ומרחוק. "הרב שלנו" קראו לו הכל יהודים ולא יהודים בצ׳אקובץ - בלב ובפה, בברכה ובגאווה.

נקי כפיים ובעל לשון נקיה - ומעולם לא נמצא רבב על בגדו. ברו היה כתוכו - גם בדבר זה היה למופת לבני קהילתו, אשר אותה יצק בדמותו ובצלמו - וגם לבני העיר כלם.

כך זה היה מן הרגע הראשון בו הופיע בקהילתו - ועד הרגע האחרון. העדים האלמים של רגע שיא האימים והזוועות רומזים: **גם ברגע האחרון!**

* <u>הרב הציוני</u>

למען ציון לא אחשה / ישע׳ ס"ב.

הרב ד"ר אליהו גרינולד הי"ד נולד בסלובקיה, בחממה של יהדות שרשית ולבודפסט הגיע בשיא פעולתו של הרצל, אחרי הופעת "המדינה היהודית" (1896).

שטיינר יורק - עוזרו הראשי של הרצל מאז הקונגרס הציוני הראשון (1897), היה בן עירו וקהילתו, סניצה.

את השבועה: "אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני" - הביא הוא עמו מבית אבא, לעירם של הרצל ונורדאוו, בודפסט, ב- 1904 כשנתקבל כתלמיד מן המנין בביהמד"ש לרבנים. כאן, במוסד הזה, אשר מגמתו הצבורית היתה, להפיץ את הלאומיות ההונגרית, כדרישת שלטונות המדינה והקהילה היהודית - **היה הוא בין ראשוני וראשי "המחתרת הציונית"**, יחד עם שמואל קליין ז"ל, לאחר מכן פרופסור לידיעת ארץ-ישראל באוניברסיטה העברית בירושלים ואביגדור פיירשטיין ז"ל, הנודע אח"כ בתורת המשורר הציוני א. המאירי, בארץ. החוט המשולש הזה לא נתק עד סוף ימיהם.

כבר בדרשתו הראשונה בעלותו על כס הרבנות בקהילת צ׳אקובץ, ב- 15.3.1915 גילה את ציונותו ברבים ובפומבי, לתדהמתם של ראשי הקהילה הפטריוטים ההונגריים ולמרות "האיסור הרשמי" על הציונות במדינת הונגריה שהיתה אז שרויה במלחמה.

עם ספוח צ׳אקובץ וחבל המורה בסוף 1918, ליוגוסלביה, שם היתה כבר, בעקר בקרואטיה, התנועה הציונית בהתפתחותה, מצא הרב הצעיר אפשרות חופשית לבטא את עצמו במישור זה. עוד ב- 22.8.1909 נוסדה באוסיק "ההסתדרות הציונית הארצית" שכללה את ציוני קרואטיה. סלובניה, פיומי, הרצגובינה, בוסניה ודלמציה. הרב גרינולד **הציוני הראשון בצ׳אקובץ, כוון מעתה את כל**

מאמציו - "לספח" לשטח הנ"ל גם את המחוז החדש מדז׳מוריה עם קהילת צ׳אקובץ בראשו.

ואמנם, לא עבר זמן רב, התבלטה כבר קהילת צ׳אקובץ כאחת הקהילות הציוניות הפעילות ביוגוסלביה כלה.

פעילותו הציונית של הרב חופפת את פעילותה הציונית והכוללת של קהילת צ׳אקובץ.
הוא הטיף לרעיון הציוני ועזר להתארגנותו של הנוער ויסוד התנועה הציונית במקום. לזכותו יש לזקוף את ראשית הפצתו של השקל הציוני, את אשור הקהילה לנדור בעליה לתורה בביהכנ"ס למען הקרונות הציוניות והצלחת התרומות למען הקרן הקיימת לישראל בכל שכבות הצבור.

קבלות הפנים הנלהבות אשר הוא ערך לנציגי התנועה הציונית והעולמית הבטיחו את אהדת הצבור להם ולמטרותיהם.

בשכנוע ובוכוחים עם "הפטריוטים" ההונגריים והיוגוסלביים שבין בני קהילתו וראשיה, היתה לו עמדה ברורה והיו לו תשובות ברורות:
על טענותיהם שאין זה מתפקידי הרב לעסוק בציונות אמר: "עשית נפשות למען הציונות - היא מתפקידיו הראשוניים של הרב, שנאמר: באברהם אבינו (בראשית י"ב): "ואת הנפש אשר עשו בחרן".

על השגותיהם שזה "פוליטיקה" - ענה הרב: "בשביל הגויים, "מאנדט" זה פוליטיקה, אבל בשבילנו זו ארץ-ישראל.

על התנגדותם מטעמים דתיים, כביכול, פסק: זה אבסורד! הלוא הנביא אומר (ישע׳ ב׳): "כי מציון תצא תורה".

הרב א. גרינולד זהה זהות מוחלטת את היהדות הצרופה עם הציונות המדינית. בדבריו ובמעשיו הוא הציג דגם חי רעיוני ופרגמתי לפעולתה של רבנות ציונית אקטיבית בארצו.

בבית הרב השתמשו בתוצרת הארץ: משחת שניים, שמן, זיתים. ממנו ראו - והחלו לחקותו גם אחרים.

הוא השפיע על "ברית הקהילות" בבלגרד שתזמין, לקראת חג הסוכות, אתרוגים מארץ-ישראל במקום אלו מקפריסין כפי שהיו נוהגים עד אז.

היו לו ויכוחים גם עם הציונים, אותם גידל. כשנוסד בצ'אקובץ קן בית"ר (1933), תמך הרב גם בו ובפעולותיו; וכשנתגלתה המחלוקת בין הציונות "הרשמית", הוייצמנית והיא אחזה גם בציוני צ'אקובץ אשר בתוכם פעל בלב ונפש - הכאיב לו הדבר מאד, ונסה בכל כח השפעתו להשקיט, לשכנע ולהשביע את רצון כל הצדדים, אשר כל אחד מהם רצה למשכו לצדו הוא.

בעקבות רצח חיים ארלוזורוב - הוא יצא חוצץ נגד ההחשדות שיד הציונים הרוויזיוניסטים בדבר, בהסתמכו גם על דעת רבה הראשי המופלא של ארץ-ישראל, הרב קוק ז"ל, שבענינים רבים הלך בדרכו.

בריב בין שני הפלגים הציוניים היתה לו עמדה ברורה אותה ידע להסביר: "לא חשובה הדרך שכל צד חושב לנכון ללכת בה, חשובה העבודה למען ארץ-ישראל ואהבת ארץ-ישראל אשר שני הצדדים דוגלים בהן, ואני כציוני וכרב המקום שמח וחייב לעזור לשניהם".

לא כל העסקנים הבינו אותו ולא כלם הסכימו לו בנדון, אבל כלם כבדו את מניעיו הטהורים וידעו את לבו החם שפעם למען ציון.

ב-1935, שלח את בנו בכורו, טיבור, ללמודים באוניברסיטה העברית בירושלים, לאחר ששכנע את ברית הקהילות בבלגרד ואת אגוד הרבנים ביוגוסלביה, אשר מהם קבל הבן מלגה, בדבר החשיבות שצעירים יהודים אשר פניהם למנהיגות יהודית, יקבלו את השכלתם בארץ דוקא, ובנו היה באמת התלמיד היהודי הראשון מיוגוסלביה באוניברסיטה העברית.

ב-1938, כשבנו תיאודור עמד להכנס לחנוך גבוה, במקצוע כימיה, החל ג'כ בבירורים, בירושלים ובטכניון בחיפה על האפשרות שילמד שם. לצערו הגדול לא נמצאו אז התנאים בארץ ללמודי המקצוע הזה.

במכתבו לארץ בשנת 1939 הוא כותב: "יעלו הבנים תחילה - ואחר כך נבוא אנחנו", והתכוון בכך גם לכל ילדיו תלמידיו ובני קהילתו כלם.

אולם למרבה הטרגדיה, ננעלו שערי העליה ונפתחו שערי הגהינום ונשמתם הטהורה והצהורה של הרב ובני קהילתו עלו השמיימה, במשרפות אושוויץ. רק אודים מוצלים מאש. ובתוכם שניים מבני הרב - עלו לארץ-ישראל עם קום מדינת ישראל - התגשמות חלומות אביהם הי"ד.

הוא, הרב, לא זכה. אפילו שקיק עפר ארץ-ישראל אותו שמר כבבת-עינו בין ספריו הקדושים - לא הונח למראשותיו.

אפר תחת עפר! אפר אושויץ - תחת עפר ארץ-ישראל למראשותיו של הרב אליהו גרינולד הציוני הנאמן והמסור.

היתכן מחזה אימים נורא מזה? אחרי עובדה זו - היהין עוד משהו לטעון כי יש חקר לשואה?!

6. הנהגת הקהילה ופעולותיה

על הנהלת הקהילה לדאג:
לטובת היהודים במקום - כעת
ברוח היהדות - בעבר
ולמען העם היהודי - בעתיד. / הרב גרינולד.

1918

עם כניסתה של הקהילה לעידן היוגוסלבי היא המשיכה את דרכה המסורתית בכל השטחים. היא הפכה כעת, לא רק למרכז החיים של יהדות המקום - אלא גם למוקד החיים היהודיים בכל חבל המורה ומעבר לה, גם לחבל פריקומוריה (Prekomurje) ולספק השרותים הדתיים והסוציאליים הקהילתיים לכל יהודי הכפרים בסביבה, אשר בהם נשארו עוד משפחות יהודיות בודדות. גם המשפחות היהודיות המעטות והבודדות בסלובניה הקרובה, מפטוי וצליה הצטופפו בצל קהילת צ׳אקובץ.

רבים מגבאי ומנהיגי הקהילה, אשר ראו את עצמם מקודם כפטריוטים הונגריים, החלו לאט לאט להסתגל למציאות החדשה - ולא רק כלפי חוץ, ונעשו לאזרחים יוגוסלביים לויאליים.

במקום הלשון ההונגרית אשר שלטה בלעדית במוסדות הקהילה עוד זמן רב, מחוץ לגרמנית הארכאית בפי הדור המבוגר - הוחל בהדרגה בשמוש בשפת המדינה, בעקר בשמוש בטפסים הרשמיים.

הדור הצעיר, אשר נולד כבר ביוגוסלביה ובקר בבתיה"ס המקומיים, השתמש, כמעט בלעדית בשפה הקרואטית.

במשרדי הקהילה ובבתים רבים, נתקבל עד כה העתון היהודי ההונגרי היחידי האנטיציוני: אגינלושיג (Egyenloség) "שיויון" שיצא כבודפסט, ומעתה בהשתדלותו של הרב, החל לחדור לקהילה הירחון הציוני "מולט אש יובו" (Mult és Jövö) -"עבר ועתיד" אף הוא מבודפסט ואשר הרב גרינולד היה אחד מכתביו הקבועים.

1919

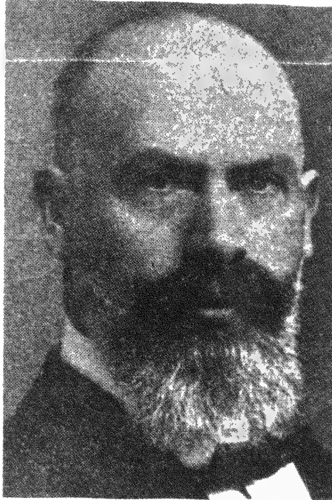
בשנה זו היה הרכב הנהלת הקהילה דלקמן:

ראש הקהל:	וולאק רז׳ו
המזכיר :	ג׳ירי שמואל
חברים:	בנדיקבט אדה
	הירשמן ליאו
	ויולה ד"ר וילים, שארמץ ינוש.

"ארגון הנשים היהודיות" (Frauenverein), המשיך בפעולותיו המסורתיות ובצד "גמילות חסדים" שמש כעין זרוע מבצעת של המדיניות הסוציאלית של הקהילה, בדאגתה הישירה לספוק צרכיהן של עשר המשפחות היהודיות העניות, בשל זקנה מחלה ואלמנות. בראש הארגון עמדו בשנים אלו: הירשמן אירנה ו-וולאק פאולה.

"ארגון הצעירות היהודיות" (Ž.DJEV. D.), אשר החל להתארגן בצד ארגון הנשים- היה בעל מגמה חברתית ותרבותית: קויימו מפגשים חברתיים, נשפים והצגות לרגל החגים. כמו"כ טופחה ספרית השאלה עשירה.

בתחילה היו בין חברותיו גם מתנגדות רבות לציונות, אולם במרוצת השנים החלו חברות הארגון לשתף פעולה עם הנוער הציוני שהתארגן במקום.

1920

שווארץ ד"ר ליודוויט

מהשנה הזו מכהן ד"ר שווארץ ליודוויט (Dr. Schwarz Ljudevit) כראש קהילת צ׳אקובץ, ברציפות - עד השואה.

אליעזר מנשה (ליודוויט) נולד ב- 29.8.1877 בצ׳אקובץ לאביו הרב יעקב שווארץ. אשתו הינדל בת ינדל (אילונה) מבית פייגלשטוק - פאלודי נולדה ב- 5.1.1888 בפרשניה שבמחוז שופרון ומתה עליו, אחרי מחלה קשה ב- 1936. ב- 1922 נולד לזוג הבן מיקלוש אשר נפטר אחרי 18 חדשים וב- 1927 נולדה הבת איווה (Eva) אשר עברה את כל מדורי הגהינום של תקופת השואה וחיה כעת בבודפסט.

ד"ר ל. שווארץ סיים את למודיו בפקולטה למשפטים באוניברסיטת בודפסט והוסמך לעורך דין. חוץ מהצטיינותו במקצועו היה הוא בעל השכלה יהודית וכללית רחבה ומרשימה. שמע ודבר שפות רבות, בגיל 58 החל ללמוד גם עברית מדוברת.

הוא היה יהודי טוב וגאה ודרש טוב לבני קהילתו ובני עמו כל ימי חייו בפעילותו הברוכה כראש הקהילה. הוא ראה את עצמו אחראי אישית לכל הנעשה בקהילה ומוסדותיה. דאג לכלם, עודד את כלם. הוא ידע לקרב קרובים ורחוקים. גישתו הפילנטרופית לעזור לכל הנברא בצלם הביאתו לידי כך שמאנשים עניים - ביניהם כפריים רבים מבני הסביבה אשר בקשו את עזרתו המשפטית נגד נושים ומנצלים - לא גבה שכר טרחה!

על אף היותו מסוייג כלפי הציונות, בראותו שהתנועה הולכת ומקיפה שכבות נכבדות מבני קהילתו - נטה גם הוא שכם למעשה הציוני במקום. בשנות הארבעים המאוחרות גם נבחר כנציג החלק הלא- ציוני של יהודי יוגוסלביה בסוכנות היהודית העולמית.

ד"ר שווארץ היה יפה תואר ויפה נפש, בעל הופעה מרשימה ובעל לב רגיש. כלם אהבוהו והעריצוהו והיה מקובל על כלם. במשך 24 שנים עמד בראש קהילת צ׳אקובץ - ללא עוררין.

עם פלישת חיות הטרף הנאציות להונגריה (1944), הוא נאסר ביום 6.4.1944 בצ׳אקובץ בראש "בני-ערובה". הובל למחנה הרכוז בנאג׳-קאניז׳ה - ומאז "נעלם" בכוון ארשויץ.

שמו וזכרו המבורך יהיו חרותים בספר תולדות קהילות ישראל ביוגוסלביה ועל לוח לבם של שארית פליטת ק. צ׳אקובץ, לכבוד ולתפארת - לעולמים!

ה׳ יקום דמו!

1923

במלאות 10 שנים למותו של רבה הקודם של צ׳אקובץ, הרב יעקב שווארץ - נערכה אזכרה רבתי לזכרו באולם התרבות של הקהילה וגלוי תמונתו.
הבן, ד"ר ל. שווארץ, יו"ר הקהילה נשא הספד נרגש. הוא הוציא לאור, בקובץ מיוחד בשם "מזכיר", את הספדיו על אביו ואמו (1925). העתק הקובץ שמור עמנו.

1925

בראשית השנה היו חלופי תפקידים ונכנסו חברים חדשים בהנהלת הקהילה, נוסף על יו"ר, הד"ר שווארץ.

סגן יו"ר: ויולה ד"ר וילים הוא היה גם יו"ר "גמילות חסדים".

חברי ועדת ביהכנ"ס:	באומשטייגר שמואל, וייס הוגו לנגר אליהו, נירי שמואל
חזן ראשי:	כץ ליאופולד
חזן משנה:	וולנר מרקו.
שוחט ושמש:	גלזינגר איגנץ, שמידט א.
יו"ר חברה קדישא:	בנדיקט בלה
יו"ר ארגון הנשים:	ליבל ייני

ב-16.4.1925 - התקיימה בביהכנ"ס תפילה חגיגית ואסיפת עם לרגל **פתיחת האוניברסיטה העברית בירושלים** (1.4.1925).

על המאורע מדווח העתון ז'ידוב מיום 24.4.25: "בנאום בן 3/4 שעה, הביא הרב הקבלות בין כִבוש א"י בזמנו של יהושע בחרב, ובין הכבוש שלנו בזמנו ע"י תורה ועבודה. פתיחת האוניברסיטה העברית בירושלים - היא הוכחה לכך. הרב הביע בטחון, שכל היהודים העומדים מן הצד, וכן העולם כלו יעזרו בתקומת העם בארצו..."

כתב העתון, החתום בשם בן-יעקב, מוסיף: **"הרב שלנו היה יהודי לאומי גם כשקהילתנו עוד השתייכה למסגרת האסימילטורית** של יהדות הונגריה. הגיע הזמן שהקהל שלנו יתאושש וישתתף במפעל התחיה. אם זה יצליח - **יהיה זה קודם כל בזכותו של רבנו ד"ר אליהו גרינולד".**

1926

ב-27.3.1926 - נערך **נשף פורים**, גדול מטעם ארגון הצעירות. הופיעו בו 30 תחפושות מהודרות.

ב-2.5.1926 - התקיימה **האסיפה השנתית של ארגון הצעירות** ובה נבחר הועד החדש, דלקמן:

יו"ר: **גולד לילי**	סגנית: מיידר רוז'י
מזכירה: אייזלר יולן	גזברית: הופמן בוז'י
ספרנית: פולאי ארנה	
ועוד חמש חברות הועד.	

ב-15.6.1926 - נפטרה חברת הועד של ארגון הצעירות **כהן זלטיצה**, בדמי חייה. האבל בקהילה היה גדול.

ב-18.10.26 - החליטה אסיפת הנהלת הקהילה, על חגיגת **יובל 25 שנות כהונתו של החזן הראשי ליאופלד כץ**, החל בשנה זו.

בסוף השנה בוצעו שפורים נכרים ב**"אולם התרבות"** של הקהילה: הותקן **"בית כנסת חורפי"** על אביזריו וריהוטו החדש וסודרה דלת-הזזה ע"מ להפרידו מחלק

קטן יותר של האולם אשר יועד **לפעולות מיוחדות של הנוער** ולספרית השאלה.

1927

בהנהלת הקהילה חלו השנויים הבאים:

סגן יו"ר: **ד"ר וולף בלה**, שהיה גם יו"ר "**גמילות חסדים**".
מזכיר: לייטנר מרקו
יו"ר ועדת ביהכנ"ס: גוטמן לבוסלב.

בראשית פברואר, נבחרה באסיפה כללית **הנהלה חדשה של ארגון הצעירות:**

יו"ר:	**הופמן בוז'י**	מזכירה:	היפש ארז'י
סגנית:	שליינר רוז'י	ספרניות:	ציגלר ארנקה ו- קלארי
גזברית:	פולאי ארנה		

חברות הועד: ברגר מנצי, גייסטמן בורישקה, ליפשיץ ת., רוזנברג שרי.

ב- **10.12** - **בקר הרב הראשי של יהודי יוגוסלביה, הרב ד"ר יצחק אלקלעי** את הקהילה. באולם המלא של הקהילה הקבילו את פניו בברכות חמות: **הרב, ראש הקהל**; גב' **פאולה וולאק**, בשם ארגון הנשים, **אוטו יונגוירט**, בשם הסת' הציונית המקומית **ואוגן הופמן**, בשם ארגון הנוער הציוני. ארגון הצעירות הגיש שי לבתו של הרב הראשי. בסוף האסיפה הושרה "התקוה".

אח"כ בקר הרב הראשי בביהכנ"ס ובמוסדות הקהילה. ארוחת צהריים חגיגית בנוכחות נכבדי הקהילה - נערכה בביתו של הרב.

הנהלת הקהילה החליטה באסיפתה השנתית - על **הקצבת קבע שנתית לקרונות הציוניות:** לקהק"ל - 1000 דינרים ולקה"י - 1000 ד'. גם חברה קדישא החליטה על הקצבה של 1000 ד' לקהק"ל.

בשנה זו נתקדשה **חלקת בית העלמין החדשה**, במיהובלנה, בטקס מיוחד. בתפילותיהם ונאומיהם של הרב, ראש הקהילה ויו"ר ח"ק ד"ר ו. ויולה.

1928

הנהלת הקהילה החליטה על **שנוי שם הקהילה:**

במקום "ז׳ידובסקה בוגושטובנה אופצ׳ינה" (Židovska Bogošt. Op.)
תקרא מעתה "יברייסקה ויראויספובידנה" (Jevrejska Veroisp. Op.) , היתה
לענין משמעות מדינית וסיבה חברתית.

פירושו של השם בשני הניבים, הראשון קרואטי והשני סרבי, הוא זהה:
"הקהילה הדתית היהודית", אלא שהשם החדש, בניב הסרבי הותאם לשם הרשמי
של "ברית הקהילות היהודיות הדתיות ביוגוסלביה", אשר מרכזו היה בבלגרד
ועשוי היה להצביע על יתר קשר עם המרכז המדיני הסרבי והמדיניות המדינית
הרשמית. חוץ מזה, השם "ז׳ידוב" (Židov) קבל בחלקים השונים של
האוכלוסיה הקרואטית והמקומית האנטישמית - משמעות של שם גנאי.

ב-20.2 - נקראו ע"י הד"ר שווארץ - נכבדי הקהילה ונציגי הארגונים השונים
להתיעצות עמ׳ להקים ועדה לנטיעת "יער המלך פטר הגדול המשחרר" בארץ-
ישראל, במסגרת המגבית הארצית שהוכרזה למטרה זו, ע"י יהדות יוגוסלביה.

ליו"ר הועדה נבחר: ד"ר שווארץ ליודויט.

נציגי הארגונים בועד:

ד"ר בלה וולף - "גמילות חסדים" , סלמה ויולה - ארגון נשים
הופמן בוז׳י - ארגון צעירות , יונגוירט אוטו - הסת׳ ציונית
הופמן אוגן - ארגון צעירים.

חברים נוספים: ד"ר א. גרינולד, ד"ר וילים ויולה, גרנר הייני, גרנר מטה.
בורגר מרגיט, נוימן וילים, שלזינגר ליודויט ווייס גיטה.
כיו"ר ח"ק שמש השנה: שלזינגר ליודויט.

1929

חלופי תפקידים וחברים חדשים בהנהלת הקהילה:

גזבר: באומשטייגר שמואל
יו"ר ועדת ביהכנ"ס: שוגר נ.

חברים:

גולד פרנץ, גרינפלד ארנו, גוטמן ליפוט, זור דיניש, נוימן וילים, פתקאי
יעקב, שלזינגר ליודויט.

התקציב השנתי של הקהילה: 180.000 דינרים; מהם הוקצבו 30.000 לצרכי צדקה.

יו"ר ארגון הנשים: הגב' **סלמה ויולה.**

ב-21.4 - השתתפה משלחת מטעם הקהילה (ד"ר שווארץ, ד"ר ויולה, נוימן נ. שלזינגר ל.) בהלויתו של ד"ר וילים טאוסיג ז"ל, ראש קהילת וארז'דין הסמוכה, שנים רבות.

בסוף מאי, התקיים באולם הקהילה, **קונצרט חגיגי של החזן הראשי מזגרב פרדיננד יורה.** הקהל נלהב משמיעת פרקי חזנות כגון: אלי-אלי, קדיש וכל נדרי.

ב-5.9 התקיימה **אסיפת מחאה** של כל הצבור היהודי בצ'אקובץ **נגד מאורעות הדמים בארץ-ישראל.**

פתח ד"ר שווארץ. דברים בשם התנועה הציונית אמר אוטו יונגוירט. את הנאום המרכזי נשא הרב, אשר אמר בין היתר:

"בא"י מתנהל כעת אחד המאבקים הגורליים השזורים בתולדות תקומת ישראל. **אנו מרכינים ראשינו בפני קרבנותינו וגבוריתו החדשים. חזקה אמותתנו בנצחון..**"

הדברים השפיעו חזק על כל הנוכחים.

ב-24.9 נקראה **אסיפה כללית יוצאת מן הכלל** של הנהלת הקהילה, לדיון בנושא **החשת עזרה לקרבנות א"י.**

בתמיכתו החזקה של הרב, נתקבלה ההצעה **להפריש 10% מכל המס השנתי** הקהילתי - למען א"י.

1930

תקציבה השנתי של הקהילה: 220.000 דינרים: מתוך זה: 1000 ד' לקהק"ל, לארגון הנוער - 500 ד' ול"שומרי שבת" - 500 ד'.

1931

ב-21.1 נפטר ד"ר **בלה וולף.** רופא וחבר הנהלת הקהילה שנים רבות. אהוב הצבור היה. קהל עצום הלך אחרי ארונו.

ב-13.12 נבחרה **הנהלה חדשה** לקהילה, ובה בין היתר, **החברים החדשים** הבאים:

בולגר בינו, בנדיקט אוגן, גרנר ד"ר פאול, וייס שנדור, יונגווירט אוטו, קלמן בלה, רוזנברג קולומן.

מספר בעלי זכות בחירה היה - 248.

התקציב: 208.000 ד׳: מסי הקהילה הוקטנו ב-10% בשל מצב הכלכלי הקשה. בכל זאת הוכפלו התרומות, לעומת השנה הקודמת: לקהק"ל - 2000 ד׳ ולארגון הנוער - 1,000 דינרים.

1932

הקהילה הגדילה את תרומותיה לקרנות הציוניות לעומת השנה הקודמת. לקהק"ל ולקה"י הוקצא ביחד - 3.000 ד׳.

1933

בשנה זו בלבד, הוציאה **החברה קדישא 23.000 ד׳ לצרכי צדקה !**

ב-3.3 נפטר **וייס שנדור**, חבר הנהלת ח"ק, שנים רבות.

בפסח השנה - הונהג במקום לראשונה **"סדר פסח צבורי"**. השתתפו בו 60 איש בנהולו של הרב; מכאן ואילך נעשה מנהג זה קבע. את הסדר נהלו בחילופין הרב וראש הקהילה.

נבואת השואה והתקומה

בשביעי של פסח, לפני תפילת "מזכיר", בבית הכנסת הגדוש, נשא הרב את דרשתו המסורתית. היא עמדה הפעם בסימן **הידיעות המדאיגות על תחילת גל של פרעות ביהודי גרמניה** (9.3.1933) **והקמת מחנה הרכוז הראשון בדכאו.**

בקול נכאים החל הרב בספור אישי:

את בגדי השרד הלבנים החדשים והנוצצים אשר תפר לכבוד חג החרות, הוא גנז, והוא מופיע באיצטלתו המתבלה - **לאות אבל וחרדה לגורל האחים בגרמניה** והוא קורא לכל הקהל, במעמד קדוש זה, להרבות בתשובה, תפילה, צדקה

והצנע לכת - לאות הזדהות פנימית וחיצונית עם סבלם של אחינו בארצו של היטלר ימ"ש! "הנחש הנאצי הגזעני המפלצתי הטיל את ארסו במרכז אירופה ומשם הוא עלול להתפשט במהירות כמו אש ולאחז בכל פינות בית ישראל ואשר ממנה לא יהיה לנו מפלט אלא בעליה המתית ומידית לארץ-ישראל, שנאמר (בעובדיה): ובהר ציון תהיה פליטה".

הרב קרא לתמוך ב"תכנית הפנוי" (אוואקואציה) של מליוני יהודים ממרכז אירופה ומקומות אחרים והקמת מדינת היהודים בא"י - כהצלתנו היחידה "יש לצאת מהר, מהר, פן נאחר, חלילה, חלילה!" קרא הרב בהתרגשות לפני הקהל אשר עצר את נשימתו. "מחנה הרכוז בדכאו הוא רק ראשית השריפה העלולה לכלות את כלנו", סיים הרב כשדמעות בעיניו.

מבית הכנסת בצ׳אקובץ, בחג החרות תרצ"ג - עשר שנים לפני הפעלת תאי הגזים באושויץ וחמש עשרה שנים לפני קום מדינת ישראל - יצאה הנבואה על השואה ועל התקומה. הרב ידע מה שהוא נבא - אולי הוא לא העיז לנבא הכל מה שהוא ידע.

ב-9.7 - נתקיימה, באולם התרבות של הקהילה, אזכרה וגלוי תמונתו של אדוארד בנדיקט ז"ל, אחד מראשי הקהילה הקודמים. נוכחו בני המשפחה וקהל נכבדים.

ב-12.11 - נתנה מסגרת פורמלית ל"גמילות חסדים", אשר פעלה, למעשה, זה ששים שנה. חובר תקנון ל"אגודה יהודית לצדקה" ונבחרה הנהלה בראשותו של באומשטייגר שמואל.

קהילת צ׳אקובץ - דאגה ברוחב לב, לא רק לעניי העיר. בהיותה נקודת גבול ומעבר לאלפי העולים לא"י מאוסטריה דרך טריאסט, והקהילה הראשונה ביוגוסלביה בכוון זגרב ובלגרד, עברו דרכה אלפים מיהודי פולין, שנקראו "אורחים", מאז עלית האנטישמי גרבסקי לשלטון בפולין (1925).

"האורחים" היו רגילים לבוא כשברשותם רשימות שמיות של נדיבי היהודים בצ׳אקובץ ופנו ישירות אליהם בבקשת תרומות. בלבושם וחזותם יוצאי הדופן וכן במטלטליהם העלובים - הם עשו רושם שלילי ומדכא לא רק על האוכלוסיה המקומית, אלא גם על היהודים.

על מנת להושיט לאחים מן המזרח עזרה יעילה ובצורה מכובדת - תקן הרב "תקנות" לבצוע "גמילות חסדים" - לתרומה מרוכזת ומקומות אש"ל קבועים ונאותים לכל הנזקקים. הם גם צויידו בצידה לדרך, בכרטיסי רכבות ובבגוד מתוקן.

"תקנות צ'אקובץ" אלה היו למופת לכל קהילות יוגוסלביה.

תיאטרון אידיש של פליטי פולין הציג באולם התרבות של הקהילה, בתמיכת ההנהלה ולהנאת הקהל הרב שבקר בהצגות.

1934

בינואר - החל בעבודתו המורה לעברית דוד שיפמן מוארשה, אשר הוזמן ע"י ההסת' הציונית במקום, בתמיכת הקהילה, אשר הקציבה 2000 ד' לשנה כהשתתפות בשכרו.

בהדרכתו נתקיימו 2-3 שעורים שבועיים לעברית לילדים וכן 4 קבוצות לומדים לנוער וכן למדה קבוצה של 25 מבוגרים עברית, במועדון הקהילה.

בפברואר - נתקבל כאורח הקהילה ד"ר עמנואל אולסוונגר, סופר ופולקלוריסט מפורסם אשר הגיע כשליח ההנהלה הראשית של קה"י בירושלים. בעקבות בקורו החליטה הקהילה על תרומה שנתית קבועה לקרן.

ב- 19.2 נפטר מוזס אוגן - חבר נכבד של חברה קדישא.

ב- 25.2 בחרה החברה קדישא, באסיפתה השנתית, בחברים החדשים הבאים: אבנשפנגר רודולף, ליבל רודולף, שטרן מרקו.

ב- 18.5 נפטר יעקב פתקאי, סגן יו"ר ח"ק ומנהל תחנת הקמח במקום. המונים, יהודים ולא יהודים הלכו אחרי ארונו.

בנובמבר - החליטה הקהילה על תרומה של 10.000 ד' למען "נטיעת יער המלך אלכסנדר בא"י, אחרי הרצחו (9.3.34), וזאת במסגרת מפעל ארצי של יהדות יוגוסלביה.

1936

ב-7.1 - הוקרן בצ׳אקובץ **הסרט הארצישראלי הראשון**, בשם: "ארץ העבודה והעתיד", ב"קולנוע צ׳אקובץ". חוץ מהקהל היהודי הרב ובראשו הרב ונציגי הקהילה - נוכחו גם אנשי צבא בכירים, בפקידות הממשלתית הגבוהה ונציגי הכנסיה.

ב-1.2 נפטרה **אילונה שווארץ**, אשת ראש הקהילה הד"ר ל. שווארץ, אחרי מחלה קשה. היתה ידועה כאשה טובה וגומלת חסדים. האבל בקהילה היה גדול וכבד. בת 48 היתה במותה.

ב-17.8 נפטר העו"ד ד"ר **הידוויגי לדיסלב**, בגיל 33. בהיותו קצין במלואים, נערך לו גם טקס קבורה צבאי.

1937

בסדר פסח הצבורי - השתתפו 110 איש, ביניהם יו"ר ההסת׳ הציונית, נציגי ח"ק, ויצו וארגוני הנוער. נהלו ד"ר שווארץ.

1938

ב-27.3 - בקר במקום הרב הראשי של זגרב, הד"ר **גברו שווארץ**. אחרי בקורו במוסדות הקהילה, התקיימה אסיפה בנוכחות נכבדי הקהילה. נבחרי הקהילה מתחו בקורת על דברי הרב האורח, אשר בנאומו על תפקידי הקהילה ובעיות היהדות לא הזכיר את א"י.

הרופא ד"ר **קולין איגנץ**, מקבל מטעם הממשלה את עטור ה"סאווה הקדוש" דרגה 4 - לאות עבודתו המסורה ברפואה הצבורית במשך 35 שנה.

1939

באסיפה השנתית הרגילה של הקהילה, נבחרו החברים החדשים הבאים: **וייס** פאול, **פולינץ** ד"ר עמנואל, **קולין** ד"ר איגנץ, **ריבנר** אלכסנדר, **שטרן** ז׳יגה, **שטרן** מרטין, **שפיצר** מברו.

בשנה זו גבר מאד **זרם פליטי גרמניה** ליוגוסלביה - גם דרך צ׳אקובץ.

שוב הוכיחה קהילת צ׳אקובץ את מידת הכנסת האורחים שלה, בצד העזרה הכספית, התעוררו כאן בעיות של השתדלות אצל השלטונות לנתינת מעבר וכניסה לארץ ושחרור יהודים ממאסר בנקודות הגבול. את המו"מ עם הרשויות נהל הרב, אשר הגיע לעתים קרובות לנקודות הגבול באישון הלילה ושחרר יהודים בערבות אישית. בערבותו ובערבות הקהילה נתנו לבאים רשיונות מעבר או שהיה זמנית או ממושכת יותר. ציגלר הינקו היה שליחה של הקהילה "לקבל" את הבאים ב"נקודות מעבר" ולהדריכם הלאה, לצ׳אקובץ או למקום רכוז בזגרב.

קהילת צ׳אקובץ דאגה לבאים אליה לכל מחסורם - ו"תקנות צ׳אקובץ" הופעלו ללא אפליה - גם כלפי האחים מן המערב. בשנה זו נשארו "תקועות" במקום כמה משפחות מאוסטריה ומגרמניה והפכו ל"בני משפחה" של הקהילה.

ב- 1.9.39 - החלה הפלישה הנאצית לפולין ואתה נחרץ גורלה של יהדות אירופה. קהילת צ׳אקובץ יחד עם כל קהילות יוגוסלביה - נותקה מן העולם החצון ונשארה סגורה ומוסגרת לחרדות באפילת העתיד המאיים הבלתי ידוע.

1940

בשנה אחרונה זו של חירות קהילת צ׳אקובץ בתחום יוגוסלביה - היא זועזעה מן השמועה על הוראת הצורר הנאצי המפלצתי הימלר ימ"ש, מיום 27.4.1940 בדבר הקמת מחנה הרכוז באושוינצין, בפולין.

באותם הימים, אדם מן הישוב עוד לא יכול היה להעלות על הדעת כי כאן יוקם ביח"ר למות הראשון והגדול ביותר בתולדות האנושות. ושכאן יחרץ גורלה של יהדות אירופה המפוארת בת האלפיים להשמדה פיזית - ושכאן יוצא לפועל גם פסק דין המות האכזרי והאיום ביותר של חנק בגזים על קהילת קדש צ׳אקובץ.

ה׳ יקום דמה !

7. חנוך ילדים ונוער

נאמר (תה׳ קכז): הנה, נחלת ה׳ - בנים:
וגם ארץ-ישראל נקראת נחלת ה׳ - מכאן
אנו למדים כי **עתיד בנינו בארץ ישראל**

/ הרב א. גרינולד.

* החנוך הפורמלי הממשלתי

ב-1919 עברו כל בתיה"ס הממשלתיים ההונגריים במקום - להיות בתי"ס ממשלתיים יוגוסלביים ששפתם קרואטית ובני הקהילה המשיכו ללמוד בהם.

תלמידי הכתות א׳-ב׳ (בגיל 5-6) אשר בקרו ב"ביה"ס העממי", קבלו את שעוריהם ביהדות ע"ח הממשלה - **בחצר בית הכנסת**, באולם "בית התרבות" של הקהילה. כאן למד אותם **החזן ליאופולד כץ את האלף-בית העברית, דינים ושירי בית הכנסת, בלווי עוגב וכנור.**

ביתר כתות **ביה"ס היסודי** הארבע-שנתי וכן **בביה"ס התיכון** הארבע-שנתי **וביה"ס למסחר** - קבלו התלמידים היהודים שעורי דת רשמיים. השעורים נתנו ע"י **הרב ד"ר אליהו גרינולד** והוא אשר קבע את תוכנית הלמודים: תפילה, דינים, לשון עברית, תולדות ישראל וידיעת ארץ-ישראל.

בביהמד"ש למורים המקומי, אשר היה מוסד ארצי - למדו מדי פעם בפעם **תלמידים יהודים בודדים ולא דוקא מבני צ׳אקובץ. הם למדו בבית הרב.**

חלק נכר של התלמידים היהודים אשר סיימו את ארבע שנות התיכון ה"נמוך" המקומי - המשיכו למודיהם **בגמנסיה הריאלית** בעיר הסמוכה **וארז׳דין. שם** קבלו את תעודות הבגרות. כאן נתנו שעורי הדת ע"י **הרב המקומי ד"ר רודולף גליק הי"ד**, אשר נספה, בשואה, במחנה המות האיום **יאסנובץ** בקרואטיה.

לוארז׳דין נסעו התלמידים יום יום ברכבת. בני הרב והחזן אשר לא נסעו בשבתות, התאכסנו אצל קרובים וידידים בוארז׳דין ושבו הביתה רק במוצאי שבת. רגילים היו גם לעשות את המרחק של 12 הק"מ ברגל. לפי חוקי המדינה - היו התלמידים היהודים פטורים מכתיבה בשבתות ורשאים להעדר מלמודיהם בחגי ישראל.

מספר בני הקהילה, המשיכו את למודיהם העל-יסודיים **באוניברסיטאות זגרב וחו"ל.** בנו בכורו של הרב, טיבור, המשיך אחרי הבגרות בוארז׳דין (1934) את למודיו בישיבה גבוהה בסלובקיה, מולדת אביו ומשם עלה לירושלים, בתמיכת "ברית הקהילות ביוגוסלביה" - לאוניברסיטה העברית.

הוא היה התלמיד היהודי הראשון מיוגוסלביה באוניברסיטה העברית.

בסוף התקופה היוגוסלבית (1939-1940) - יצאו חוקי "נומרוס קלאוזוס" גם מטעם ממשלת בלגרד. הם הגבילו את מספר התלמידים היהודיים בביתיה"ס התיכוניים והגבוהים ברוב המחוזות במדינה ולמעשה לא נגעו בחבל המורה - והתלמידים היהודיים, אשר מספרם, אמנם, היה בטל בששים, המשיכו את למודיהם בגמנסיה בוארז׳דין ובאוניברסיטת זגרב - עד כניסת ההונגרים באפריל 1941.

* <u>החנוך היהודי - הקהילתי</u>

קהילת צ׳אקובץ לא הסתפקה במנה קטנה של יהדות אשר נתנה לבניה מטעם השלטונות. במסגרת הקהילה וכל ארגוניה - נתן באופן ישיר ובעקיפין **חנוך יהודי משלים ורחב** לילדים, לנוער וגם למבוגרים.

ב-1924, כך מספרים קורות הקהילה - נעשה נסיון ע"י הרב, להקים במקום **"תלמוד תורה".**

ב-1925, בהתגבש ארגון הנוער היהודי - צעדיו הראשונים היו **שעוריו של הרב,** בשעות אחה"צ במקצועות הבאים: **הלשון העברית** המדוברת בארץ-ישראל, **ההיסטוריה** של עם ישראל, תולדות **הציונות** ולמוד **הגיאוגרפיה של א"י.**

ב-1934 - הועסק גם **מורה לעברית** מיוחד, שהיה גם מדריך נוער.

צנור חשוב נוסף לחנוך יהודי - **היו ההצגות השונות בחגים** (חנוכה ופורים) מטעם הארגונים וכן **ההרצאות** לרגל האירועים החשובים בעולם היהדות והציונות, **בהן השתתפו בפעל גם בני הנוער** המקומי המשכיל, חוץ מהאורחים מבחוץ.

עצם הבקור של כל **בני הקהילה**, מבוגרים, ילדים ונוער, בצוותא, בשבתות ובחגים **בביהכנ"ס**, ההתכנסויות בחצר בית הכנסת, ב"אולם התרבות" **באירועים השונים של הקהילה** - השרו למעשה, גם על בני הנוער **אוירה של יהדות שרשית**, של חיים יהודיים תוססים, חיים של גאוה יהודית ועצוב של רוח ומחשבה יהודיים, אשר בדור האחרון כוונו ציונה!

קהילת צ׳אקובץ היתה **עדה יהודית מחנכת**, מגובשת ומכוונת - **לכל בניה.**

8. בית הכנסת וחצרו

כית הכנסת נקרא גם **מקדש-מעט**,
פרושו: **תחליף** לבית המקדש בירושלים,
אשר רק בבנינו ובעבודתו יושע ישראל.

/ הרב א. גרינולד

בית הכנסת על תלו
מן הצד

אולם התרבות ובית השוחט
צייר ק. מג׳ימורץ

* העבודה במקדש-מעט

"הטמפל", כפי שקראו בני הקהילה לבית הכנסת בעגה הגרמנית מאז - הפך לכנוי חבה גם בפי הדור החדש, הוא בטא את ישותה של הקהילה וסמל את לב-חייה.

גם בימי המהפכה (1918), בין שלטון גויים אחד למשנהו - לא בוטלה העבודה בביהכנ"ס אף ליום אחד, אף למשמרת אחת! בכל ימות החול התקיימו המנינים הקבועים של תפילות "שחרית" ומנחה-מעריב" במשך כל שנות קיומו של מקדש-מעט של קהילת צ׳אקובץ.

בימי החורף הזועפים והקפואים - התכנסו המנינים ב"בית כנסת חורף" אשור הותקן, על כל אביזריו, באולם התרבות. לקראת תפילת מנחה, נוהג היה הרב א. גרינולד להתהלך לפני הבית כרבע שעה קודם הזמן ולהכנס לתפילה בראש קבוצת המתפללים שנאספה.

בימי החול עבר לפני התיבה בקביעות - חזן המשנה וולנר מרקו בקולו הצלול, עד מותו ב-1932, אחריו התחלפו תכופות בעלי התפילה.

בלילות שבת, מחוץ למספר יפה של המתפללים הגברים - בקרו גם נשים רבות בקביעות, בביהכנ"ס בעזרה המיוחדת שלהן למעלה. בתפילת מוסף - בקרו בממוצע 7-8 מנינים של מתפללים.

לקראת הימים הנוראים - הורגשה בקהילה אוירה של קדושה והתרוממות נפש. בימי ראש השנה ויום הכפורים, בערב ובבקר, היה ביהכנ"ס מלא מפה אל פה. כלם הופיעו בבגדי חג.

בשלשת הימים האלה, של שני ימי ר"ה ויו"כ, כשחנויות היהודים אשר ברובן נמצאו בככר הראשית וברחובות המרכזיים, היו סגורות וכן מפעלי החרושת על מאות ואלפי פעליהם שבתו - דמתה העיר לישוב יהודי בלעדי החוגג את חגיו, ואין פוצה פה ומצפצף.

המועצה המקומית גם שלחה כחות משטרה ליד ביהכנ"ס - לשמור על הסדר והבטיחות, מרוב אדם.

בדרשותיו, בערב הראשון של ר"ה וביו"כ, כמו ביתר החגים, נוהג היה הרב, אגב עניני דיומא, לעמוד על שלשה דברים במגמתיות בולטת:

א. על ערך **הדבקות במסורת** אבות - אשר רק הודות לה היהדות מתקיימת.

ב. על פתוח **הגאוה הלאומית**- הציונית, אשר רק בעזרתה תוכל היהדות להאבק על זכויותיה בסבך הבעיות האקטואליות.

ג. על ההכרה - **כי אין עתיד ליהודים בגולה.**

דרשותיו הנפלאות, עמוקות התוכן, ועשירות הצורה - היו לשיחות היום ברחוב היהודי ובבתיהם, מחג אל חג.

לקראת **חג הסוכות** - שותפו ילדי ישראל **בבנית סוכתו של הרב בחצר ביהכנ"ס וקישוטה.** בליל החג, בצאת הצבור מן התפילה בביהכנ"ס - ערך הרב קידוש בסוכה וברך את ברכת "שהחיינו" ברבים, להוציא את כל הנוכחים לידי חובתם.

הקהילה הזמינה שלש מערכות של "ארבעה מינים": אחת לשמוש החזן וביהכנ"ס, אחת לשמושו של הרב ואחת לראש הקהילה והגבאים. אתרוגי ארץ-ישראל - סמלו את הקשר בין המולדת הרחוקה וגולת צ׳אקובץ.

תיקון ליל הושענא רבא - הוחג באולם התרבות בקביעות, ע"י כשלשה מנינים של בעלי-בתים, ע"י שולחנות ערוכים. הרב השמיע פרקי למוד מתאימים מתוך המקורות וצמודים לעניני דיומא בעולם היהדות.

בשמחת תורה - רקד כל העם בביהכנ"ס לכבוד התורה. דגלי החג ודגלי ציון אשר בידי הילדים, נשקו זה בזה, מרוב שמחה ואחוה.

בחנוכה הורגשה חגיגיות ורצינות. ברבים מבתי ישראל הודלקו הנרות ונשמעה שירת "מעוז צור". ארגוני הנשים וארגוני הנוער ערכו הצגותיהם. תעשיית סביבונים מבדיל ומשחקי אגוזים - פרחו בקרב ילדים ונוער במשך שמונת ימי החג.

ב-ז׳ **באדר**, יום פטירתו ויום הולדתו של משה רבנו ע"ה - נערכה המסיבה השנתית המסורתית של **החברה קדישא.**

בערבו של היום, התאסף קהל מוזמנים רב ב"אולם התרבות" ע"י שולחנות ערוכים באוירה רצינית וחגיגית. יו"ר הח"ק בכל התקופה היוגוסלבית, הרופא המכובד ד"ר וילים ויולה, מסר דו"ח על פעילות הח"ק, הספיד את הנעדרים במשך השנה ונבחרה הנהלה חדשה.

במרכז אירועי הערב עמדה שיחתו של הרב על אחד האישים מגדולי ישראל אשר הלכו לעולמם. בשפה הגרמנית הנמלצת שלו אשר היתה מקובלת על רב הקהל, הקסים את שומעיו, במשך השנים במסותיו על: משה רבנו, הרמב"ם, יהודה הלוי, משה מנדלסון, משה מונטיפיורי, אלברט איינשטיין, הרברט סמואל, ח.נ. ביאליק, תיאודור הרצל ועוד. היו אלה ערבים של למוד וחשבון נפש.

בפורים נשבה רוח עליצות. "הצגות פורים" מסורתיות ונשפי מסכות ורקודים נערכו ע"י כל הארגונים. "מסכות" התהלכו מבית לבית עם "משלוחי מנות". בחצות נערך "מפגש מסכות" מרכזי בבית הרב, ע"י שולחנות ערוכים במעדני פורים.

חדש ימים לפני פסח הורגשה תכונה בכל הקהילה. המצות העגולות הגדולות הארוזות בחבילות - הגיעו ל"אולם" והחלה חלוקתן בין המשפחות.

בבתים רבים נערכו "סדרים" מפוארים, אליהם הוזמנו אורחים מקרוב ומרחוק. בעשור האחרון של חיי הקהילה, נערך גם "סדר צבורי" בהנהלת הרב וראש הקהילה.

מנהג נשתרש בערב פסח - שבני המקום מדלת העם באו לבתי היהודים לקבל את ה"לחם שנשאר". במפעלים רבים, נתנו בעליהם ומנהליהם היהודים לפועליהם הגויים מצות ויין, ע"מ לשתפם בהרגשת חג החרות ליהודים.

לקראת חג השבועות - שותפו הילדים בקישוט הבימה בביהכנ"ס וספרי התורה, בירק ובפרחים.

בתפילות החג, הנעים החזן ליאופלד כץ הי"ד במשך 43 שנות כהונתו בקהילת צ'אקובץ, את באי בית הכנסת- בקולו העמוק, הערב והלבבי.

בתשעה באב - נשמעה הקינה בביהכנ"ס, בצער ובצום לזכר חורבן בית המקדש בירושלים, מבלי שמישהו יכול היה להעלות על הדעת בחלומות הגרועים ביותר שיפול בגורלו המר **לבכות גם את חורבן המקדש-מעט, זה, בצ׳אקובץ.**

ב"**חגים הלאומיים**" של מדינת יוגוסלביה, ביום הקמת המדינה וביום הולדתו של המלך - באו בשערי ביהכנ"ס, בהתאם להוראות רשמיות, לא רק יהודים.

לפי התקנות, אחרי בקור בכנסיה הקתולית במקום - באו לביהכנ"ס, **לתפילת הודיה**, נציגי השלטונות המרכזיים והמחוזיים ונציגי הצבא בדרגותיהם השונות כשגדוד פרשים עומד ערוך בפתח הבית.

הרב גרינולד הקסים את הנוכחים בדרשותיו הנמלצות בשפת המדינה. הוא אמר את התפילות "**הנותן תשועה למלכים**", ו- "**עלינו לשבח**", לסרוגין, בעברית ובתרגומן הקרואטי. התפילה נסתיימה **בשירת התקוה וההימנון היוגוסלבי.**

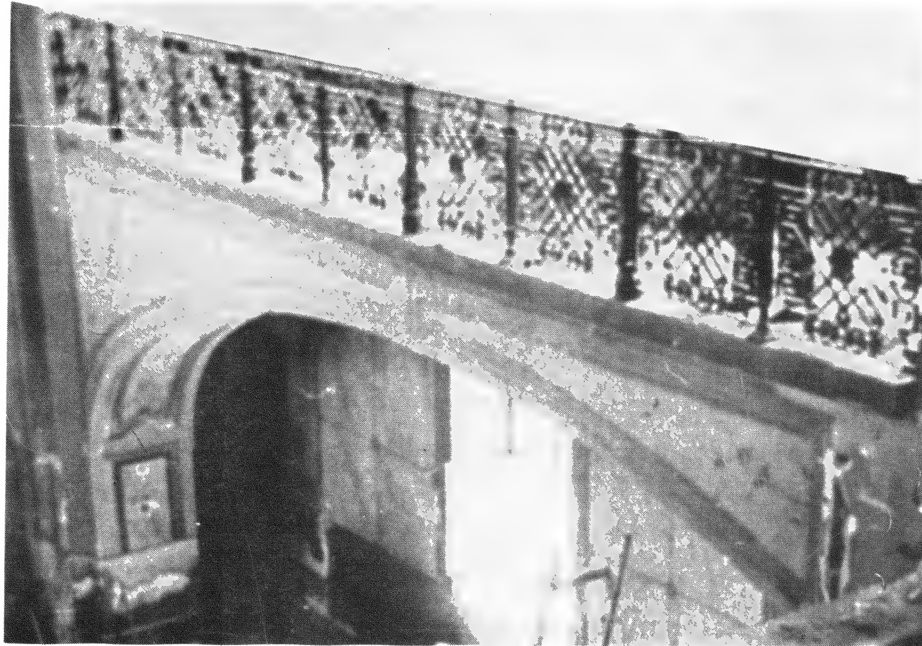
* אירועים משפחתיים

טקסי **החתונות** - נערכו גם הם בביהכנ"ס. במרכזם נשמעה דרשת הרב, אשר בקש מאת החתן, לחזור אחריו בקול רם, לפני שבירת הכוס, על הפסוק:

אם אשכחך ירושלים - תשכח ימיני!

בני המצווה - כלם עלו לתורה בביהכנ"ס. אחרי קריאת ההפטרה ע"י הנער הבר-מצווה, נשא הרב דרשה חמה ואבהית אל הנער אשר היתה מכוונת אל הצבור כלו. כל בר-מצווה קבל סדור למתנה בחתימת-ידו של הרב, בנות מצווה קבלו ממנו את הספר בשפה ההונגרית, של ד"ר לינק: "חיי המשפחה היהודית - כמקור הברכה".

אחדים מנצולי השואה אמצו את הספרים הנ"ל אל לבם בכל גלגוליהם ומחזיקים בהם כיקר מכל יקר, בארצנו, למזכרת נצח.

בית הכנסת (עזרת נשים)

* <u>אולם התרבות</u>

"אולם התרבות" של הקהילה - היה, בצד ביהכנ"ס, **המרכז הקהילתי** השני בחשיבותו. כאן רוכזו כל הפעילויות של הנהלת הקהילה וישיבותיה, מופעי התרבות השונים של כל הארגונים, הצגות, קבלות אורחים וספריה.

את קירות האולם קישטו תמונות גדולי הדור היהודים אשר כובדו בחברות- כבוד של קהילת צ׳אקובץ: א. איינשטיין, ה. סמואל והברון א. רוטשילד. בצדם תלו תמונות חלוצים ונוף א"י.

גם שולחן הפינג- פונג של בני הנוער מצא כאן מקומו. כמה אהבו בני הקהילה את אולם התרבות שלהם!!

* <u>חצר בית הכנסת</u>

בחצר אשר קראו לה "**טמפלהוף**", היתה מקום המפגשים החביב של ילדי ישראל. מתוך יוזמה עצמית, יסדו הם את **אגודת הספורט** "הכח", אשר סמלה מגן דוד הכחול- לבן התנוסס ברמה מעל השטח שמאחורי בית הכנסת שהוכשר למגרש טניס ומשחקים אחרים.

ילדי ישראל הרגישו את עצמם כאן, בצל בית האלקים ובית התרבות של קהילתם - כמו בביתם. כאן פתחו הם את "מדינת היהודים הזעירה" בצ׳אקובץ, מתוך חיים יהודים לאומיים מלאים, כל זמן שמקדשם - מעט עמד על תלו - עד השתלט חית היטלר על העולם וחרב המקדש ובניו הוגלו לארץ אושויץ.

ה׳ יקום דמם !

9. צ׳אקובץ הציונית

על נהרות מורה ודראווה - שם ישבנו גם בכינו
בזכרנו את ציון / בעקבות תהי׳ קל"ז.

1919

* הציוני הראשון בצ׳אקובץ

עם הכתרתו של הרב ד"ר אליהו גרינולד ב-1915, החלה למעשה התקופה הציונית של קהילת צ׳אקובץ, ועם ספוח חבל המורה ליוגוסלביה בסוף 1918 וקרבתו לזגרב, שם היתה כבר התנועה הציונית מפותחת למדי - קבלה פעולתו של הרב משנה עוז ותוקף.

הרב גבש את הנוער היהודי המקומי במסגרת בלתי פורמלית - למטרות למוד ההיסטוריה היהודית, הלשון העברית, תולדות הציונות וידיעת ארץ-ישראל.

הטפתו העקבית לציונות בביהכנ"ס, באירועים השונים והויכוחים שנהל עם יהודים ולא יהודים - הביאו לידי התענינותו של הצבור בנושא ולתוצאות של פעולה ציונית מכוונת: בביהכנ"ס הונהגה תרומה לקרנות הציוניות בזמן העליה לתורה, בני הקהילה החלו להרים תרומתם למען הקהק"ל, הנהלת הקהילה וכן אישים אחדים חתמו על העתון הציוני המרכזי "ז׳ידוב", הוחדרה הפצתו של השקל הציוני.

1920

ב-10/12 - מופיע ב-"ידיעון הקהק"ל ביוגוסלביה" בעתון "ז׳ידוב", זו הפעם הראשונה: רשימת תורמים למען הקרן בצ׳אקובץ, לרגל הנשואין של הינקה

דויטש עם ש. ויילר, בסכום כולל של 470 ק. (קרונות): חוץ מ-100 ק. שתרם הזוג, מופיע הפירוט הבא: 80 ק. תרמו שנדור ולינה מבורך, 60 ק. תרמה דויטש הינק, 40 ק. תרמו הירשזון ארנסט, ויילר ליאופולד, קוליץ נ. תומסיה.

20 ק. תרמו: דויטש סלומון, הירשזון, זינגר יעקב.

10 ק. תרמו: ארדיש מירקו, דויטש נ, קוישי קולמן.

1922

ב-10/2 מתפרסמת בעתון הנ"ל תרומתו של רובין וילים בסך 35 ק.

ב-24/6 מתפרסמת כנ"ל מכירתו של **השקל הציוני הראשו ן בצ׳אקובץ**; הוא היה היחידי במקום, באותה השנה.

1923

בשנה זו הועברה במקום "**המגבית למען הקהק"ל באמצעות ילדים**". הצעירות **גרינפלד** קטיצה **וכץ** אנוש אספו 150 דינרים ו-**בולגר** פאלי - 300 ד.

11 שקלים נמכרו בשנה זו, לקראת הקונגרס ה-13.

1924

20 שקלים הופצו בקהילה.

1925

* **אוטו יונגוירט הי"ד**

אם הרעיון הציוני הגיע למקום עם הרב גרינולד - **ההתארגנות הציונית בצ׳אקובץ החלה עם בואו של אוטו יונגוירט הי"ד**. ב-1925, כנציג מפעלי העץ "סלבוניה" במקום וכמנהל "רשות היערות" אשר את משרדיה הפך **למרכז הפעילות הציונית**.

אוטו יונגוירט נולד ב-1898 בקמינה גוריצה, כפר במחוז זגוריה אשר בין חבל המורה וזגרב. את חנוכו הציוני קבל בהיותו תלמיד ביה"ס התיכון בבירה הקרואטית וחבר האגודה הציונית.

קרבתו המשפחתית לד"ר אלכסנדר ליכט, מראשוני הציונים הקרואטים ומחשובי מנהיגיה - הוא היה בעל אחותו - הטביעה גם בו חותם של **מנהיג ציוני.**

בבואו לצ׳אקובץ, כחבר חדש של הקהילה, הוא רכש במהרה אהדה בקרב הצבור בזכות אישיותו המלבבת. כציוני נלהב ואישיות פעלתנית, הוא נגש מיד **לארגון הנוער הציוני** במקום במסגרת ה"ברית הציונית הארצית" שמרכזה היה בזגרב. "ז׳ידוב" מיום 10/7/1925 מדווח: "הרב בצ׳אקובץ חי ופועל בהתמסרות בלתי רגילה ובלבביות וקשריו עם הנוער הדוקים... הנוער הזה אורגן הודות לח׳ יונגוירט והרב ד"ר גרינולד מתוך התנגשות עם הדור האסימילטורי **והוא מונה כעת 80 חברים".**

אוטו יונגוירט השכיל במשך הזמן להרחיב את התנועה הציונית על כל שכבות הצבור והוא עמד בראשה - **מראשיתה ועד סופה וסופו המר במחנה המות הנוראי יסנובץ** ב- 1942. זה היה איש צ׳אקובץ אשר **כל חייו היו קדש למעשה הציוני.**

א. יונגוירט היה גם חבר מרכז "ברית ציוני יוגוסלביה". אשתו **וילמה** ושתי בנותיו **לאה ורות** נספו בשואה באושויץ עם יתר קהל צ׳אקובץ. **ה׳ יקום דמם!** בנו, **אמון**, חי היום בזגרב.

ב- 28/6 נוסד ארגון הנוער היהודי (אנ"י - Ž.O.D.), באסיפת נוער רבתי ביום זה. באסיפת **היסוד** הזו בקרו חברי המרכז של הנוער הציוני מזגרב. ח"ח יולה וינר, יואל רוזנברג ו- אוטו צנטנר. האסיפה יצגה **80 חברים מאורגנים** וליו"ר הארגון נבחר **אוטו יונגוירט.**

50 חברים הודיעו על רצונם להשתתף בכנוס התנועה הארצית, העומד להתכנס בקרוב בעיר אוסיק.

בימים 8/13-10, בועידה ארצית הששית של הנוער הציוני ביוגוסלביה, בעיר אוסיק, אשר הוקדשה להגברת העבודה למען הקהק"ל - הופיע ע"י שולחן הנשיאות גם **נציג הנוער הציוני מצ׳אקובץ:** הח׳ אוגן **הופמן.**

בשנה זו הוטלה לראשונה על קהילת צ׳אקובץ, **המכסה השנתית** של 4.000 דינרים, למען הקהק"ל. הארגון המקומי עבר על המכסה ב- 275 ד׳.

בשנה זו הורקו גם בפעם הראשונה קופסאות הקהק"ל בצ׳אקובץ, בסכום כולל של 250 ד.

ב- 19/12 - התקיימה חגיגת חנוכה הראשונה שאורגנה ע"י הארגון הנוער הציוני (אנ"י) : בתכנית:

הדלקת הנרות:	הילד לייבוביץ
ע"י הפסנתר :	באומשטייגר מנציקה, מיידר אמיצה, פישר מגדה
דיקלומים :	שאייר ליוביצה, שלזינגר מנציקה
הצגה :	גרינולד טיבור, קובץ׳ אירנקה, כץ גיורי, רייטר ניקולה.

41 שקלים הופצה השנה.

1926

ב- 7/2, התקיימה אסיפה רבתי של האנ"י - בו השתתפו אורחים חשובים מההנהלה הארצית בזגרב, ח"ח: לבסלב שיק, משה שוייגר, וארטור שוורץ. פתח את האסיפה הרב בנאום נהדר בו הביע את השמחה "שהציונות משתרשת בצ׳אקובץ". דברי ברכה וסיום נשא אוטו יונגוירט.

ב- 7/3 - התקיימה הצגת פורים מטעם אני"י. נוסף על המשתתפים הקודמים, הציגו עוד: גרנר דורה, הייצלר ורה ו-נוימן מגדה.

ב- 10/4 - נפטרה חברת הארגון הפעילה, סלמה הופמן ז"ל, בדמי חייה. אבל כבד עטף את המשפחה הציונית בעיר.

ב- 26/6 - הוצג בקולנוע "זרינסקי": "הסרט מארץ ישראל". הוא הכניס 1.000 ד. לטובת הקהק"ל. הקדים דברים ד"ר זינגר, מזכיר הקהק"ל מזגרב.

ב- 27/6 - נסעו ח"ח אוגן הופמן וסטיפן וולף למסע תעמולה למען הקהק"ל בסביבה. הם הצליחו להפקיד 23 קופות הקהק"ל בדרולניה לנדבה ו- 10 בפרילוג.

ב- 18/10 - התקיימה האסיפה השנתית הפורמלית הראשונה של אנ"י ולהנהלה נבחרו, נוסף ליו"ר א. יונגוירט, החברים הבאים:

סגן יו"ר: כץ אנוש   מזכיר: הופמן אוגן
גזבר: הירשזון לאצי   ספרנית: קלמן ד׳וז׳י
תיק התרבות: ד"ר אליהו גרינולד
חברי ההנהלה: גוטמן מגדה, וייס פאלי, פוליצר לאצי, קובץ ארז׳י, שטרנברגר איוון.

מורשה הקהק"ל: א. הופמן
מורשה "הנוער", עתון ציוני שיצא בזגרב: וייס פאלי
מורשה "האביב", עתון ילדים ציוני מזגרב: הירשזון ל.

המגבית השנתית הראשונה למען קרן היסוד - 24,000 דינרים.
המכסה השנתית לקהק"ל - 7,512.45 ד.
במגבית "חגי תשרי" - נמכרו מאה לוחות לטובת הקהק"ל - 78 שקלים הופצה בשנה זו.

1927

ב-29/7, בקרו את אנ"י, חברי המרכז מזגרב: יואל רוזנברג וצבי רוטמילר בעקר בענין השתתפות חברים מצ׳אקובץ בקורס למדריכים הארצי אשר יתקיים בקרוב בעיר ברוד.

אחרי שובם של החברים מהקורס, הונהגה גם במקום הדרכת נוער בקבוצות של 10-15 חברים בצורה מתוכננת בשלשה תחומים: הדרכת נוער בגיל הרך, למוד תולדות הציונות והכרת הגיאוגרפיה של ארץ-ישראל.

בשנה זו נתרמו למען הקהק"ל - 14,495 דינרים.
90 שקלים הופצו בצבור.

1928

חל שנוי בהרכב הנהלת האנ"י.

יו"ר: הופמן אוגון   יו"ר כבוד: אוטו יונגוירט
מזכירים: הידויגי קלרה, נ׳ירי לאצי
גזבר: פישר גיורי   ספרן: וייס פאלי.

הופמן א. ויהידויגי קלרה - נתכבדו בחברות בועד הפועל הארצי של ברית הנוער הציוני.

ב-16/12, התקיימה חגיגת חנוכה מטעם האנ"י. נוסף על המשתתפים הקודמים זכורים עוד:
גרינפלד פרי ו-ליכשטנשטטר ארז'י.
על הבמה הופיע גם קבוצת מתעמלים בתלבושת כחול-לבן. היא זכתה בתרועות סוערות מטעם הקהל.

ההכנסה השנתית למען הקהק"ל - 14.034.25 ד', נוסף על זה הורמה תרומה מיוחדת בסך 12.000 ד. למען "יער המלך פטר בא"י"
90 שקלים הופצו בצבור.

1929

באסיפה הכללית ב-18/12, נבחרה ההנהלה הבאה של האנ"י:

יו"ר : ד"ר אליהו גרינולד
סגן : וייס פאלי
מזכיר: ליבוביץ איון, גזבר: וולף סטיפן
ספרן : הידויגי פרי
חברי ההנהלה: גרינפלד פרי, הירשזון לאצי, הירשל, טורנאואר ארנסט, כהן בנדי, ניירי לאצי, רוזנברג בנדי, שוורץ טיבור.

ארגון הנוער החליט גם להרים תרומה בעין יפה לקרן הוצאות בטאון הנוער הציוני הארצי "הנוער" שיצא בזגרב.

הכנסות הקהק"ל השנה - 14.028 דינרים.
104 שקלים נמכרו בצבור.

1930

בינואר התקיימה חגיגת חנוכה המסורתית של אנ"י. את המופע פתח טיבי גרינולד בברכה בעברית: זו היתה הפעם הראשונה בצ'אקובץ שהעברית, המדוברת, נשמעה מחוץ לכתלי ביהכנ"ס.

כמשתתפים נוספים, חדשים, הופיעו:
בדקלומים: שלזינגר קלארי ו-קלמן ארז'י, ריקודים: דויטש מנצי ופתקאי קלארי.

להצלחת החגיגה תרמו במיוחד: הרבנית ריקי **גרינולד**, גרטה **מוזס** ומגדה **ניירי** וח"ח ארנסט **טורנאואר** ובנדי **כהן**. לצד הטכני דאג לידויט **שלזינגר**.

ב-12/10 נבחר, **באסיפה כללית**, ועד חדש לאנ"י:

יו"ר: וייס פאלי **סגן**: גוטמן בלה **מזכיר**: גרינפלד פרי
גזבר: דויטש סילביה **ספרנית**: נוימן גיזי **ועוד 6 חברי הנהלה**.

באסיפה הוחלט בין היתר: על **פגישות בינעירוניות** עם נוער הציוני בוארז'דין ודולניה לנדבה, על עריכת **טיולים** עונתיים בסביבה ועל הקמת **חוג למוסיקה**.

ב-17/12, במסגרת חגיגות **יום הולדת המלך** - ערך אנ"י הצגת חנוכה מרשימה **עבור הצבור היהודי והלא-יהודי**, בסימן: "**גבורי המכבים - סמל לגבורי-המדינה**". נוכחו נציגי השלטונות האזרחיים והצבאיים ומשלחת מטעם ארגון הנוער הלאומי הקרואטי "סוקול".

ציוני צ'אקובץ רבים - הרימו תרומתם לטובת **הספריה הלאומית העברית בירושלים**.

אוטו יונגוירט, ואשתו וילמה ובולגר מרגיט - יצאו למסע למען הקהק"ל בכל חבל המורה **ובפריקומוריה** וכן **בסלובניה**. הם הצליחו להפיץ גם שקלים במקומות הבאים: **מורסקה סובוטה, דולניה לנדבה, פרילוג ו-פטוי**.

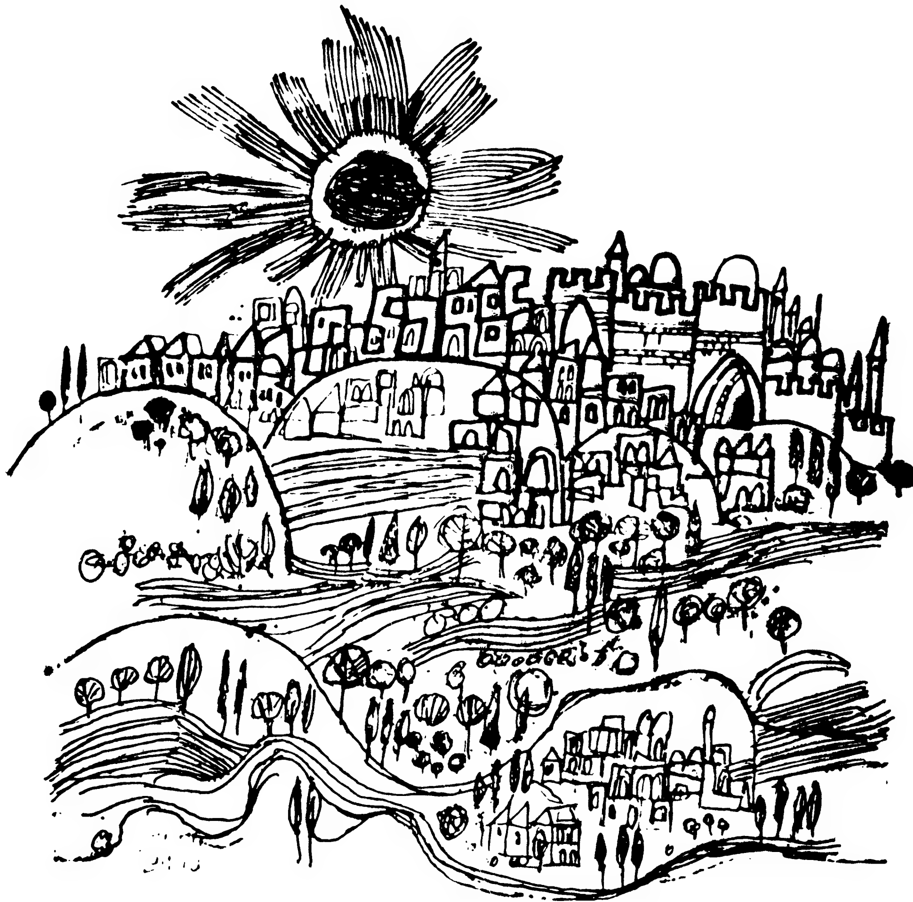
הכנסות הקהק"ל בצ'אקובץ השנה - 14,028.50 דינרים.
120 שקלים הופצו בצבור המקומי.

1931

ב-12/4, התקיים **כנוס ציוני גדול** במקום, בהשתתפות חברי ההנהלה הארצית מזגרב: ד"ר מירקו באואר, ד"ר יואל רוזנברגר והגב' אליס רוזנברגר, אשר דברה במיוחד על הצורך בארגון סניף של נשים ציוניות ויצ"ו, בצ'אקובץ.

ב-12/10, בעקבות בקורו של ד"ר צבי רוטמילר מטעם ההנהלה הארצית של הקהק"ל בזגרב - נבחר במקום "**ועד למען הקהק"ל**" וכו החברים הבאים:

ד"ר שווארץ לידויט, ד"ר ויולה וילים, ד"ר גרנר פאלי, ד"ר קובץ' לבוסלב, אוטו יונגוירט, אוגן הופמן, בלה גוטמן, טיבור גרינולד, וייס פאלי, ליבוביץ איון.

ב-8/11, לכבוד "יום הצהרת בלפור" התקיימה אסיפת עם, בה נשאו דברים: גוטמן בלה, גרינולד טיבור וכץ גיורי.

ב-16/11 - התקיים כנס יסוד של ארגון נשים ציוניות ויצ"ו בצ׳אקובץ, ביוזמתה ובהשראתה של הרבנית הגב׳ פרידריקה גרינולד ונבחרה ההנהלה הבאה:

יו"ר: גולד איבקה סגנית: בולגר מרגיט
מזכירה: יונגוירט וילמה גזברית: גרנר יליסבה
פרוטוקול: הופמן יליסבה ועוד 25 חברות ההנהלה.

בהזדמנות זו, נשלחה במקום תרומה נכרת למען ארץ-ישראל מאת בלה קלמן.

על הצלחת המגבית למען קה"י בשנה זו, אותה נהל הח׳ פרידמן מזגרב - הוא מדווח: "קבלתי סכומים נכרים מכל הארגונים ובראשם מאת הקהילה - בכסף מזומן".

מכסת הקהק"ל שהושגה השנה: 14,118.25 ד, וזאת מחוץ ל-20.000 ד׳ ל"למפעל ט"ו בשבט".

1932

בשנה זו נכרת פעילות מוגברת בויצ"ו:
ישיבות קבועות של ההנהלה, שותפות הדוקה עם אנ"י בעריכת הצגות פורים וחנוכה ואירועים ציוניים שונים, עריכת נשפי רקודים לטובת הקרנות הציוניות.

בי"א באדר - "יום טרומפלדור", נערכה מטעם ויצ"ו אסיפת חברות רבתי. על הגבור מתל-חי הרצה טיבי גרינולד.

בכ׳ בתמוז - "יום הרצל", נערכה באותה מסגרת אסיפת-עם רבתי. הנואמים היו: גוטמן בלה, גרינולד טיבור, כץ גיורי ורוזנברג פישטה.

בימי הקיץ יצאו קבוצות הנוער הציוני למחנות קיץ שאורגנו ע"י ההנהלה הארצית: בבוכינסקה ביסטריצה, פליטויצה, רוגשקה סלטינה.

הנוער הציוני

במחנה נופש

רוגשקה סלטינה

- 1932

ב- 18/2 , באסיפה השנתית של **ויצ"ו** , צורפו להנהלה:
הרבנית **ריקיצה גרינולד** כסגנית וכחברות נוספות: **בנדיקט** מרגיט, **נוימן** אילונקה **ופישר** אלברטינה.

1933

"כל יהודי טוב - הוא גם ציוני"
וכל ציוני - הוא גם יהודי טוב"

/ הרב גרינולד.

ב- 29/1 **נוסדה ההסתדרות הציונית המקומית** (M.C.O.) - בכנוס כל הגורמים הציוניים במקום אשר כנס אותם אוטו יונגוירט, במטרה ליצור ארגון גג לכל הפעולות הציוניות בצ׳אקובץ.

נבחרה ההנהלה הבאה:

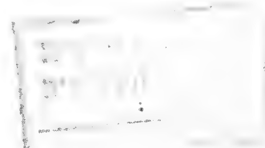
יו"ר: אוטו **יונגוירט**; סגן: ד"ר אליהו **גרינולד**; מזכיר סטיפן **וולף**.

מורשי הקהק"ל: כהן אנדריה, ליבוביץ איון.

מורשה קה"י: אוטו יונגוירט.

חברי ההנהלה: גוטמן בלה, פישר גיורי, שטיינר אוגן, שפיצר מברו.

נציגי ארגונים: איבקה גולד - מטעם **ויצ"ו**, לידיה כהן - **הקהק"ל**, ויצ"ו מרגיט בולגר - **ארגון נשים**; וייס פאלי - **אנ"ד**.

ב-20/3 - בקר במקום ד"ר שלמה לוי, מטעם הנהלת הקהק"ל בזגרב. בעקבות בקורו, נרתמו בצ׳אקובץ לפעולה למען הקהק"ל עוד ח"ח: ד"ר עמנואל פולינץ׳, מנצי ליבוביץ ו-יליסבה ריבנר.

*

"המצב האיום בפולין וכעת היטלר בגרמניה...
יש לתמוך בכל אדם, בכל תנועה ובכל הדרכים
המובילות ככל האפשר מהר לארץ-ישראל".
/ הרב גרינולד.

בדצמבר - מיד עם יסוד תנועת בית"ר ביוגוסלביה - נוסד גם קן בית"ר בצ׳אקובץ ע"י ח"ח ד"ר ניירי לדיסלב, ברגר מישקה וגרינולד טיבור. זה היה אחד הקינים הראשונים מתוך 12 קיני בית"ר שהוקמו במדינה בשנים 1433-1934.

בין החברים הנוספים, הראשונים שהצטרפו, זכורים: אלכסנדר, דורי ובנדי גרינולד, דוד וינשטנגל, קמילו גולדנר ומרקוביץ בנדי. קן-בית"ר החל להפיץ בין חבריו ובצבור את הדו-שבועון הרויזיוניסטי "מלכות ישראל" שיצא בנובי-סד וניירי לצי וטיבי גרינולד היו בין משתתפיו הקבועים. כך היה עם הירחון "עבר הירדן" שיצא מטעם נציבות בית"ר הארצית.

פעולות הקן היו: הרצאות והצגות לחברים ולצבור ואיסוף תרומות למען קרן-תל-חי. הוא גם שלח את חבריו למחנות קיץ שאורגנו מטעם ההנועה הארציתשל בית"ר: בקוביליצ׳ה, דוביה מוייסטרנה ועוד, בין השנים 1935-1937.

טיבי גרינולד - נתמנה למפקד קן-בית"ר הראשון בצ׳אקובץ. בעריכתו יצא גם הבטאון המשוכפל של בית"ר צ׳אקובץ בשם "קדימה".

הופעת בית"ר בצ׳אקובץ, בדומה ביוגוסלביה כלה, לא עברה בשקט אידיאלי. מאז ראשית הציונות במקום, היתה זו "הציונות הכללית" נוסח וייצמן אשר ינקה את השראתה הפרוגרמתית והארגונית מזגרב, וחוץ מהפולמוס אשר היה לה פה ושם עם המתבוללים - נהלה את עניניה על מי מנוחות.

הופעת בית"ר עוררה פולמוס נוקב. הימים היו "ימי רצח ארלוזורוב" אשר נרצח על שפת ימה של ת"א ביוני 1933 ובקשר לכך הוחשדו מספר חברים רוויזיוניסטים

ונוסף לזה הועלתה לאחר מכן (1937) תוכנית "האוואקואציה" ע"י התנועה הרויזיוניסטית כתביעה אלטרנטיבית כלפי ההסתדרות הציונית וממשלת- בריטניה גם יחד - **וההרוחות בעולם הציוני ובצ׳אקובץ הציונית, התלהטו.**

קומץ תלמידי תיכון והאוניברסיטאות, שבין הנוער הציוני במקום, אשר נתפס לבית"ר - מצא גם תמיכה חמה ברב גרינולד. וזה עודדם. "הציונים הותיקים" במקום, אשר ראו ברב, ובצדק, את ה"ציוני הראשון בצ׳אקובץ" באו אליו בטענה "שהוא הרב הרויזיוניסטי היחידי במדינה" ובקשו ממנו למנוע את עזרתו לביתרים. אולם דעתו של הרב היתה אחרת: "יש לתמוך בכל מי שעושה למען ארץ-ישראל".

מכאן ואילך פעלו **"ציוני וייצמן"** ו**"ציוני ז׳בוטינסקי" בנפרד**, בתמיכתו השווה של הרב ובברכתו האבהית ובעדודו האקטיבי המלא **לכל הצדדים.**

122 שקלים - מספר **השיא** שהושג בצ׳אקובץ, הופצו השנה לקראת הקונגרס ה-18.

השנה התקיימו, זו הפעם הראשונה בצ׳אקובץ - **בחירות לקונגרס הציוני.** התחרו ביניהן שתי הרשימות: זו של "הציונים הכלליים" וזו של "הציונים הרויזיוניסטים". השתתפו 52 בוחרים, 49 נתנו קולותיהם לרשימה הראשונה ו-3 לשניה.

1934

ב-4/2, באסיפה השנתית של **ההסת׳ הציונית המקומית** (ה.צ.מ.) נבחרה הנהלה חדשה ובה השנויים הבאים: סגן יו"ר: **בולגר בנו**, וחבר חדש נוסף: **לנגר אליהו.**

ביולי - נבחר טיבי גרינולד לחבר ההנהלה הארצית של בית"ר יוגוסלביה וב-16/8 - למדריך בית"ר ארצי.

בחג **שמחת תורה** - הופיעה פלוגת בית"ר המקומית בביהכנ"ס על תלבושתה ודגלה זו הפעם הראשונה. הצבור קבל את ההופעה ברגשות מעורבים.

1935

בראשית השנה נוסד במקום סניף **הסתדרות הציונית החדשה** (ה.צ.ח.) בראשותו של **רודולף חיים.**

באפריל - מבקר בצ׳אקובץ ד"ר בוכוולד מטעם הנהלת הקהק"ל הארצית.

ב-**23/10**, עולה טיבי גרינולד לא"י, בסיוע מלגה מטעם "ברית הקהילות" **כסטודנט** באוניברסיטה העברית בירושלים. **הוא היה התלמיד היהודי הראשון מיוגוסלביה באוניברסיטה העברית והעולה הראשון לא"י - מצ׳אקובץ.**

עם עליתו - נתמנה אחיו **אלכסנדר גרינולד למפקד קן-בית"ר בצ׳אקובץ.** תחת פיקודו בלבד הגיע בית"ר צ׳אקובץ לעצוב מלא, לתפקוד יעיל ולהערכה כל-צדדית.

אלכסנדר גרינוולד ז"ל

ב-**31/10** נבחרה **הנהלה חדשה של ה.צ.מ.**
בשנויים ותוספות דלהלן:
יו"ר: **לנגר** אליהו. מזכיר: ד"ר **פוליניץ׳** עמנואל
גזבר: ד"ר **גרנר** פאלי
חברים נוספים: **ברטוש** יליסבה, **וייס** לדיסלב,
ליבל ארפד, **ריבנר** אלכסנדר.

1936

ב-**25** באפריל בקרה במקום הגב׳ רחל קלומפוס, מטעם קה"י העולמית, באולם המלא צבור ציוני. ברך אותה ראש הקהילה ד"ר שווארץ - **בעברית.**

במחצית יוני, בחזור טיבי גרינולד מירושלים לחופשת קיץ - הרצה לפני אולם מלא של הקהילה על "מסעו לא"י ועל מאורעות הדמים שפרצו בה".

ב-**13** בספטמבר, נבחרה **הנהלה חדשה של ויצ"ו**, עם השנויים הבאים:
יו"ר - **ריקי גרינולד**; מזכירה - **מנצי ליבוביץ.**

ב-**15** בנובמבר- בקרה יו"ר ויצ"ו הארצית, הגב׳ יוליה קניג וסגניתה הגב׳ שפיגלר וד"ר בוכוואלד מטעם הנהלת הקהק"ל, בעיר.

את האורחים קבל קהל ציונים גדול. הקביל את פניהם הרב ד"ר גרינולד. על הופעתו זו של הרב מדווח "ז׳ידוב" מיום 17/11/36: "דברי הרב היו נהדרים, יוצאים מן הכלל בתוכנם ובלהט הציוני. לפי זה אפשר לחשוב, כי הרב הרוויזיוניסטי היחידי שלנו עזב את המחנה הרוויזיוניסטי..."

1937

בסוף השנה - נרשם **וייס פאלי**, ע"י הלשכה המרכזית של הקהק"ל בזגרב ב-"ספר הכסף": "לאות הוקרה על התרמה מסורה למען הקרן".

חלו שנויים בהנהגת **ה.צ.ח.**:

יו"ר - **מוזס** גזה; סגן: **ברגר** מישקה

חברי ההנהגה: ניירי שמואל, דויטש מקסו, מוזס אונן.

1938

בראשית אפריל - נפטר בגיל 20 בזגרב **אלכסנדר גרינולד** ז"ל, **מפקד קן ביתר צ׳אקובץ**, לפני שנה. היה סטודנט להנדסה אזרחית.

אלכסנדר היה מפקד למופת ואהוב על כל יודעיו; היה עלוי בידיעותיו ובכשרונותיו הבלתי מצויים. במותו אבדה תנועת בית"ר במדינה את אחד ממפקדיה המוכשרים, שהבטיח גדולות. **לקן-בית"ר בצ׳אקובץ** היתה זו אבידה בלתי חוזרת.
האבל במשפחה, בעיר ובתנועה היה כבד וכללי. ת.נ.צ.ב.ה.

ב-14 במאי - ארחה ה.צ.מ. את ד"ר אלכסנדר ליכט, יו"ר התנועה הציונית ביוגוסלביה, באולם המלא מפה אל פה של בית התרבות. יחד עמו באו עוד אורחים נכבדים מזגרב, וארז׳דין ודולניה לנדבה.

את האסיפה הנחה היו"ר אליה **לנגר**, בשם הקהילה ברך ד"ר **שווארץ**.

ב-**כ׳ בתמוז**, יום מותו של ד"ר ת. הרצל ו-**כ"א בו**, יום ביאליק - התקיימה ע"י אנ"י **אסיפת זכרון** רבתי, הנחה פ. **וייס**.

ב-11 בנובמבר - התקיימה מטעם ה.צ.מ., אסיפת-עם עם ד"ר הינקו גוטליב מזגרב. הנחה א. **לנגר**.

1939

ב- 22 בינואר - התקיים **כנס גדול של ה.צ.ח. והבית"ר** במקום, בהשתתפות יו"ר התנועה הרוויזיוניסטית הארצית ד"ר פיליף בורן ונציב בית"ר ארצי ולדיסלב גוטמן. באו גם משלחות מכל הסביבה: מזגרב, בילובר, וארז'דין, קופריוניצה ו- וירוויטיצה.

הכנס נסתיים **בתפילת מנחה חגיגית**, בביהכנ"ס החורפי.

נבחרה **הנהגה חדשה** של ה.צ.ח.:

יו"ר: ד"ר **ארוין שטרנפלד**,

גזבר: **פאלי בדר**

מזכיר: **אוגן צייזלר**

מורשה קרן תל-חי: **אנדריה כהן**

ב"כ "יבריסקה טריבונה": **מישקה ברגר**

חברי ההנהגה: שמואל נ'ירי, דויטש מקסו.

ב- 2 במרס - נחוג "**יום טרומפלדור**" בקן-בית"ר. המסדר נתקבל ע"י **המפקד אוגן צייזלר**.

אחרי ר"ה - החלה **פעולה נמרצה בחוגי ויצ"ו**, בעקר בעקבות בקורה של הגב' רוזה בקר, חברת ויצ"ו הארצית. הישיבות השבועיות הקבועות הכניסו סכומים יפים, שהוקדשו בעקר למען הקהק"ל וכמו"כ **לעזרת פליטי פולין וגרמניה, אשר עברו את צ'אקובץ בדרכם לארץ-ישראל.**

80 שקלים הופצו - לקראת הקונגרס ה-20.

1940

90 שקלים נמכרו בצ'אקובץ.

1941

המופע האחרון

ב- 11-12 בינואר - מתקיים עוד **מפגן ציוני** רב משתתפים ורב רושם, בשתוף מלא בין ה.צ.מ. ובין ויצ"ו, בעקבות בקור אורחים חשובים מטעם הנהלת קהק"ל

הארצית: ד"ר מרקו באואר ו- רובינשטיין. ברכו את הנוכחים, יו"ר ה.צ.מ. אליהו לנגר וראש הקהילה ד"ר שווארץ.

כל הנואמים הביעו את תקותם ואמונתם בהמשך עבודה פורה למען הציונות בצ׳אקובץ ובהידוק הקשרים של הארגונים הציוניים במקום עם המוסדות המרכזיים.

היה זה, למעשה, למרבה האסון הנורא, המופע הפומבי האחרון של יהדות צ׳אקובץ בו נשמע קול ציון ברמה.

אז עוד לא חלם איש - שניים וחצי חדשים בלבד לפני דרוס המגף הנאצי המפלצתי את גבול יוגוסלביה, כי הקול הזה ידום לעולמים!

ב- 14 בפברואר - הספיק עוד "יברייסקה טריבונה" לפרסם בגליונו, את תרומת סניף בית"ר בצ׳אקובץ בסך כמה מאות דינרים לטובת קרן תל-חי, מתוך קופסאות קיר, "מפעל יזכור" ו"ספר הכחול", שנמסרו לו לפרסום ע"י סטיפן מרקוביץ, המורשה לקת"ח במקום.

היה זה חדש וחצי בלבד, לפני שירד מסך הערפל מבשר הרעות על יהודי צ׳אקובץ; ואלו היו התרומות האחרונות של האזרחים החופשים של המדינה העברית בדרך בגולת צ׳אקובץ, למען בניז הבית הנכסף והרחוק - בירושלים, אשר מרביתם לא זכו לו.

בצ׳אקובץ - בקיץ 1935
במעלה רח׳ שטרוסמייר

ח ל ק   ב׳

ימות השואה 1941 - 1945

ח. הכבוש ההונגרי
16.4.1941 - 19.3.1944

"והיו חייך תלואים לך מנגד " /דב׳ כ"ח

בני הקהילה ב"פלוגות עבודה" של הצבא ההונגרי.

1. הספוח להונגריה - הצלה זמנית

1941

ב- **7 באפריל**, עזב החייל היוגוסלבי האחרון את צ׳אקובץ.

ב- **10 באפריל**, נכנס הצבא הגרמני לזגרב וכונן את שלטון האימים האנטישמי של האוסטשים על "**קרואטיה העצמאית**" וכך החלו בשטחה מיד הנגישות, הרציחות והגירושים של יהודים בנוסח הנאצים.

מקס זליגמן, אשר נולד בצ׳אקובץ ב-1897 ועבר לזגרב עוד בשנות 1920, הספיק עוד לברוח לצריקווניצה שנפלה בשטח האיטלקי וכך הציל אל חייו, חיי אשתו ובתו.

אנטון (אשר) לוינשטיין שנולד בצ׳אקובץ ב-1884 ונשא בה לאשה ב-1915 את מרטה מבית היתריך, בת הדור השלישי מבני צ׳אקובץ יוצאי בורגנלנד, ממשפחת הרב ד"ר רוזנפלד משליינינג - ועבר לזגרב ב-1924, הספיק להסתתר מפני חפושי הגיסטפו.

ב-16 באפריל, סופח חבל המורה ובתוכו צ׳אקובץ "רשמית", שוב, להונגריה, ל"ארץ האנטישמיות הקלאסית", אשר עוד ב-1934(!), חתמה באמצעות ראש ממשלתה, צורר היהודים ג׳ומבוש על "חוזה כלכלי סודי" עם היטלר ועוד ביולי 1940 הוציאה חוק על חיוב שרות היהודים בגילאי 25-40 ב"פלוגות עבודה", בנובמבר 1940 הצטרפה ל-"ציר ברלין-רומא-טוקיו" ומראשית 1941 הוציאה הוראות על "חיוב יהודים לשרת במסגרת הצבא ההונגרי ב"שרותי עזר".

בהתחשב בשמועות אשר הגיעו מן העבר השני של הגבול, מסרביה שנכבשה ע"י הגרמנים ימ"ש ומ"קרואטיה העצמאית" - ראו את עצמם, בני קהילת צ׳אקובץ ממש מאושרים. הרצח של 122 צעירים יהודים בבלגרד ב-29.7.41 - החריד את כלם. כך חוסלה כל יהדות בלגרד והסביבה, כמעט טוטלית, עד תחילת 1942. כך קרה גם ליהדות קרואטיה - עד מאי 1943.

מקס שטראוס, אשר המלחמה מצאתו בוארז׳דין - הספיק עוד ברגע האחרון לברוח לצ׳אקובץ. כך אירע לוייסנשטרן מרקו, בעלה של וייס מרטה הי"ד, שהספיק עוד לעבור את גבול סלובניה לצ׳אקובץ. רוזנברגר פישטה, בן קהילת וארז׳דין - גם הוא עבר את הגבול והיה מעתה לאחד מבני משפחת הקהילה הצ׳אקובצית ונשא את גורלה.

ברנרד וטרזה פולק, הוריו הזקנים של ד"ר עמנואל פוליניץ׳, אשר עמדו עם בנם כמעט בקשר יום-יומי נאלמו "ונעלמו" בוארז׳דין ואין איש יודע על גורלם עד היום הזה. ראש ציוני צ׳אקובץ אוטו יתגוירט הי"ד, נתקע בקרואטיה ונותק הקשר עמו.

כך מצאה את עצמה קהילת צ׳אקובץ על 525 יהודיה והמעמד המיוחס והמיוחד אותו רכשה בממלכת יוגוסלביה - שוב בין מאות הקהילות הותיקות של יהדות הונגריה בת חצי מליון היהודים שבה עוד לפני מלחה"ע השניה, ובתוספת של יהודי סלובקיה וקרפטורוס שסופחו אליה עוד בדצמבר 1938, ויהודי טרנסילבניה שסופחו ב-1940. בקהל ישראל של 750.000 נפש, על בעיותיהם, התלבטויותיהם והגזרות שנתכו עליהם בממלכת הונגריה.

מיד עם כניסת הצבא ההונגרי לצ׳אקובץ ב-16 באפריל 1941, ועל ידי הלשנה של אלמנטים מקומיים עוינים, שהיהודים עזרו ל"אויב" - נאסרו עשרת בני ערובה מקרב נכבדי הקהילה. הם הוחזקו במעצר במשך חדש-חדשיים בבנין ביהמדר"ש למורים המקומי אשר הפך לבית המפקדה ההונגרית. פעולה זו מצד השלטונות ההונגריים, נראתה בעיני אנשי הקהילה "כמובנה מאד" בנסיבות הקיימות.

השלט ברחוב המרכז הקהילתי הוחלף שוב: הוא ייקרא רח׳ דיאק פרנץ, כפי שנקרא לפני 1918, בזמן השלטון ההונגרי הקודם.

ד"ר שווארץ, ראש הקהילה - "מחזיר" לשלטונות ההונגריים את ספרית "בית המדרש למורים" אשר הופקד עליה במשך כל "הכבוש היוגוסלבי".

כעבור זמן מועט, החלו אמנם יהודי צ׳אקובץ, להרגיש על בשרם את "נומרוס קלאוזוס" אשר הונהג בהונגריה עוד בשנת 1920 ואשר לפיו הוגבל אחוז היהודים במוסדות ההשכלה הגבוהה עד 5% בלבד! תלמידים בני קהילת צ׳אקובץ אשר סיימו את הגמנסיה בוארז׳דין או אלה אשר כבר החלו בלמודיהם באוניברסיטת זגרב - לא הורשו יותר להמשיך בלמודיהם באוני-ברסיטת בודפסט. חלקם המכריע פנה לעבודות שונות בבתי מלאכה ובבתי-חרושת בערי הונגריה השונות, בודפסט, פיץ׳ ועוד.

במשך הזמן הורגשו בקהילת צ׳אקובץ, גם ההגבלות השונות לגבי יהודים במסחר בתעשיה ובמקצועות החופשיים - עד 15% לכל היותר לגבי כלל האוכלוסיה. בהתאם ל"חוקי היהודים". הראשון ב-1938 והשני ב-1939, שנגזרו עוד בהונגריה שלפני המלחמה - הוחל בפיטורי עובדים ופועלים יהודים.

גם כל הגזירות האלה היו בעיני בני קהילת צ׳אקובץ "רגילות" בהונגריה ו"**לא היו מכוונות כלל**" לגבי יהודי המקום.

אי נוחות ישירה ופגיעה בכבוד - החלו להרגיש בני הקהילה רק **עם התגברות ההערות האנטישמיות בבתי הקפה בעיר**, והיהודים המבקרים בהם החלו להדיר צעדיהם מהם.

התנועה הקומוניסטית המקומית שפעלה בתקופה היוגוסלבית, המשיכה לפעול במחתרת גם כעת, אולם היא קבלה עכשיו, עם דכוי האוכלוסיה הקרואטית ע"י הכובש ההונגרי, צביון לאומי של מלחמת שחרור נגד פריקת עול הכובש.

אותו קומץ מבוטל של צעירים יהודים אשר פעל גם בעבר בשורות הקומוניסטים מצא גם הוא בגוון החדש של מלחמתם ענין חדש. "בקבוצת תלמידי תיכון" המתארגנת בשנת 1941, אנו מוצאים עוד 3 שמות חדשים של צעירים יהודים מצ׳אקובץ, נוסף על 2 עוד מהתקופה היוגוסלבית.

ב-14 ביולי 1941, נעצרו **הידויגי פרי, פישר פישטה, קוואץ׳ פאואו ו-קוסטוליץ יוסף** "בעוון החזקת ספרות קומוניסטית ופעולה עויינת נגד המדינה".

המבצר בצ׳אקובץ

מקום מעצר ועינויים.

סמוך לכך נעצר גם **גרינולד אנדריה (בנדי)**. הם הוחזקו במעצר וחקירה עד משפטם בפיץ׳, כעבור 4 חדשים.

ב-25 ביולי, יצא מטעם הפרלמנט בבודפסט "חוק היהודי השלישי", שהיה מותאם **לחוקי נירנברג** בכל מה שנוגע **להגבלות הזכויות הפוליטיות של היהודים** ואסור נשואין בין יהודים ונוצרים.

בחדש אוגוסט, **גורשו 20.000 יהודים** "נתינים זרים" מקרפטורוס לפולין והם הושמדו שם, בקמניץ-פודלוסק ביום **21 ספטמבר 1941**, אבל הידיעה על כך לא הגיעה להונגריה.

בכל האירועים הנ"ל, ראו יהודי צ׳אקובץ רק "סימנים מדאיגים" ו"תלאות התקופה" אשר בודאי יהודי הונגריה יתגברו עליהם.

בסוכות השנה, עברה אלישבע לוינשטיין, שהוריה אשר ומרטה הסתתרו מפני הגיסטפו בזגרב, את הגבול הקרואטי והגיעה לצ׳אקובץ ומכאן המשיכה דרכה לבודפסט, וכך נצלה.

ב-19 בספטמבר, כותב הרב גרינולד, בפרוס ר"ה תש"ב, את מכתבו האחרון שהגיע לידינו. מכתב זה הוא בעל ערך היסטורי מיוחד במינו, באשר הוא מתאר לנו את מצב הענינים העובדתי בקהילת צ׳אקובץ בחצי השנה הראשונה שלאחר הכבוש ההונגרי, מצד אחד - ומהצד השני מלמד אותנו על הרגשת בני הקהילה בימים ההם ובמצבם ההוא, כפי שהם ראו, וקוו את התפתחותו.

אנו חשים בין שורותיו את האמונה בהצלה פורתא ובנס נסתר, מלווה אופטימיות תקוות ורצון חיים עז; וכה נאמר בו בין היתר:

"בודאי ידוע לך מה שקרה בסביבתנו וחששנו שהנך מיצר על גורלנו. אולם הקב"ה עזר לנו ולא נשארנו אצל הקרואטים המשמידים את עמנו... אלא חזרנו להונגריה. ובצורה זו, בהתחשב בנסיבות, שלומנו טוב.

את דורי לא קבלו לאוניברסיטה, לכן הוא עובד כפועל בביח"ר לגומי בבודפסט... בנדי יסע גם הוא לפשט כשוליה בבית מלאכה מיכני... אנו שמחים כי לפחות במלאכה יכולים הבחורים לעסוק. מטרתנו הסופית היא לעלות לא"י מיד כשזה יהיה אפשרי.

אנשינו, בדרך כלל, מתנצרים בהמוניהם, כך שבזמן הקרוב כמעט ולא תהיינה קהילות; אולם אנו מקווים שבכל זאת יבוא השלום והחיים שוב יהיו טובים יותר ויפים יותר.

כתיבה וחתימה טובה".

ב-8 בנובמבר התקיים משפטם של 91 נאשמים "שחתרו נגד המדינה", בעיר פיץ׳, ובין 30 הקונומינסטים שביניהם מזכיר הפרוטוכל של בית המשפט גם את שמותיהם של 4 הצעירים היהודים מצ׳אקובץ "שעזרו למנהיגים הקומוניסטיים אשר הסתננו מוארז׳דין". כלם נשפטו לתקופות מעצר ממושכות ועונשים כבדים בעבודות כפיה.

החרדה בבתי ישראל בצ׳אקובץ היתה גדולה.

גם משפט זה, היה בו בעיני בני קהילת צ׳אקובץ התמימים והאופטימיים, משום צרת רבים "ולא היה מכוון רק נגד יהודים".

חבל המורה ובתוכו צ׳אקובץ, המשיכו לשמש עוגן הצלה - ולו זמני. אנטון לוינשטיין נתגלה ונאסר ע"י הגיסטפו בזגרב בדצמבר 1941, אבל מצליח לברוח מהמעצר ולעבור את הגבול ולהמלט אל קרובתו ב- וליקי בוקוביץ ע"י פרילוג, בחבל המורה. הוא מצטייד כאן בניירות מזוייפים ומצליח לעבור את הגבול לצריקוניצה שנפלה תחת הכבוש האיטלקי - וכך נצל.

ב-25 בדצמבר, נעצר בצ׳אקובץ אוגן בנדיקט, מנכבדי הקהילה, באשמת "רגול, ציונות והברחת נשק". גרעין האמת היה בכך, שבחור חייל יוגוסלבי, עוד ביום האחרון לפני פלישת ההונגרים (15.4.1941) העביר משאית עמוסה נשק לצד השני של הנהר דראווה - בפקודת מפקדיו. במשך 5 ימים הוחזק ועונה קשות בבנין ביהמד"ש למורים בצ׳אקובץ, הובא אח"כ למשפט בבודפסט ונשפט לעבודת כפיה במחנות עבודה שונים ברחבי המדינה.

חיי הקהילה ועבודת בית הכנסת לא הופרעו, לא ע"י השלטונות המרכזיים ולא ע"י גורמים מקומיים.

מכת ההתנצרות, אשר פשטה ביהדות הונגריה גם בזמנים הרגילים, אבל בקהילת צ׳אקובץ כמעט שלא היתה ידועה כלל ובמשך כל 25 שנות רבנותו של הרב גרינולד, עד כה, היו בה רק מקרים ספורים של התנצרויות של אנשים בודדים - הכתה גלים סוערים ומכאיבים גם בקהילתנו, כעת כשנראה היה לאנשים מסויימים שכך עוד אפשר להנצל בחבל זה של אירופה.
4 משפחות: הלס, ויידה, טסלר ופתקאי, התנצרו.

במנין כלל ישראל, אשר הושמדו על "חטאם" היחידי בהיותם יהודים, הבאנו בחשבון המספרי הכולל המחריד של השמדת 83% מכל נפשות בני-ישראל בצ׳אקובץ, גם את מספר בני המשפחות ש"נשרו", עפ"י הכלל: "ישראל אעפ"י שחטאו - ישראל הם". כלל זה כוון כנראה במיוחד למצב נורא זה. אולם, ברשימת השמות של "קדושי האומה" שמסרו נפשם על קדוש השם והעם - לא נוכל להזכירם.

התופעה הטרגית הזו של העריקה הגדולה יחסית, הפתאומית והקוניוקטוראלית, מתוך הקהילה הקדושה - היה האות מבשר הרעות ההולכות והקרבות, גם לקהילת צ׳אקובץ.

1942

2. אותות מבשרי הרעות

"אמרו: לכו ונכחידם מגוי -
ולא יזכר שם ישראל עוד" /תה׳ פ"ג.

בראשית השנה - יצא חוק נוסף, צמוד לחוק "בטול ההכרה הרשמית בדת היהודית", הבא "להפקיע הנכסים החקלאיים היהודיים". אגב תשלום פיצויים.

מחוק זה נפגעו גם בעלי הקרקעות שבין יהודי צ׳אקובץ. הירשזון, זור, נוימן, שווארץ, שאייר ועוד. הפצויים היו סמליים. בעיני אנשי הקהילה היו הגזרות הללו "בהתחשב בנסיבות - לטובת המולדת".

בינואר - נרצחו בידי הצבא ההונגרי ב-נוביסד 1000 יהודים. היתה זו "תזכורת" מחרידה לכלל יהדות המדינה וליהודי צ׳אקובץ בכלל זה, בפרט שהרבה מבני הקהילה היו להם קשרים משפחתיים ומסחריים עם יהודי נוביסד. הופצו שמועות, שזו היתה "פעולה חריגה שלא על דעת השלטונות המרכזיים, בעקר של אנשי "צלב-החץ" הפאשיסטיים והיא לא תחזור עוד".

"נוביסד רחוקה, בקצה השני של המדינה - ויש להאמין להבטחת הצבא ההונגרי" השתדלו לשכנע את עצמם בני הקהילה.

ב-20 בינואר - התקיימה בוואנסה הועידה החשאית של מנהיגי הנאצים בראשותם של רבי הטבחים היידריך ואייכמן ימ"ש, ובה הוחלט על:
"השמדתם הפיזית של כל היהודים אשר עד עכשיו לא גועו בגיטאות ובמחנות רכוז וכפיה בארצות המזרח ובטריטוריות הכבושות: 11.000.000 יהודי אירופה".

הוחלט על המתה בתאי הגזים באמצעות גז ציקלון B.

באמצע מרס - אחרי בלוי של 4 חדשי עבודות כפיה מפרכים ומשפילים, עברו ארבעת הצעירים היהודים מצ׳אקובץ, אשר נשפטו בפיץ להשלח ל"פלוגות העבודה" בחזית הרוסית- גרמנית- לצד הרוסים.

ב-17 במרס, יצא החוק: "להעסקת יהודים לצרכי מלחמה - יחד עם כל מיני אלמנטים מזיקים וחתרניים" ("מונקאסולגלאט"). פירושו המעשי של החוק היה: יהודים בגלאי 18-48 חייבי גיוס ומלואים, לא יגוייסו לצבא הסדיר מ"חוסר נאמנות". לא ישאו נשק. לעומת זאת ישאו את הטלאי הצהוב וכלי עבודה.

מרגע זה, למעשה, החלו גם בני קהילת צ׳אקובץ, אשר עד כה הרבה מן החוקים האנטישמיים לא נגעו בהם לא ישירות ולא בעקיפין - להרגיש את עצמם כאזרחים ממדרגה שניה.

רבים מבני הנוער החלו להסתתר ולהעדר מהבית. בס"ה מעריכים כי כ- 100 מבני קהילת צ׳אקובץ עברו את ענויי עבודות הכפיה והשפלותיהם בכל רחבי הונגריה ואירופה הנאצית.

ב"שרות העבודה" ב- "נול-פונט".

מגוייסי "שרות העבודה", בעוברם בסך לעיני בני העיר הלועגים להם בתלבושתם המרושלת והמסומנת במיוחד, ועם הטוריות על כתפיהם - נשלחו לחזיתות השונות במדינה וגם הרחק אל מחוץ לגבולותיה. מקום הגיוס המרכזי לדרום ומרכז הונגריה היה: הודמאזוואשארהיי.

בהונגריה - עבדו המגוייסים בבודפסט והסביבה, בוארפאלוטה, שארוואר, צ'פריג, סומבטהיי, קישיג. פיץ' ועוד. בדרך כלל היחס אליהם כאן היה הרבה יותר טוב מאשר לאלה שנשלחו לחוץ לארץ.

צריף פלוגת העבודה ב-וארפאלוטה.

מחוץ לגבולות הונגריה עבדו עוד ב: - שדנדורף בבורגנלד, במכרות בבור בסרביה, וכן בקרפטורוס; ב-וורונז' ובקורסק שבאוקראינה ועוד. במקומות אלה גילו הממונים כלפיהם אכזריות מיוחדת גם כיהודים וגם כאלמנטים חתרניים. ידועים לנו עינויי התופת שעברו על בחורינו אלה:
אבנשפנגר ג'ורי, ברנדל אלפרד, הידויגי פרי, וייס מירקו, פישר סטיפן, קובץ' ד"ר פאואו, קוסטוליץ יוסף.

לנשים ולבחורות היהודיות לא התנכלו השלטונות ההונגריים במיוחד וגם לא חלה עליהן חובת נשיאת הטלאי הצהוב.

ב-3 במאי - החליט הפרלמנט על ה"חוקה הגזענית" דוגמת נירנברג.

הקיץ - נשלחו לחזית אוקראינה בין 62.000 מגוייסים - 50.000 יהודים ל"מחנות העבודה". בצורה זו נענתה ממשלת קלאי אשר התנגדה ל"פתרון הסופי" נוסח הנאצים, ללחצים הגרמניים להשמדת יהודי התגריה, עד כה.

ב-2 בנובמבר - בוצע טבח ב-600 יהודים במחנה קושטרצ'ה בסביבת בודפסט.

בכפר הקטן טופוליה נאסרו כל היהודים "בעוון פעולה נגד המדינה" ונורו תוך שעה אחת.

הרב ד"ר פרנץ האוואשי, בנו של הרב הראשי, נאסר והוגלה למקום בלתי ידוע.

בימים אלה עוד פעל "המשרד הארצישראלי" של הסוכנות היהודית בבודפסט וכ-6,000 יהודים מהונגריה הספיקו לצאת לא"י דרך בולגריה, רומניה וטורקיה. מיקי גרינולד נרשם לעליה לא"י - אולם תורו לא הגיע עד כניסת הגרמנים כשננעלו כבר כל השערים.

מקס זליגמן ואנטון לוינשטיין, אשר הצליחו להמלט מזגרב לצריקווניצה - נאסרו ונכלאו עם משפחותיהם, במחנה הרכוז ב-קרלייביצה ואח"כ באי ראב.

* * *

קדושי צ'אקובץ שהומתו בקרואטיה וסרביה

אחדים מבני קהילת צ'אקובץ אשר באותו זמן לא גרו או לא שהו בעיר ונמצאו מחוץ לגבולות הונגריה - נשחקו למות ע"י מכונת ההשמדה הנאצית שפעלה כבר אז במלוא אכזריותה במקומותיהם.

במחנה המות האיום יאסנובץ - הוציאו נשמתם בטהרה:

זליגמן זיגמונד — זליגמן קרלו

וייס אלווירה — וייס ארנסט

וייס שנדור — לוינשטיין שמעון

יונגווירט אוטו.

במחנה הריכוז בניצה ע"י בלגרד - הוציא נשמתו בטהרה:

זליגמן אלכסנדר.

ה' יקום דמם

3. דם ואש ותמרות עשן

קמים על ישראל להרוג, לאבד ולהשמיד..
מימי רומי ועד ימינו - אלו הם!
עד סוף כל הדורות - אלו הם!

/ חיים הזז, תש"ו

א. החורף האיום 1942-1943

בחורף הרוסי הקשה בחזית אוקראינה, נאנחים ונענקים, בין 50.000 "מגוייסי-עבודה" היהודים שנשלחו לכאן מהונגריה, גם עשרות מבני צ׳אקובץ. עד נהר דון הגיעו ברגל, קפואים למחצה. הם מועסקים בבנית בצורים, סלילת-כבישים, כרית תעלות, פנוי מוקשים בלי מכשירים והובלת ציוד צבאי כשהיהודים רתומים לעגלות.

בפריצת החזית ע"י הצבא הרוסי - נפלו 42.000 ממגוייסי פלוגות העבודה. ניררי לאצי מצ׳אקובץ, נפל כאן, בעיר קורסק.

רב הנותרים, כ-6.000 איש, נשלחו למכרות הנחושת בבור בסרביה, גם ביניהם היו בני קהילת צ׳אקובץ.

הטפול הקשה והאכזרי במגוייסים היהודים, אשר בוצע ע"י הפאשיסטים ההונגריים המפלצתיים הממונים עליהם - נעשה בהתאם לדבריו של הסדיסט, איש "צלב החץ" סגן אלוף מוראי: "מפקד טוב הוא - הממעיט להחזיר יהודים".

במקביל לכך - הלכה והתבצעה השמדת היהודים בפולין, אשר הוכאו לשם מכל קצוי אירופה הכבושה.

באושויץ הוקם בית החרושת למוות ליהודי אירופה: נבנו שתי משרפות גדולות ובכאו"א מהן חמישה תנורים בני שלשה כבשנים, אשר בכל אחד מהם אפשר היה לשרוף, במשך יממה אחת - אלפיים גויות! על ידן היו עוד שתי משרפות "קטנות" שתפוקתן ביממה היתה שריפת אלף איש!

הקרבנות האומללים נחנקו למות בתאי גזים תת-קרקעיים: בצפיפות איומה של 3000 נפש בכל תא - ומכאן הועלו הגויות במעליות לכבשנים.

כמו לכלל היהודים והעולם אשר עוד נשארו מעבר לגבול פולין - גם ליהודי צ׳אקובץ לא היה ידוע דבר על ההשמדה הפיזית ההמונית של היהודים שהובאו ל"עבודה" לפולין בכלל ובפרט באושויץ. כלי התקשורת והעתונות המקומיים שתקו והשתיקו. לרדיו מחו"ל מ"ארצות האויב" אסור היה להאזין. ואם פה ושם "התגנבה" שמועה מסויימת - איש לא האמין "לתעמולת הזועה הבלתי-אפשרית".

איזה יהודי, איזה לב של יהודי צ׳אקובץ, יכול היה להטות אוזן "לשמועות" זועה מסמרי שערות כאלה ולהעלות על הדעת שהשטן במלוא טומאתו הבלתי מרושגת, השתלט על עולם ומלואו, על עם וגורלו, על אדם, גופו ונפשו ??!!

1943

ב. ניצני הפורענויות - בצ׳אקובץ
גם את, צ׳אקובץ - כאחת מהם!

בדרך כלל, היה יחסה של האוכלוסיה המקומית של צ׳אקובץ, אל היהודים, עד כה, סביל וסביר. אולם הממסד ההונגרי האנטישמי החל לעודד את האלמנטים האנטישמיים המקומיים הקרואטים, אשר לא מזמן "השתחררו" מ"עול בלגרד" וחכו להזדמנות נאותה להפגין את "עצמאותם".

בלחצם של אלה, נתקבלה במועצת העיר תקנה מקומית: "אסור על יהודי צ׳אקובץ לערוך קניותיהם בשוק ובאיטליזים לפני השעה 10 וכן אסור להם להשתמש בבריכת השחיה המקומית."

היתה זו הפעם הראשונה, שבני קהילת צ׳אקובץ ראו בעיניהם ושמעו באוזניהם דברי השפלה אנטישמיים שהיו מכוונים ישר אליהם וגם חזו על עורם. אולם, כך פטרו את עצמם התמימים: "אלה דברים של מה בכך בהתחשב במצב מסביב" ולא חשו בסופה המתקרבת.

באחד מימי הקיץ - נחרדה כל קהילת צ׳אקובץ מן הפיצוץ של חומרי נפץ אשר יד זדונית הניחה באחד מפתות בית הכנסת מבחוץ כרבע שעה לאחר שעמדו במקום הזה גרינולד מיקי. שווארץ איוה ועוד חבר שלישי. הם נצלו בנס. אולם

כל השמשות בקוטר של 300 מטר נופצו. ניזוק במיוחד הבית של השוחט המנוח וולנר, בו גר כעת שטראוס מקסו, אשר כלו מזועזע, רץ לבית הקהילה ותבע "דיון מיוחד במצב".

הנהלת הקהילה נזעקה להתייעצות ולהערכת המצב: "נסיון החבלה בבית-הכנסת הוא מעשה יוצא דופן של מטורף.. **הונגריה תמשיך להגן על יהודיה** ותתנגד להסגרתם בידי הנאצים, כמו עד כה... סוף סוף החלו הגרמנים לסגת בחזית הרוסית.. הם נחלה מפלה בצפון אפריקה.. סוף המלחמה מתקרב..."
הרב הפטיר בקול רוטט ועצוב: "אין לי מה להוסיף על מה שאמרתי בכל תקופת שרותי אתכם: **אין לנו מקום ואין לנו תקוה בזה.** אם יוציאנו ה׳ מן המלחמה הזו בשלום - על כלנו לעלות מיד לארץ-ישראל".

אחרי 17 חדשים של שבי רוסי - התגייסו **הידויגי** פרי **ופישר** פישטה, ל"**בריגדה היוגוסלבית**". הידויגי נשלח שוב לחזית הגרמנית-הרוסית בתפקיד מסויים.
קוסטוליץ יוסף התגייס לשורות **הפרטיזנים** באוקראינה.

באוקטובר, עם התמוטטות החזית האיטלקית - שוחררו אנטון ומרטה לוינשטיין ממעצרם בדלמציה וכן אירע גם למקס זליגמן.

ג. <u>בני קהילת צ׳אקובץ - הפרטיזנים</u>

[redacted] **אחים וייס**, זכרונם לברכה, נתנו חלקם במלחמה אקטיבית נגד הכובש הנאצי - **ונפלו:**

מירקו - נפל בקרב, בגדוד פרטיזנים קרואטים **בקלניק** - חדש ימים בלבד, לאחר שהצטרף אליו. בשנת 1942.

[redacted].

ניקולה - הצטרף לפרטיזנים בקלניק בטרם מלאו לו 14 שנה. נפל בקרב נגד הכובש הפאשיסטי ההונגרי.

קוסטוליץ יוסף ז"ל - הצטיין כבר בפעולות הפרטיזניות נגד הנאצים, בחזית הרוסית. בחזרו משם **כפרטיזן יוגוסלבי**, נפל בקרב ב-29.4.1945 ע"י וירוויטיצה.

ד"ר קובאץ' פאואו ז"ל - הגיע לדרגת קצונה בגדוד הפרטיזנים היוגוסלבים.
עם כניסת הרוסים לבודפסט בחדש מאי **1945**, במעמדו זה, ניסה לעזור הרבה לשארית הפליטה היהודית בכלל ובפרט לבני צ'אקובץ אשר פגשם בבודפסט.
הוא נפטר, אחרי המלחמה, בבלגרד.

זליגמן מקס - עם שחרורו ממחנה מעצר בראב באוקטובר, כשהתמוטטה החזית האיטלקית, הוא התגייס מיד ל"**צבא השחרור העממי היוגוסלבי**" (N. O. V.) .
למרות היותו בעל דרגה צבאית גבוהה בצבא היוגוסלבי לשעבר, הוא גוייס תחילה לעבודת סיתות אבנים, מ"חוסר אמון", ורק בקיץ **1944** הוחזרה לו דרגתו הצבאית הקודמת, אחרי שהשתתף בפועל בקרבות מכריעים. כאן הוא אימץ לו את השם הסלבי: בלאז'יץ'. הוא עלה לארץ אחרי המלחמה, גר היום בנהריה.

קבוצת
בני-נוער
יהודי
בחצר
ביהכנ"ס

בחדש מאי
1944
שבוע לפני
גירוש הקהילה
לנאג'-קניז'ה

בצ'אקובץ - בזמן הכבוש ההונגרי

השואה

בית הכנסת בצ׳אקובץ בהריסתו

חודש אייר תש"ד (מאי 1944)

ט. שואת פתאום

"גם את יהודי הונגריה ישיג גורלם. ככל שיאחר לבוא,
כן יהיה קשה יותר ואכזרי יותר.." / הרצל.

מרס - 1944

1. המגף הנאצי נכנס ל- צ׳אקובץ

למרבה האסון, הספיקה עוד המפלצת הנאצית בפרפוריה האחרונים, לנעוץ את צפורני המות שלה, בגוף היהודי החי האחרון באירופה - יהדות הונגריה, ובתוכה קהילת צ׳אקובץ הי"ד.

ב- 12 במרס כנס רב הטבחים המפלצי אייכמן ימ"ש במאוטהוזן את "היחידה המיוחדת" שלו ("זונדרקומנדו"), לשם תדרוך בהשמדתם של יהודי הונגריה.

ב- 16 במרס, הוזמן הורטי, רה"מ ההונגרי האנטישמי למטהו של השטן אייכמן ימ"ש ונכנע לדרישתו לגירוש היהודים למחנות ההשמדה בפולין.

ב- 19 במרס, כבש הצבא הגרמני את הונגריה; ומכאן ואילך התרחשו המאורעות באימתם המסחררת. כל תהליכי ותכנוני ההשמדה, שבארצות אחרות נמשכו שנים - נפלו כאן על ראשי יקירינו בכל אימת פתאומיותם האכזרית.

לכל השאלות: למה לא ברחו? למה לא התנגדו? - אם היה להן מקום, ולו תיאורטית במקומות אחרים - כאן לא היה אפילו זמן לשאול אותן, ולא כל שכן לבצע איזו פעולת הצלה שהיא!

כל קהילת יהודי הונגריה בגבולותיה המורחבים אחרי 1939 - היתה סגורה ומסוגרת מכל עבריה, ובמשך פחות מחדשיים, שולחו 434,351 נפש מישראל ב- 141 רכבות של קרונות משא נעולות, ב- 2-3 רכבות בממוצע ליום - לתאי הגזים של אורשויץ, אשר לא הדביקו את המשלוחים, ובתוכם 413 נפשות בני קהילתנו, הקדושים. הי"ד.

ב- 20 במרס, התבססו נייסות הנאצים על אדמת הונגריה - ובו ביום הוקמה "המועצה היהודית" בת 8 החברים בבודפסט וצווחה למלא אחרי דרישות הנאצים.

ב- 22 במרס, פתח רה"מ האנטישמי שטויא, מנהיג "צלב החץ" הפאשיסטי האנ-טישמי בהכנות אופרטיביות לחסול יהדות הונגריה.

האשמדי איכמן הגיע בעצמו לבודפסט בראש 1000 איש מה"זונדרקומנדו" שלו, והם התפזרו לכל ערי השדה להכין את פעולות הגירוש. שתוף הפעולה האמיץ של השלטונות ושל מפלגת "צלב-החץ", מצד אחד, והפסיביות והעוינות של האוכלוסיה הנוצרית המקומית, מצד שני - סייעו לנאצים לבצע את זוממם.

אפריל - 1944

2. גזירת הטלאי הצהב וכליאת בני-ערובה - בצ׳אקובץ.

ב- 3 באפריל, יצא חוק המחייב את ענידת הטלאי-הצהוב ע"י כל יהודי ויהודיה במדינת הונגריה.

ב- 5 באפריל, הגיעה ההוראה הנ"ל ל- צ׳אקובץ, בצרוף הוראות נוספות על: אסור הנסיעה ברכבות ובחשמליות ע"י יהודים. החרמת מכשירי טלפון, רדיו ומכוניות של יהודים וסגירת החנויות והמפעלים של יהודים.

ב- 6 באפריל, נאסרו מספר נכבדים מבני הקהילה ובראשם ראש הקהילה הד"ר ל. שווארץ, כ- "בני ערובה, כדי שהיהודים לא יברחו" לעבר השני של הדראווה, לשם התקרבו כבר הפרטיזנים. בני הערובה נכלאו בבנין המועצה המקומית והוחזקו שם במעצר.

מיום זה - "היום השחור הראשון לקהילת צ׳אקובץ" - הפכה גם כל קהילת צ׳אקובץ בפקודת הגרמנים ימ"ש - לגיטו, והנהלת הקהילה הפכה ל"יודנראט", אשר עליה הוטלה המשימה הראשונה לבצע מפקד מעודכן של כל בני הקהילה וכל היהודים שנמצאו אז בשטח צ׳אקובץ ולהמציא את הרשימה לשלטונות הגרמניים.

מטה המפקד הושב בדירות הרב וראש הקהילה ופקידים יהודים עשו את המלאכה, במשך כל אותו הלילה, בהשגחת ראש הקהילה ועל אחריותו. הגרמנים הצהירו על שלש מטרות המפקד:

א) לאפשר "התיצבות בתור" לשם החלפת "בני ערובה" - כדי למנוע בריחות מקרב היהודים אל מעבר הגבול ולהתיצב לצד הפרטיזנים.

ב) לאפשר "לפקוח עין" על "אלמנטים מסוכנים" ולאפשר גם "לפדות" אותם, ממעצרם, תמורות שוחד ושלמונים.

ג) לשם שליחת גברים ונשים לשרותי עזר לקסרקטין הצבא הגרמני, אשר התמקם בביהמד"ש למורים המקומי.

הפוקדים היהודים לא תארו לעצמם - כי בעצם חתמו בזאת על פסק דין מות לקהילתם. אולם לא היתה אז כבר גם ברירה אחרת. סירוב - פירושו היה מוות מיידי.

ב-7 באפריל, בישיבה סודית של מיניסטריון הפנים ההונגרי - הוחלט על "פנוי היהודים מתחומי הונגריה אל מחוץ לגבולות המדינה", ב"מסמך סודי 6163/1944".

מסמך זה נשלח לכל הרשויות המקומיות ונאמר בו בין היתר: "עומדים לנקות את הונגריה מיהודים.. הם יישלחו לגיטאות.. רכושם יוחרם.. המגורשים יוכלו לקחת אתם רק את הבגד שעליהם ולכל היותר עוד שתי מערכות של לבוש תחתון. אוכל ל-14 ימים לראש ועוד 50 ק"ג חפצים אחרים בס"ה ".

"..התושבים אשר שלמו שכר דירה ליהודים עד כה - ישלמו אותו מכאן ואילך לרשות המקומית. וכל מי שהחזיק רכוש יהודי או פקדונות של יהודים לא יחזירם לבעליהם. את כל הנאמר לעיל יש לשמור בסוד עד התחלת הנקוי".

לאוזני קהילת צ'אקובץ לא גונב דבר מכל זה!

בו בזמן, נעשו ע"י הנאצים הארורים ימ"ש - הכנות טכניות בבית החרושת למות באושויץ, להגברת תפוקתו האיומה לקראת בוא המשלוחים ("הטרנספורטים")

של יהודי הונגריה. החלו לשפץ את המשרפות, ככבשנים חודשו הצפויים והארובות חוזקו בחשוקי ברזל. החצרות הוקפו בגדרות ונמתחו עליהם שמיכות מצד הכביש, **מאחורי המשרפות נחפרו בורות גדולים. הושלמה גם שלוחת** מסילת הברזל מתחנת הרכבת באושוויץ עד למשרפות מס. I - II בבירקנאוי.

3. בני הערובה גורשו לנאג׳-קניז׳ה

ב-**13 באפריל**, הועברו "בני הערובה" שהיו כלואים בבית העיריה של צ׳אקובץ - **לגיטו נאג׳-קניז׳ה**, בקרונות משא פתוחים. שם הושמו במעצר בביח"ר ללבנים. לראש הקהילה, הד"ר שווארץ גולח זקנו.

ב-**16 באפריל**, תוך כדי המו"מ בין אייכמן ימ"ש וד"ר קסטנר מטעם "ועדת ההצלה" של הסוכנות היהודית בהונגריה בעיסקת "סחורה תחת דם", **התחילו, למעשה פעולות גירוש היהודים בערי השדה** מבתיהם - לרכוזים בגיטאות **בתוך** גבולות המדינה. בראשונה בקרפטורוס, אח"כ בטרנסילבניה - ואח"כ באה תורה גם של וויוודינה, שגם היא השתייכה, לפני המלחמה ליגוסלביה.

ב-**19 באפריל**, יצאה הוראה רשמית וגלויה מטעם השלטונות, ברוח "המסמך הסודי" בצרוף קביעת יום הגירוש הכללי של כל יהודי הונגריה ממקומותיהם, **ביום 26 באפריל השנה**.

"באותו יום אסור יהיה ליהודים לעזוב את מקומות מגוריהם החל משעה 5 בבקר".

שלטונות הונגריה, עשו, בעקבות השיטה הנאצית להטית הקרבנות - כל מאמץ "להסביר" כי הגירוש נעשה לטובת היהודים. "**להרחיקם מן הגבול** ולהגן עליהם בפני פורעים פוטנציאליים".

במדה רבה פעלה השיטה גם כאן וגם כעת, במדינה כלה וגם בקהילת צ׳אקובץ.

היהודים, ברובם, השלו את עצמם, כי הגירוש הזה בא במקום הגירוש למחנות ההשמדה והוא נעשה, אמנם, בהתאם למדיניות של שלטונות הונגריה עד כה שהתנגדה ל"פתרון הסופי" בנוסח הנאצים ימ"ש.

נסיון ההצתה של בית הכנסת בצ׳אקובץ, אשר בוצע בימים אלה, ולא הצליח, אולי הפיח תקוות שוא בלבות בני קהילתנו הקדושים והטהורים והתמימים - כי האש נתנת עוד לכבוי ועדיהם לא תגיע.

4. בית הכנסת הופך לגיטו

איך נחשפה צ׳אקובץ...!
ביום עמדך מנגד - ביום גרש זידים קהילתה !
ונאצים באו שעריה ועל בית האלקים ידו גורל !
/בעקבות הנביא עובדיה.

ב-25 באפריל, בערבו של יום ג׳ באייר תש"ד, פסע לו לאטו, כדרכו בקודש מידי יום ביומו, רבה של הקהילה - על המדרכה שלפני הכניסה לחצר בית-הכנסת, סמוך לזמן תפילת מנחה-מעריב.

בבוא השעה, פנה הוא ואחריו כמנין יהודים, דרך שער הברזל אשר הוביל, דרך החצר המרוצפת - אל בית האלקים. לא הוא ולא איש מן הבאים, לא שערו לעצמם, שזו תהא התפילה האחרונה של הקהל הקדוש במקום הקדוש בצ׳אקובץ - מאז נבנה ביהכנ"ס לפני מאה ושמונה שנים; ושני מניני היהודים שנאספו, זו הפעם האחרונה מרצונם החופשי בבית תפילתם. אמרו, בשם כל הקהילה הקדושה, בדבקות יוצאת מן הכלל, אשר לא ידעו ולא הבינו את משמעותה האקטואלית המחרידה, את מלות התפילה:

".. על חיינו המסורים בידיך ועל נשמותינו הפקודות לך".

מאוחר בלילה הוזעקו אל מושל המחוז "ההונגרים הנאמנים" שבתוך האוכלוסיה - להיות נכונים להתלוות אל כוחות המשטרה "לעשות חפושים" בבתי היהודים.

ב-26 באפריל - בשעה 3 לפנות בוקר, דפקו הז׳אנדרמים ההונגריים אשר גוייסו מחוץ למקום, בלווי "הנאמנים" המקומיים - על דלתות בתי ישראל, עשו חפוש מדוקדק וזרזום בגסות ואכזריות למקום הרכוז של כל קהילת צ׳אקובץ - בבית הכנסת.

את כלם רכזו כאן, אנשים, נשים וטף, זקן ונער, עולל ויונק: 605 נפש מבני עמנו שנמצאו אז בצ׳אקובץ, בתוכם 525 בני הקהילה הקבועים. גם רגינה שרמץ בת ה-100 הובאה לכאן.

בביהכנ"ס ארגנו בני הקהילה, המזועזעים והמושפלים, את חייהם הקהילתיים החדשים בקומונה האנוסה. משפחה ומשפחה מכונסת בתוך עצמה מכינה ארוחתה ומציעה לרעותה - מכל מה שהספיקו להביא אתם בחיפזון. אזרחים ידידותיים אחדים, אשר ניסו להעביר אליהם מזון, נדחו ע"י הז׳אנדרמים. במשך שלשת ימי שהותם בביהכנ"ס - לא עצמו עין.

בית הכנסת המפואר בצ׳אקובץ - מקום האלוקות והאנושות, התפילות והתקוות החיים והחרות, הפכוהו הזידים הנאצים ועוזריהם הארורים - למקום שבירת גאון ישראל בגולת צ׳אקובץ.

"זהו הגיטו!" קראו הילדים ובני הנוער, אשר נולדו אחרי מלחה"ע הראשונה ביוגוסלביה הטולרנטית ולא ראו מימיהם יהודים במצוקה ואנטישמיות בהתגשמותה. גם בימים ובלילות אלה טרם תפסו במה מדובר!

חסד בלתי נתפס ומטריף את הדעת נעשה להם, לבני קהילת צ׳אקובץ, ברגעים נוראים אלה: כאן, במקום מקדשם נתקדשו בצוותא לקראת המסע הבלתי ידוע להם עד הרגע הזה ממש - ואשר ממנו, רובם הגדול - לא ישובו עוד!

ב-26 באפריל, בקשה "מועצת היהודים" בבודפסט להתקבל אצל שר הפנים א. יארוש - אך בקשתה נדחתה. היא פנתה אז, ברוב יאושה, גם אל מפקדת הגיסטאפו ונדחתה.

ב-28 באפריל, הוחל בחסול הגיטאות בערי השדה השונות בהונגריה ובשלוח יהודיהם למחנות אסוף ורכוז מרכזיים: בו בזמן החלו להגיע אזהרות מהמחתרת היהודית בסלובקיה על הכנות הנעשות בקווי מסילות הברזל בקשר עם העברת "טרנספורטים" מהונגריה. דרך סלובקיה - לפולין.

ב-29 באפריל - גורשה קהילת צ׳אקובץ לגיטו נאג׳-קאניז׳ה. מיד עם עזיבת היהודים את דירותיהם - החל האספסוף לבוז אותן. מדירותיהם של הרב וראש

הקהילה נראו נזרקים החוצה, דרך החלונות. חפצי ערך ואמנות שונים וכן **תשמישי קדושה** שונים אשר היו שמורים אצל ד"ר שווארץ והיו שייכים לאוצר ביהכנ"ס.

למחרת, בפקודת שלטונות המחוז - **עלה אחד הפועלים על גג בית הכנסת לשם התחלת הריסתו.** הוא נפל ארצה ונהרג במקום. היהודים כבר לא היו עדים למקרה זה.

"אצבע אלקים הוא!" אמרו הגויים והפסיקו, לזמן מסויים, את ההריסה.

מאי - 1944

5. קהילת צ׳אקובץ - בגיטו נאג׳-קניז׳ה

צ׳אקובץ!
"**מחמס אחיך יעקב תכסך בושה**" / עובדיה

באחד במאי - נמצאת כבר כל קהילת צ׳אקובץ, שנעקרה מביתה ומעל מזבחה, בקרונות משא חתומים - **בגיטו נאג׳-קאניז׳ה.**

כאן, במבנים ובשטח ביה"ס החקלאי שע"י תחנת הרכבת - רוכזו והצטרפו אליהם יהודים מגורשים ואחים לסבל ולגורל, מהסביבה כלה. גם "בני הערובה" מבני הקהילה אשר שולחו הנה לפני כמחצית החודש - היו כאן עצורים בביח"ר ללבנים, אולם ה"גולים החדשים" לא ידעו על כך.

כל בני הקהילה שהיו עצורים בביהכנ"ס גורשו לכאן - חוץ מאחדים "בעלי זכויות יתר למען המולדת ההונגרית" אשר הורשו להשאר. כמה מהם עזבו מיד את המקום, רק שטראוס מקסו, בעל דרגת אלוף משנה נשאר בצ׳אקובץ "כשומר החומות - עד שהגולים ישובו", כפי שהוא, ולא רק הוא, האמינו.

בגיטו נאג׳-קאניז׳ה, חיו בני קהילת צ׳אקובץ, יחד עם יתר היהודים "במחנה עבודה", בקומונה מאולצת, עובדים בגינה ובשדה ותוהים כלפי שמיים במטוסי "האויב" המופיעים מדי פעם בפעם **ועל עתידם הבלתי ברור להם - עד הרגע הזה!**

לפי עדויות מסויימות - נפטרו כאן אחדים מבני קהילת צ׳אקובץ והיו גם התאבדויות.

קרוב **לשלשה שבועות** שהו בני קהילות צ׳אקובץ כאן - **עד גירושם, של כלם, מכאן ישר לארשוויץ, במבצע בזק ללא תקדים.**

זו היתה **תחנתם האחרונה של בני קהילת צ׳אקובץ** ב"מולדתם האהובה" ההונגרית. האחרונה, כעת, מבחינה פיזית - **וארורה ומקוללת לעולמי עד!**

ה"טרנספורט" בדרך לתאי הגזים באושויץ.

ה ק ץ

הנוצרים המרצחים הפשיטום...
אחר כך הרגום. כי חסו על בגדים / א.צ. גרינברג

1. הדהירה אל בור המות

בקצב מסחרר נמשך רכוז היהודים מערי השדה בהונגריה - אל מקומות הרכוז, להיות מוכנים להשלח להשמדה. קשר השתיקה של מתכנני הרצח ההמוני, עוזריהם וחניפיהם, גם הוא נמשך, בהצלחה מרובה.

למועצת היהודים בבודפסט נודע על רכוזי היהודים בגיטאות המרכזיים רק מפי כמה צעירים יהודים שהצטיידו בניירות אריים או שהתגנבו במדי צבא או פועלי רכבת, לערי השדה ע"מ לעזור למגורשים.

בשני במאי - יצאה רכבת גדושה יהודים מנאג׳-קאניז׳ה למקום "בלתי ידוע" ובה מספר יהודים מגולי קהילת צ׳אקובץ. היא הגיעה למחנה רכוז בון ע"י אושויץ. שום ידיעה על כך לא הגיעה - לא "לעולם" ולא לידיעת כלואי נאג׳-קאניז׳ה הנותרים.

בשלישי במאי - פונה "מועצת היהודים" מליאת חששות כבדים ישר אל מפקדת ה"זונדרקומנדו" של אייכמן, בבקשה, לאפשר לה להושיט עזרה רפואית וסעודית ליושבי הגיטאות. בקשתה נדחתה.

בחמישה עשר במאי - החל המבצע השטני, מעורר אימת פלצות באכזריותו ובכמותו של גירוש יהודי הונגריה אל בור המות, באושויץ. בדהירת הטירוף וקישקוש אימים גל גלגלי רכבות המות - רוקנו עד ה-20 ביוני את כל מדינת הונגריה משני שלישים מתוך 725.000 יהודיה ובתוכם שמונים ושלשה אחוזים מיהודי צ׳אקובץ, הי"ד-: וכל אלה בתוך 3,000.000 יהודים מכל ארצות הכבוש הנאצי אשר מצאו את מותם כאן.

ה׳ יקום דמם!

גירוש יהודי הונגריה אל מחוץ לגבולות המדינה, החל בערי השדה של קארפטורוס והלך **ושטף** את כל הונגריה. למגורשים נאמר, עוד עכשיו, שהם נשלחים ל"עבודה בתוך הונגריה, וקראו בשמות בדויים כמו קנירמז'ר (שדה לחם) ועוד.

לבמצע זה של חסול יהדות הונגריה קראו הנאצים הארורים, **ימחה שמם וזכר זיכרם מעל פני האדמה!** - "מבצע הס". 80-100 איש נדחסו בקרונות משא בקיץ הלוהט, מצויידים בדלי אחד עם מים ובדלי אחד ריק.

וכך מתאר את "המבצע" הזה, עד הראיה, יוסף צ'רניאקוביץ', לאחר מכן ראש ממשלת פולין (1950), בין היתר:

"התחילה עכשיו **שחיטה נוראה** של יהודי הונגריה, אשר לא נשמעה כמוה במשך ההיסטוריה של האנושות. אפילו לא זו של הנאצים. התנהגותם היא ציניתי - רצחנית - בהמית. **התלינים הנאצים עולים על עצמם.** הם הופכים לחיות פראיות מוסתות ומשוגעות: **תסלחנה לי החיות על ההשואה! הם רוצחים מתוך מהירות של אטימת הנשימה** - על מנת לגמור עם הכל עוד לפני שהדבר יודע בהונגריה ובחו"ל... **חיות שנהנו מרצח!!!"**

לתוך שגעון רצח זה נקלעה ונסחפה קהילת צ'אקובץ.

2. <u>קהילת צ'אקובץ מגיעה לארשויץ</u>

הם הולכים בצבור, בני קהילות הקדש
לעירות ישראל שעלו השמימה
בדמות תבניתן שהיו על הארץ / א. צ. גרינגרג.

ב-**שבעה עשר במאי** - עזבה רכבת המות את גיטו נאג'-קאניז'ה, כשבין המגורשים נמצאים גם **200 צעירים וצעירות מבני קהילת צ'אקובץ בנוסף לבני הערובה:** אולם אלה לא נפגשו באלה. הנסיעה היתה נסיעת מות בכל משמעותה האיומה - והיעד: **בור המות ארשויץ.**

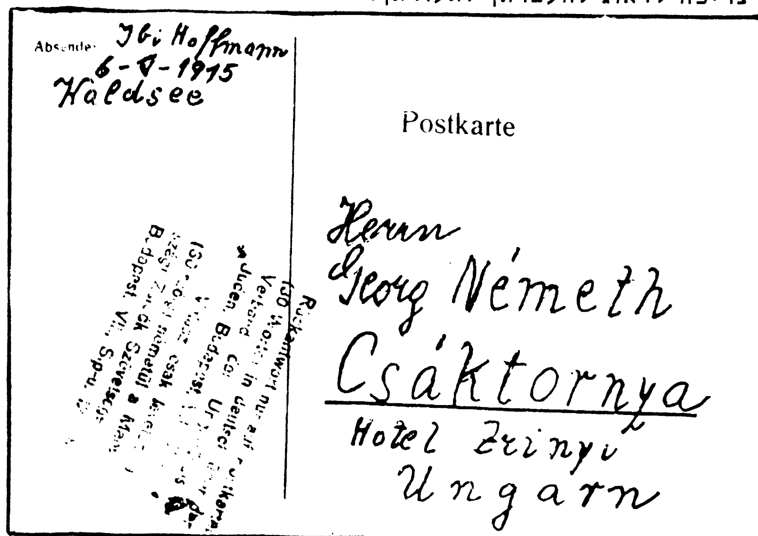
בקרונות משא חתומים ואטומים ודחוסים 40 איש בקרון, באין תנאים סניטריים מינימליים - **הובלו המגורשים כבהמות לקראת השחיטה הגדולה.** זעקות שבר והתעלפויות פלחו אפילו את האויר אשר לא היה מצוי.

בהגיעם למחנה המות ארשויץ "נתקבלו", בהתאם לסדרים השיטתיים של מכונת ההשמדה המשומנת כבר היטב והעובדת מזה שנתיים - ע"י מפלצת נוראית שעד כה טרם נתגלתה על כדור הארץ וקראו לה מנגלה. לא אדם - כי לא נבראה בצלם ולא חיה - כי היתה גרועה מכל חיה בצמאונה לדם אדם ובמיוחד לדם יהודי.

לפי הרמזים של המפלצת הזו - כוונו מיד עם בואם כל המבוגרים מעל לגיל 50, נשים וגברים וכן כל הילדים מתחת לגיל 14, לכוון המשרפות, "לצד שמאל", וכל אלה שנראו בעיניה הרצחניות הסדיסטיות, כמי שעשויים בינתיים להביא תועלת למכונת המלחמה הנאצית - יופנו "ימינה" למחנות הכפיה השונים, עד צאת נשמתם.

הצעירים שהופנו למחנה בירקנאו, אחרי שנלקחו מהם כל חפציהם האישיים - הופשטו עירומים והולבשו בבגדי אסירים מנומרים בצבעים אפורים-כחולים. הצעירות שהגיעו לכאן, הופנו למחנה נשים. "שכונן" הנוראי כאן היו תאים בגודל שניים על שניים מטרים שלתוכן נדחסו עד 16 נפש!

חלק מהמגורשים הראשונים, אשר הגיעו לאושויץ, נאלצו לשגר גלויות-דאר אל קרוביהם, אשר נשארו בינתיים בבית, ועליהם המען הבדוי ואלדסה (Waldsee) בגלויה נאלצו להודיע ש"שלומם טוב", וכל זאת לשם הטעייה - עד הסוף. שליח "מטעם הנאצים" ימ"ש, הביא את הגלויות אל "מועצת היהודים" בבודפסט וזו היתה צריכה לדאוג להעברתן לתעודתן.

גלויה מאושוויץ תחת שם השולח - תאריך הלידה!

נשתמרה בידנו גלוית דאר כזאת מתאריך ה- 20 במאי 1944 שנכתבה ונשלחה ע"י אסירת המחנה איבי שאייר (הופמן) אל בעלה, על כתובתם הסמויה בצ׳א-קובץ. הגלויה נתקבלה ע"י אוגן הופמן, בדרך מקרית, במחנה העבודה בוארפאלוטד שם הוא עבד. אשתו כתבה לו כפי שנאלצה "ששלומה טוב ואין לדאוג לה".

אחרי יומיים - יוצאת לדרך המות, בין אלפי מגורשים אחרים הקבוצה השלישית האחרונה, מבני קהילת צ׳אקובץ. היא הכילה בעקר את הזקנים, נשים וילדים. נסיעתם לגהינום אושויץ תואמה את היעד. דחוסים עד 100 א״ש בקרונות אטומים הגיעו אל סף בור המות באושויץ ומרביתם הופנו ישר אל תאי הגאזים, עם הגיעם. הישישה הרמינה טאוסיג בת ה- 70, נפחה את נשמתה בדרך.

בראש שורת "הגברים הזקנים" עמד הרב אליהו זקוף קומה ומעורר כבוד. תמונה זו לא משה מזכרונם של הנשארים המעטים, עדי הראיה - עד היום.

הוא לא נשבר גם ברגע זה. רוחו נשארה איתנה באמונתו בתורה, בעם ישראל ועתידו. הוא כמו נזכר שהשבוע "פרשת התוכחה" היא, וקבל עליו את הדין. הוא האמין, גם כרגע, באמונה שלמה, שכשם שהתקיימו דברי הכתוב: "ואכלה אתכם ארץ אויביכם.." כך, יתקיים גם מה שנאמר בסמוך: "ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם - לא מאסתים ולא געלתים לכלותם..." ועוד נאמר שם: "וזכרתי את בריתי... והארץ אזכור".

הילת קדושים וטהורים עטתה אותו וממנו התפשטה על המחנה כלו.

שער המות אושויץ

י"א. יום צ׳אקובץ - באושויץ

כ"ח באייר תש"ד - 21.5.1944

זכור ה׳ לבני אדום את יום צ׳אקובץ !

היה זה ביום ראשון בשבוע, ה- 21 במאי 1944.
יום לקוי מאורות האנושות. יום שיא זוועות הגויים אשר ייזכר לדראון עולם!

זה לא היה יום ראשון בשבת, אשר בראו האלקים - לאור ולחיים אהבה ורעות.

זה היה יום שבראו שטן השטנים של טמאי הנאצים ימ"ש - שהחזירו תבל לתוהו ויושביה - לחיתו יער.

ויהי בקר - והיה חושך ואש, עשן וכבשן, שכול ויתמות.

קדושי קהילת צ׳אקובץ ורבם האהוב אליהו בראשם - נצמדו יחד. כמו במשך 29 שנות רבנותו בתוכם: נשמה בנשמה נתערבה, דמים בדמים נגעו. וכך נגזר עליהם, בצוותא - להטיל את צלו האחרון של צלם האדם על אדמת גויים ארורה. הם נצרפו ונשרפו יחדיו, באש אושויץ, ועלו זכים, טהורים וקדושים - השמים.

יתגדל ויתקדש שמה רבא !

קהילת צ׳אקובץ נמחקה מעל מפת אירופה המקוללת. בכך נסתיים גם העידן האירופי של ההיסטוריה היהודית. מתחילה ספירה חדשה בשביל עם ישראל כלו.
יהודים אחרים
יהדות אחרת
במקומות אחרים - בלי קהילת צ׳אקובץ.

לא הוקם גלעד אבנים על קברם של בני קהילת צ׳אקובץ הקדושים - כי קבר איננו. אבל הוקם זכרון- עד לעילוי נשמותיהם הטהורות.

כי אותו יום ה- 21 במאי, היה לפי הלוח העברי כ"ח באייר תש"ד - הוא יום שחרור ירושלים, אחרי 23 שנים בלבד (ב- תשכ"ז).

אותה ירושלים, עליה חלמו ונשבעו, בני קהילת צ׳אקובץ בדור האחרון; ויום כ"ח באייר חרות באותיות זהב על לוח לב עם-ישראל כלו - לנצח נצחים.

ויום עלית כל ישראל אל המקום הקדוש בהר הבית - הוא יום עלית נשמותיהם של בני צ׳אקובץ הקדושים.

היש מצבה נאדרת יותר, הולמת יותר - לעילוי נשמותיהם הטהורות של קדושי קהילת צ׳אקובץ?!

באותו יום כ"ח באייר - לפי השמועה, **קרס תחתיו סופית, גם בית הכנסת בצ׳אקובץ**, תחת הלמות פטישיהם של רשעי הגויים, אשר כילו חמתם החייתית בעצים ובאבנים שבשרידי הקדש, אשר נשאר שומם מבניו שגלו לארץ אושויץ.

הבית חרב על יושביו

חורבן בית הכנסת (בחדש אייר תש"ד - מאי 1944)

הגוף והנשמה של קהילת צ׳אקובץ, שוב נפגשו, אי-שם, בספירות העליונות הנעלמות שאינן נתנות להשגה.

אפר הקדושים נגע בעפר הקדש.

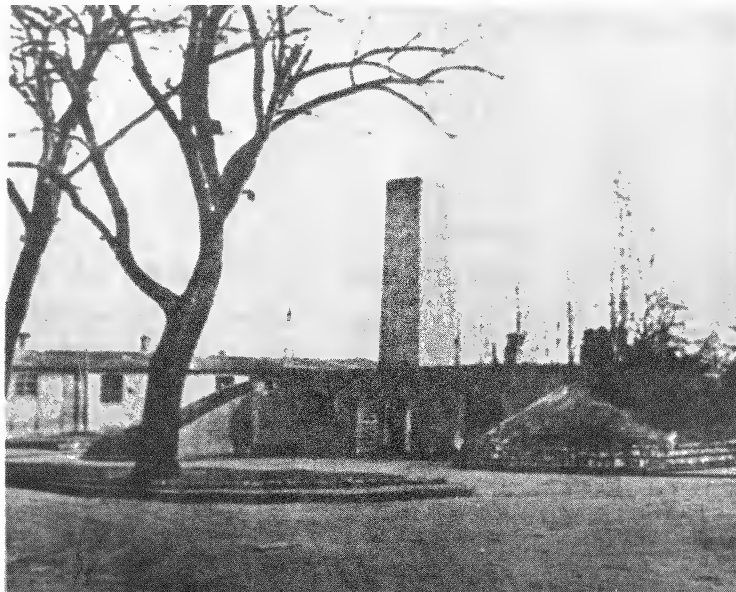
כיון שכך, נזדעקו הנשמות הטהורות של שרופי צ׳אקובץ בכבשן אושויץ ואמרו: רבונו של עולם! לו היינו שמה - לא היינו נותנים.

קח נא לפחות, יחד עם נשמותינו את המפתחות!

יצאה כמין פיסת יד - וקבלם.

ביום חורבן המקדש-מעט בצ׳אקובץ - הונח אפרם של קדושיו בצד אפרו של יצחק אבינו, ביסוד מזבח הבית השלישי, שיבנה במהרה בימינו - אמן.

מצבת קדש לעלם ולעלמי עלמיא.

כבשן I באושויץ

י"ב. **יזכור לקדושי צ׳אקובץ**

אל מלא רחמים

שוכן במרומים, דיין אלמנות ואבי יתומים, המצא מנוחה נכונה על כנפי השכינה, במעלות קדושים וטהורים, כזוהר הרקיע מאירים ומזהירים:

את נשמות אבותינו ואמותינו, אחינו ואחיותינו
ילדינו וקרובינו, חברינו ועמיתינו
428 נפשות בני קהילת צ׳אקובץ
שנהרגו ונשחטו, שנחנקו ושנשרפו ושנקברו חיים על קידוש השם ע"י הנאצים הגרמנים ועוזריהם. יימח שמם!

כלם קדושים וטהורים. נקיי כפיים וברי לב, ישרי דרך ותמימי מעש. אנשי חסד ואמת. עדיני נפש ונעימי הליכות שהלכו לעולמם.

בעבור שאנו מתפללים לעלוי נשמותיהם,
לכן בעל הרחמים יסתירם בסתר כנפיו לעולמים, ויצרור בצרור החיים את נשמתם.

בגן עדן תהא מנוחתם- וד׳ ינקום את נקמתם!
ד׳ הוא נחלתם - יזכור עקדתם!
ותעמוד לנו ולכל ישראל צדקתם!

ארץ - אל תכסי דמם! ואל יהי מקום לצעקתם! בזכותם ישובו נדחי ישראל לאחוזתם,
והקדושים - לזכרון תמיד נגד ד׳ יעמדו לגורלם!

יבואו שלום וינוחו על משכבם, ויקומו לקץ הימין לחיותם.

ונאמר אמן;

Ebenspanger A.	אבנשפנגר אלכסנדר
Ebenspanger Vilim	אבנשפנגר וילים
Ebenspanger Vilma	אבנשפנגר וילמה
Ebenspanger Rudolf	אבנשפנגר רודולף
Eisler Cecilia	אידלר ציציליה
Eisenstädter Laora	איזנשטטר לאורה
Eisenstädter Leo	איזנשטטר ליאו
Eisenstädter Ferdinand	איזנשטטר פרדיננד
Erdös Vilma	ארדיש וילמה
Erdös Matilda	ארדיש מתילדה
Ehrenfreund Manci	ארנפרוינד מנצי

Baumhorn Natalia	באומהורן נתליה
Baumhorn Nikola	באומהורן ניקולה
Baumsteiger Terez	באומשטייגר תרזיה
Baumsteiger Samuel	באומשטייגר שמואל
Bolgar Beno	בולגר בינו
Bolgar Margit	בולגר מרגיט
Bader Emilia	בדר אמיליה
Bader Božidar	בדר בוז׳ידר
Bader Betti	בדר בטי
Bader Emanuel	בדר עמנואל
Beinfelf ud. Adolf	ביינפלד אל. אדולף
Binenfeld Hermina	בינפלד הרמינה
Beldegrün Ladislav	בלדגרין לדיסלב
Beldegrün Milan	בלדגרין מילן
Beldegrün Terezia	בלדגרין תרזיה
Blühweiss Josipa	בליווייס יוספה
Benedickt Irma	בנדיקט אירמה
Benedickt Josefina	בנדיקט יוספינה
Benedickt Linka	בנדיקט לינקה
Benedickt Pavao	בנדיקט פאול
Bassist Erich	בסיסט אריך
Bassist Miroslav	בסיסט מירוסלב
Bassist Robert	בסיסט רוברט
Berger Josefina	ברגר יוספינה
Berger Simon	ברגר שמעון
Breier Alexander	ברייר אלכסנדר
Breier Ruža	ברייר רוז׳ה
Brandel Aris	ברנדל אריס
Brandel Gita	ברנדל גיטה
Brandel Nikola	ברנדל ניקולה
Beck Dragica	בק דרגיצה
Beck Tomislav	בק תומיסלב
Basch Emilia	בש אמיליה

Gottlieb Hinko	גוטליב הינקו
Gutmann Eugen	גוטמן אוגן
Gutmann Elsa	גוטמן אלזה
Gutmann Ladislav	גוטמן לדיסלב
Gutmann Franjo	גוטמן פרי
Gold Ivka	גולד איבקה
Gold Jakob	גולד יעקב
Geiger Andrija	גייגר אנדריה
Glesinger Ernest	גלזינגר ארנסט
Grüngold Josip	גרינגולד יוסף
Grünwald dr. Ilija	גרינולד ד"א אליהו
Grünwald Bandi	גרינולד אנדריה
Grünwald Rikica	גרינולד פרידריקה
Grünfeld Ernest	גרינפלד ארנסט
Grünfeld Malrina	גרינפלד מלרינה
Grünfeld Nada	גרינפלד נדה
Graner Elsa	גרנר אלזה
Graner Jelisava	גרנר אלישבע
Graner Bela	גרנר בלה
Graner Hinko	גרנר הינקו
Graner Metta	גרנר מיטה
Graner Karolina	גרנר קרולינה
Gerstmann Aranka	גרסטמן ארנקה
Gerstmann Boriska	גרסטמן בורישקה

Deutsch Wilmos	דויטש וילים
Deutsch Laura	דויטש לאורה
Deutsch Marija	דויטש מרים
Deutsch Makso	דויטש מקס
Deutsch dr. Koloman	דויטש ד"ר קולומן
Deutsch Rudolf	דויטש רודולף
Deutsch Salomon	דויטש שלמה
Dénes dr. Dezider	דיניש ד"ר דזידר

Hoffmann Eugen Sen.	הופמן אוגן הזקן

Hoffmann Olga	הופמן אולגה
Hoffmann Elemer	הופמן אלמר
Hoffmann Etelka	הופמן אטלקה
Hoffmann Branka	הופמן ברנקה
Hoffmann Terezia	הופמן תרזיה
Horvât Hermina	הורבט הרמינה
Horvât Josip	הורבט יוסף
Heilig Cecilia	היילינג ציציליה
Hidvégi Margita	הידויגי מרגיטה
Hidvégi dr. Makso	הידויגי ד"ר מקסו
Hirschsohn Olga	הירשזון אלגה
Hirschsohn Anka	הירשזון אנקה
Hirschsohn Ernest	הירשזון ארנסט
Hirschsohn Hermina	הירשזון הרמינה
Hirschsohn Yohana	הירשזון יוהנה
Hirschsohn Stepan	הירשזון סטיפן
Hirschsohn Franjo	הירשזון פרי
Hirschsohn Terezia	הירשזון תרזיה
Hirschel Anna	הירשל אנה
Hirschel Hermina	הירשל הרמינה
Hirschler Emil	הירשלר אמיל
Hirschler Selina	הירשלר סלינה
Hirschmann Irena	הירשמן אירנה
Hirschmann Jelisava	הירשמן אלישבע
Hüpsch Margit	היפש מרגיטה
Hüpsch Emanuel	היפש עמנואל
Herzer Aleksander	הרצר אלכסנדר
Herzer Vera	הרצר ורה
Herzer Julia	הרצר יוליה
Herzer Milada	הרצר מילדה
Wagner Elsa	וגנר אלזה
Wagner Cecilia	וגנר ציציליה
Wollák Paula	וולאק פאולה
Wollner Ella	וולנר אלה
Wollner Elsa	וולנר אלזה
Wollner Geza	וולנר גיזה
Wollner Dražen	וולנר דרג'ן
Wollner Vera	וולנר ורה
Wollner Vlado	וולנר ולאדו
Wollner Mira	וולנר מירה
Wollner Sidonia	וולנר סידוניה
Wolf Etta	וולף אטה
Wortmann Gisella	וורטמן גיזלה
Wortmann Yolanda	וורטמן יולנדה
Wortmann Rudolf	וורטמן רודולף
Wortmann Samuel	וורטמן שמואל
Wettendorfer Emma	וטנדורפר אמה
Viola Đuro	ויולה ג'ורי
Viola dr. Vilim	ויולה ד"ר וילים
Viola Marija	ויולה מרים
Viola dr. Nikola	ויולה ד"ר ניקולה
Weinberger dr. Adolf	וינברגר ד"ר אדולף
Weinberger Emma	וינברגר אמה
Weinstangel Aleks.	וינשטנגל אלכסנדר
Weinstangel Gisella	וינשטנגל גיזלה
Weiss Oskar	ויס אוסקר
Weiss Elvira	ויס אלווירה
Weiss Jelisava	ויס אלישבע
Weiss Ella	ויס אלה
Weiss Aleksander	ויס אלכסנדר
Weiss Anna	ויס אנה
Weiss Ernest	ויס ארנסט
Weiss Regina	ויס גריטה
[redacted]	[redacted]
Weiss Josip	ויס יוסף
Weiss Jakob	ויס יעקב
Weiss Magda	ויס מגדה
Weiss Mira	ויס מירה
Weiss Miroslav	ויס מירוסלב
Weiss Nikola	ויס ניקולה
Weiss Pavao	ויס פאואו
Weiss Petar	ויס פטר
Weiss Feri	ויס פרי
Weiss Regina	ויס רגינה
Weiss Rezsö	ויס ריז'ו
Weiss Ruža	ויס רוז'ה
Weiss Kornelia	ויס קורנליה
Weiss Terezia	ויס תרזיה
Weissentern Marta	ויסנשטרן מרטה
Wertes Sharlotte	ורטש שרלוטה

Löbel Agneza	לאבל אגניזה
Löbel Eugena	לאבל אוגנה
Löbel Alfonz	לאבל אלפתז
Löbel Arpad	לאבל ארפד
Löbel Dragica	לאבל דרגיצה
Löbel Ladislav	לאבל לדיסלב
Löbel Miroslav	לאבל מירוסלב
Löbel Paula	לאבל פאולה
Löbel Rudolf	לאבל רודולף
Lebović Iran	לבוביץ איון
Lebović Dragutin	לבוביץ דרגוטין
Lebović Margarita	לבוביץ מרגריטה
Lebović Maria	לבוביץ מרים
Lebović Petar	לבוביץ פטר
Löwenstein Ivanka	לוינשטיין איתקה
Löwenstein Zvonko	לוינשטיין זבתקו
Löwenstein Josefina	לוינשטיין יוספינה
Lövenstein Mavro	לוינשטיין מברו
Löwenstein Simon	לוינשטיין שמעון
Lustig Gisella	לוסטיג גיזלה
Lustig Mirko	לוסטיג מירקו
Lesinger Ernest	לזינגר ארנסט
Lesinger Hermina	לזינגר הרמינה
Leitner Adolf	ליטנר אדולף
Leitner Vera	ליטנר ורה
Leitner Margita	ליטנר מרגיטה
Leitner Marko	ליטנר מרקו
Leitner Franjo	ליטנר פרי
Leiner Cecilia	ליתר ציציליה
Lüpschitz Hermina	ליפשיץ הרמינה
Lüpschitz Maria	ליפשיץ מרים
Langer Ilija	לנגר אליהו
Langer Jelisava	לנגר אלישבע
Mayer Hermina	מאייר הרמינה
Mayer Josefina	מאייר יוספתה
Mayer Ladislav	מאייר לדיסלב
Mayer Ljudevit	מאייר לידוויט
Mayer Regina	מאייר רגינה
Mayer Tına	מאייר תינה
Mózes Eugen	מוזס אוגן

Zoor Dionis	זור דיאתיס
Sonnenwald Angela	זוננולד אנגלה
Sonnenwald Josip	זוננולד יוסף
Sonnenwald Jelena	זתנולד ילנה
Sonnenwald Malina	זוננולד מלינה
Sonnenwald Robert	זתנולד רוברט
Sonnenwald Rosalia	זוננולד רוזליה
Singer Erna	זינגר ארנה
Singer Greta	זינגר גריטה
Singer Julia	זינגר יוליה
Singer Josefine	זינגר יוספינה
Singer Jakob	זינגר יעקב
Singer Milan	זינגר מילן
Singer Lenka	זינגר לנקה
Singer Margarita	זינגר מרגריטה
Singer Koloman	זינגר קולומן
Singer Salomon	זינגר שלמה
Seligmann Aleks.	זליגמן אלכסנדר
Seligmann Sigmond	זליגמן זיגמונד
Seligmann Ludmila	זליגמן לודמילה
Seligmann Karlo	זליגמן קרל
Taussig Hermina	טאוסיג הרמינה
Thurnauer Ernest	טורנאואר ארנסט
Thurnauer Jelena	טורנאואר ילנה
Jungwirth Otto	יונגוירט אוטו
Jungwirth Vilma	יונגוירט וילמה
Jungwirth Lea	יונגוירט לאה
Jungwirth Rut	יתגוירט רות
Kohn Irma	כהן אירמה
Kohn Andrija	כהן אנדריה
Kohn Vilma	כהן וילמה
Kohn Lidia	כהן לידיה
Katz Leopold	כץ ליאופלד
Kohnstein Emil	כהנשטיין אמיל
Kohnstein Olga	כהנשטיין אולגה
Kohnstein Ernest	כהנשטיין ארנסט
Kohnstein Vilma	כהנשטיין וילמה
Kohnstein Paula	כהנשטיין פאולה
Kohnstein Rudolf	כהנשטיק רודולף
Kohnstein Thea	כהנשטיין תיה

Poljanić Đuro	פולניץ׳ ג׳ורו
Polák Aleksander	פולאק אלכסנדר
Polák Ernest	פולאק ארנסט
Polák sup. Iz.	פולאק אשת איזידור
Polák Hinko	פולאק הינקו
Polák Julio	פולאק יוליוס
Polák Josip	פולאק יוסף
Polák Jelena	פולאק ילנה
Polák Maria	פולאק מרים
Polák Roza	פולאק רוזה
Polák sup. Samuel	פולאק אשת שמואל
Fischel Eugen	פישל אוגן
Fischel Bela	פישל בלה
Fischel Jakob	פישל יעקב
Fischel sup. Jakoba	פישל אשת יעקב
Fischel Finika	פישל פתיקה
Fischel Matija	פישל מתיה
Fischer Adolf	פישר אדולף
Fischer Jelena	פישר ילנה
Fischer ud. Lad.	פישר ילנה אל. לדיסלב
Fischer Karolina	פישר קרולינה
Fischer Manci	פישר מנצי
Fischer Frida	פישר פרידה
Fischer Roza	פישר רוזה
Fischer ud. Simon	פישר אל. שמעון
Fischer Terezia	פישר תרזיה
Fleissig Vera	פלייסיג ורה
Fleissig Magda	פלייסיג מגדה
Preiss Ladislav	פרייס לדיסלב
Preiss Samuel	פרייס שמואל
Fritz Gisella	פריץ גיזלה
Frankel Jelena	פרנקל ילנה
Frankel Livia	פרנקל ליויה
Frankel Tomislav	פרנקל טומיסלב
Ziegler Elizabeth	ציגלר אלישבע
Ziegler Gustav	ציגלר גוסטב
Ziegler Gitta	ציגלר גיטה
Ziegler Hinko	ציגלר הינקו
Ziegler Malvina	ציגלר מלוינה
Ziegler Margit	ציגלר מרגיטה
Mózes Géza	מוזס גיזה
Mózes Greta	מוזס גריטה
Metersdorfer Julio	מטרסדורפר יוליוס
Metersdorfer Franjo	מטרסדורפר פרי
Meider Eugen	מיידר אוגן
Meider Albert	מיידר אלברט
Meider Yetta	מיידר יטה
Meider Jelena	מיידר ילנה
Meider Flora	מיידר פלורה
Meider Terezia	מיידר תרזיה
Meller Makso	מלר מקסו
Meller Magda	מלר מגדה
Marković Ivan	מרקוביץ׳ איון
Marković Elsa	מרקוביץ׳ אלזה
Marković Stepan	מרקוביץ׳ סטיפן
Nádasdi Josip	נדשדי יוסף
Nádasi Malvina	נדשי מלוינה
Nádasi Cecilija	נדשי ציציליה
Neumann Anton	נוימן אנטון
Neumann Hermina	נוימן הרמינה
Neumann Vilim	נוימן וילים
Neumann Yelena	נוימן ילנה
Neumann Cecilia	נוימן ציציליה
Neumann Robert	נוימן רוברט
Neufeld Maria	נויפלד מרים
Nyiri Gisella	נ׳ירי גיזלה
Nyiri dr. Ladislav	נ׳ירי ד״ר לדיסלב
Nyiri Samuel	נ׳ירי שמואל
Nemšić Jolanda	נמשיץ׳ יולנדה
Szegö Dragutin	סגו דרגוטין
Szende Olga	סנדה אולגה
Sacsh Karlo	סאש קרלו
Sacsh Ruža	סאש רוז׳ה
Pogány Đuro	פוגאן ג׳ורו
Pulai Olga	פולאי אולגה
Pulai Erna	פולאי ארנה
Pulai Berta	פולאי ברטה
Poljanić Ella	פוליניץ׳ אלה

Ribbner Jelisava	ריבנר אלישבע
Ribbner Aleks.	ריבנר אלכסנדר
Ribbner Saul	ריבנר שאול
Rechnitzer Netti	רכניצר נטי
Reméneyi Jelisava	רמני אלישבע
Schayer Dragutin	שאייר דרגוטין
Schayer Jolan	שאייר יולאן
Schwarz Ida	שוארץ אידה
Schwarz Irena	שוארץ אירנה
Schwarz Ella	שוארץ אלה
Schwarz Tibor	שוארץ טיבור
Schwarz Jelena	שוארץ ילנה
Schwarz dr. Ljudevit	שוארץ ד"ר לודויט
Schwarz Linka	שוארץ לינקה
Schwarz Vera	שוארץ ורה
Schwarz Mavro	שוארץ מברו
Schwarz Matilda	שוארץ מתילדה
Schwarz Franjo	שוארץ פרי
Schwarz Ruža	שוארץ רוז׳ה
Schwarz Samuel	שוארץ שמואל
Schugar Roza	שוגר רוזה
Schulhof Ada	שולהוף עדה
Schulhof Roza	שולהוף רוזה
Schulz Jakob	שולץ יעקב
Schulz Rosa	שולץ רוזה
Stöger Bela	שטויגר בלה
Stöger Jelena	שטויגר ילנה
Steiner Eugen	שטיינר אוגן
Steiner Katarina	שטיינר קטרינה
Steinitz Malvina	שטייניץ מלוינה
Steinitz Stjepan	שטייניץ סטיפן
Strauss Makso	שטראוס מקסו
Strauss Marta	שטראוס מרטה
Stern Otto	שטרן אוטו
Stern Olga	שטרן אולגה
Stern Irma	שטרן אירמה
Stern Irena	שטרן אירנה
Stern Jelisava	שטרן אלישבע
Stern Aleks. sen.	שטרן אלכסנדר הזקן
Stern Alfred	שטרן אלפרד

Ziegler Marta	ציגלר מרטה
Ziegler Maria	ציגלר מרים
Ziegler Cecilia	ציגלר ציציליה
Ziegler Klara	ציגלר קלרה
Ziegler Samuel	ציגלר שמואל
Zeisler Ester	צייזלר אסתר
Zeisler Hinko	צייזלר הינקו
Zeisler Malvina	צייזלר מלוינה
Zeisler Simon	צייזלר שמעון
Kovač dr. Ladislav	קובץ׳ ד"ר לדיסלב
Kollin Ignac dr.	קולין איגנץ ד"ר
Kollin Malvina	קולין מלוינה
Kostolic Josef	קוסטוליץ יוסף
Kostolic Regina	קוסטוליץ רגינה
Kövesi Jelisava	קוישי אלישבע
Kövesi Gisella	קוישי גיזלה
Kövesi Koloman	קוישי קולומן
Kelemen Emma	קלמן אמה
Kelemen Béla	קלמן בלה
Kende Robert	קנדה רוברט
Kreutz Jelena	קרויץ ילנה
Kreutz Leopold	קרויץ ליאופולד
Karner Irena	קרנר אירנה
Karner Pavao	קרנר פאואו
Rosenberg Eugenia	רוזנברג אוגינה
Rosenberg Iris	רוזנברג איריס
Rosenberg Andriya	רוזנברג אנדריה
Rosenberg Erna	רוזנברג ארנה
Rosenberg Blanka	רוזנברג בלנקה
Rosenberg Vlado	רוזנברג ולאדו
Rosenberg Julio	רוזנברג יוליוס
Rosenberg Koloman	רוזנברג קולומן
Rosenberg Richard	רוזנברג ריכרד
Rónai Dezider	רונאי דזידר
Rosenfeld Edith	רוזנפלד אדית
Rosenfeld Ignaz	רוזנפלד איגנץ
Rosenfeld ud. Ignaz	רוזנפלד אל. איגנץ
Rosenfeld N.	רחנפלד נ.
Rosenfeld Stepan	רוזנפלד סטיפן

Stern Andriya	שטרן אנדריה
Stern Dora	שטרן דורה
Stern Daniel	שטרן דניאל
Stern Vilim	שטרן וילים
Stern Tomislav	שטרן טומיסלב
Stern Žiga	שטרן ז׳יגה
Stern Jula	שטרן יולה
Stern Jakob	שטרן יעקב
Stern Margita	שטרן מרגיטה
Stern Martin	שטרן מרטין
Stern Makso	שטרן מקסו
Stern Flora	שטרן פלורה

Stern Cilika	שטרן ציליקה
Stern Samuel	שטרן שמואל
Schlesinger Jelena	שלזינגר ילנה
Schlesinger Ljudevit	שלזינגר ליודויט
Sandor Eugen	שנדור אוגן
Sandor Irena	שנדור אירנה
Spitzer Olga	שפיצר אולגה
Spitzer ud. Bernata	שפיצר אל. ברנרד
Spitzer Mavro	שפיצר מברו
Spitzer Suzana	שפיצר סוזנה
Spitzer Kornelia	שפיצר קורנליה
Scharmatz Rosina	שרמץ רוזינה

"ונתתי להם בביתי ובחומותי - יד ושם" / ישע' נ"ו

י"ג. אחרי השריפה הנוראה

לא חלום בלהות - אלא מציאות נוראה מאד
אין קהילתנו - אין קהילת צ׳אקובץ עוד !
/ לפי י. קצנלסון.

יוני - 1944

האודים המוצלים מאש אושויץ

ככלות אש גהינום אושויץ 413 נפש מבני קהילת צ׳אקובץ - נותרו בחיים אלה מבני קהילתנו היקרה, אשר נשלחו לעבודות כפיה בכל רחבי הונגריה, סרביה והחזית הרוסית לפני גירוש הקהילה ביום 26 באפריל לנאג׳-קאניז׳ה ולא היו אז בבית, ועוד אלה המעטים אשר בהגיעם ב"משלוחים" לאושויץ, הופנו "ימינה", כ"כשרים לעבודה".

אלה האחרונים, אשר יועדו ע"י המפלצת הנאצית לשרת את המכונה המלחמתית שלהם "עד כלות נשמתם" - יש מהם שהושמו תחת "בדיקות רפואיות" במשך שמונה ימים תמימים עד שקבעו את סוג בריאותם המתאים למפעל מסויים; ויש אשר הוחזקו ב"קרנטינה", בעקר במחנה נשים הנודע לשימצה בירקנאו, במשך 6 שבועות! **את הסבל וההשפלה - אין לתאר.**

בסוף יוני 1944 - נרצח בדם קר ובצורה משפילה, **בצ׳אקובץ - שטראוס מקסו,** אשר בתור "מיוחס" נשאר על משמרתו, אחד ויחידי בין אלפי זאבים.

וכך מספרים: בצהרי יום קיץ לוהט חדרו הז׳נדרמים ההונגריים צמאי דם יהודי, אל דירתו, בקשוהו באדיבות הונגרית, כיאות לגבי בעל דרגה צבאית גבוהה ופטריוט, לארוז מקצת מטלטליו ולהלוות אליהם אל בנין העיריה. מקסו, טוב הלב, ארז צרור בגדיו בתוך סדין, שם על שכמו וככה הובילוהו, דרך הרחובות הראשיים. פתאום דקרוהו בפגיון בוגדני מאחור. **השק הצחור האדים מדמו הטהור שנשפך.** הוא נפל, כרע תחתיו - ולא קם עוד. **ה׳ יקום דמו !**

כעת שקט מצפונם של גויים: "אחרון יהודי צ׳אקובץ איננו".

בינתיים, בני קהילתנו המעטים שנותרו ונדונו לעבודות פרך - בילו את קשיי יומם בכל מרכז אירופה: במחנות ההשמדה והכפיה ב: בירקנאו, בון, בוכטל, ברגן-בלזן, דכאו, גוזן, גלזנקירכן, מהלהוף, רמנסבריך, גונסקירכן ועוד.

במקום האחרון - היו עדי ראיה למחזה אימים של קבוצת אסירים, אשר נטרפה עליהם דעתם מרוב עינויים ורעב ונתפסו לאכילת בשר-אדם. מחלות, עינויים, רעב והשפלות - היו מנת חלקם של עובדי הכפיה.

בני קהילתנו היו בין העובדים בגלייביץ, בביח"ר לגומי סינטטי - בתנאי חום של 500, ומשך עבודה יומית של 12 שעות, וכן בקבוצת עובדי כפיה בבית מלאכה בבון, בהלחמה ובעבודות בנין מפרכות.

עד ה-20 ביוני 1944, שולחו 400.000 מיהודי ערי השדה בהונגריה לאושויץ - והודעה הראשונה על מבצע השמדת יהודי הונגריה, הגיע, במברק מבודפסט למשרד הארץ-ישראלי בז'נבה - רק ביום 23 ביוני 1944!

עכשיו החלו לנוע "גלגלי ההצלה" כשיקירינו כבר לא היו בין החיים!

בספטמבר 1944 - החל הפנוי הגדול של צבאות היטלר בחזית הרוסית. פלוגות העבודה ההונגריות ובתוכם גם בנינו - נהדפו באכזריות לעבר הגבול ההונגרי, באי סדר ואגב ירויות בנחשלים בדרך. השמועות ספרו על אסונות רבים. האנשים השלו עצמם כי יקיריהם נמצאים בשבי הרוסי.

1 9 4 5

י"ד. החוזרים מגיא - צלמות

"ויאמר ה' אל השטן - הלוא זה אוד מוצל מאש" / זכריה ג'.

ינואר - פברואר - מרס

בתחילת ינואר, עם התחלת האופנסיבה הרוסית הגדולה אצל העיר קראקוב בפוליר החלו הגרמנים בהעברת רבים מיהודי מחנות המות והכפיה, ובתוכם מבני קהילת

צ׳אקובץ, אל אזורי התעשיה השונים בפנים גרמניה. הסבל והעינויים רק נתחדשו והוגברו. הפנויים האלה נערכו באי-סדר גמור ולוו באכזריות נאצית חיתית אשר נתעוררה ביתר שאת עם תבוסתם. בחסול החלשים והמפגרים, אשר לא יכלו לעמוד בתלאות הדרך - כלו החיות הנאציות את חמתן. כבכלבים שוטים ירו בנופלים בצדי הדרכים.

ב- 19 בינואר נכנסו הרוסים לבודפסט. יום אחד לפני זה, ב- 18 בו, נרצחו בבודפסט בני הזוג ויידה, אשר נמלטו לשם, על סמך הלשנה.

קבוצת עובדי כפיה בגלייביץ, ובתוכה איבקה קלסטוליץ וגרטה וייס מצ׳אקובץ, אולצו, באי-סדר גמור, לצאת למסע רגלי בכוון ברסלאו. באמצע הלילה החורפי הקפוא, נאלצו לעמוד בשדה פתוח. באה פתאום פקודה לשוב אל תחנת הרכבת, בחזרה לגלייביץ. האנשים נפלו כזבובים בדרך מרעב ואפיסת כוחות. הנחשלים נורו, באכזריות חייתית, במקום. אלה שהגיעו, הועמסו כבהמות על קרונות משא פתוחים - וככה אחרי 5 ימים של ענויים הגיעו לצ׳כסלובקיה. בעבור הרכבת ע"י הכפר ליטוביצה, בשעה 6 בבוקר, עוד בחושך גמור, קפצה איבקה עם עוד חברה מתוך הרכבת הדוהרת אל תוך הלילה ואל תוך השלג הגבוה. הן מצאו מסתור אצל משפחת אכרים, אשר תחת פחד מות של אסור אכסון זרים - הסגרתן לז׳נדרמים הצ׳כיים. אחרי חקירה אשר בה התחזו כבנות קצינים סרביים, הן הובאו למחנה טרזיאנשטדט והוסגרו לכחות ס.ס. הנאציים והוכנסו ל"תא הרעב מס. 33" הנודע לשמצה - לסבל ולענויים לא יתוארו. כאן פגשה איבקה שוב בגרטה. הן שוחררו מטרזיאנשטדט עם כניסת הצבא הרוסי בראשון במאי 1945.

גם עובדי מחנה הכפיה בבון נאלצו "לפנות" - ובני משפחת זינגר מצ׳אקובץ בתוכם: קולומן, גרטה ודרגץ, ועוד 6 מבני צ׳אקובץ: בקור איום, מתוך הריגת הנחשלים ביריות - הוכרחו ללכת רגלי בסופות שלגים 4 ימים. אח"כ הועמסו גם הם על קרונות משא פתוחים. 170 איש בקרון בקור של מינוס 25°. במסע מות זה קפאו למות זינגר קולומן ועוד 6 בני קהילת צ׳אקובץ. דרגו זינגר איבד שלש אצבעות על כף רגלו. אחרי 10 ימי מסע אימים זה הגיעו לביח"ר האוירונים ע"י ברלין. מכאן הוסעו למחנה הרכוז ברגן-בלזן. מה שעבר כאן עוד על אלה שהגיעו "חיים" - יוכל לתאר רק השטן. נוסף למכות ועינויים - לא קבלו אוכל במשך שבועות... יקירינו נפלו מאפיסת כחות.

מחנה עובדי הכפיה **באיסן** שבגרמניה שבו שוכנו העובדים באוהלים, שם נמצאה גם איוה **שוארץ, הופצץ תכופות מן האויר** ע"י האנגלים. עקב ההרג הרב גם מבין הגרמנים, הועברו העקורים שנשארו בחיים למפעלי המתכת הצבאיים ב-סומירדה, וכאן עבדו היהודים 12 שעות ביום בקור עצום ומזון מינימלי. בחדש מרס הופסקה העבודה במפעל בשל חוסר חומר ומזון.

בראשית אפריל - עקב התקרבות **החזית האמריקאית** - פונו עובדי הכפיה בבהילות מהמחנה הנ"ל והחלו לנוע בתנאים איומים, בכבישים, 10 ימים מבלי לנוח, בלי מזון ומותשים עד אפיסת כוחות. איוה בת ה-18, שקלה 31 קילו. הם שוחררו - אחרי שחזו בקרב נואש בין הגרמנים והאמריקאים כשהם שוכבים בצידי הכביש - **ביום 13/4/1945**, ערב שבת.

ב-6/4 - סופחו צ׳אקובץ וחבל המורה, שוב ליוגוסלביה. השלט מעל רחוב המרכז הקהילתי שהורד עם הכבוש ההונגרי ב-1941 - הוחלף שוב: לרח׳ שטרוסמייר. אולם ברחוב שטרוסמייר המחודש **לא נמצא יותר בית הכנסת.** היה כלא היה, כמלפני 1836!

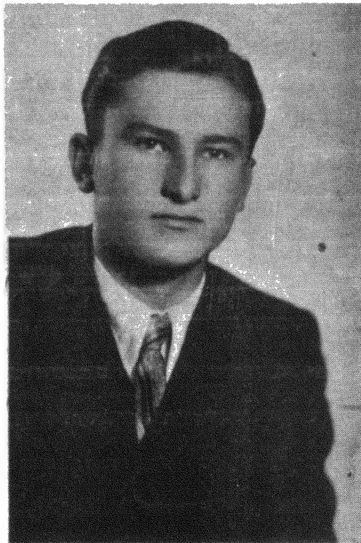
שרידי הקהילה שנותרו אחרי השריפה - טרם שמעו על חורבן תפארתם והם מקוים עוד כי יוכלו, ביאושם, להתרפק עליו ולחיות בצלו, בגויים.

אבל, צ׳אקובץ בלי בית הכנסת היהודי - תיעזב גם ע"י החוזרים המעטים. ארורה תהיה!

ב-15/4 - שוחררה **ברגן-בלזן** ע"י הבריטים. מיקי **גרינולד** ודרגו **זינגר**, אשר נמצאו כאן חולים באפיסת כחות - הוסעו ע"י הצתב האדום **לשוודיה**, להחלמה והבראה.

ב-29/4/44 - שחררו האמריקאים את **מאוטהאוזן**. כאן נמצא דורי **גרינולד**. הוא הובא למחנה האיסוף בגונסקירכן ומכאן הוסע לאוסטריה, ע"י הצלב האדום, לבית חולים בעיר לינץ, לצורך התאוששות.

לגונסקירכן הובא גם אחיו **בנדי** אשר שוחרר באותו זמן ממחנה המות **דכאו**. כשגופו החלוש לא יכול עוד לעכל את האוכל והנפש לא יכלה עוד לשאת את בשורת האימים

מנחם (בנדי) גרינולד הי"ד

על אבדן הוריו בגהינום אושויץ. גם הידיעה, שאחיו בארץ מחכה לו, לא יכלה עוד להקלט ע"י חושיו המעורפלים - והוא נפח את נשמתו בטהרה. ה' יקום דמו !

ב-1/5 שוחרר מחנה הרכוז **טרזיאנשטדט** ע"י הרוסים. אנשי הצלב האדום השוויצי הוציאו את איבקה קוסטולץ ואת גרטה וייס עם אסירים יהודים ואחרים לחופש. הן פגשו פה ביהודי צ'כוסלובקיה אשר "בילו" כאן בגיטו והחלו לעזור זה לזה. ב-8/5 שמו פניהן חזרה לצ'אקובץ.

ב-8/5 הוכרז על סוף המלחמה.

זה היה גם הסוף האיום של ההיסטוריה היהודית ביבשת אירופה **וסופו הנחרץ של הישוב היהודי בין אלפיים השנים במרכזה.** וזה קרבן הדמים הקדוש והנורא:

6.000.000 נפש מהעם היהודי הושמדו בשואה.

בתוכם:

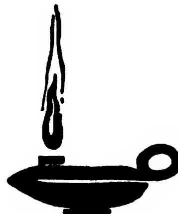
440.000 מיהודי הונגריה

60.000 מיהודי יוגוסלביה

428 מיהודי קהילת הקדש צ'אקובץ.

יזכרם ה' לטובה!

"וניקיתי - דמם לא ניקיתי - וה' שוכן בציון" / יואל ד'.

טען ד.שארית

האודים הדועכים

בית הקהילה שנשאר לפליטה

ברחוב שטרוסמייר 11 (1976)

מה שנשאר...

ט"ו. שרידי החנק על חורבות קהילתם

רציתי לבכות ולא יכולתי - כי אני שכולתי
/ י. קצנלסון.

1. "קבלת הפנים" בצ׳אקובץ

מסוף יוני 1945 - החלו חוזרים "הביתה" הנצולים המעטים מתאי הגזים, ממחנות ההשמדה והכפיה, משדות הקטל וממכרות העבדים - מוכי יסורים, עינויים ומחלות - מכל רחבי פולין וגרמניה, רוסיה, בוסניה, סרביה והונגריה.

הגויים קבלום, בדיוק כפי "שנפרדו" מהם, רק לפני שנה אחת בלבד בעת גירושם: באדישות ובשימחה לאיד, בלי השתתפות בצער ובלי לחיצת ידיים.

רק "ברכה" אחת נשמעה כעת, אצל חלק של האוכלוסיה בלבם פנימה ואצל חלק אחר בפה מלא: רבים החוזרים מן ההולכים!

לשרידי החנק וההרג היה יום שובם עצוב מיום גירושם. נתבדו כל התקוות - משפחותיהם הושמדו ברובן, רכושם נשדד בחלקו הגדול, מקדשם נהרס כליל. חושך יכסה עולמם.

2. מקימים צל הקהילה לקהילה

שארית הפליטה של נצולי קהילת צ׳אקובץ - אזרה את שארית כוחותיה והתארגנה מיד עם בואה טיפין טיפין, ביחידות ובקבוצות קטנות - לעזרת אחים ובאהבת אחים.

הקהילה הוקמה מחדש והיא קראה לעצמה, כמו לפני השואה: "הקהילה היהודית הדתית", אולם המשטר הקומוניסטי החדש הכיר רק בשם הרשמי: "הקהילה היהודית".

כלם, בלי יוצא מן הכלל, השתתפו בשקום הקהילה. ליו"ר נבחר אוגן בנדיקט, אשר חזר מארצות הגזירה, אחרי שנים רבות של ענויים ותלאות. הוא נשאר בתפקיד זה עד עליתו לארץ (1948). הוא חי מאז עם אשתו מרגיט, בחולון.

המפעל הצבורי הראשון של הקהילה היה הטיפול בחולים: אלה מן החוזרים אשר נזקקו עוד לטיפול ממושך ולאישפוז, נשלחו לסנטוריום בנווי-מרוף ולמקומות אחרים. כמה מן החולים והתשושים מצאו טיפול נאמן ואבהי אצל אלה אשר הקדימו לבוא, וקבלום באהבת אחים החמה הצ'אקובצית האופינית, על-אף היותם שבורים ורצוצים בעצמם.

אחרי שבועיים - נפתחה מסעדה צבורית משותפת לכל הנזקקים.

מכל נכסי הקהילה - חוץ מהבית הדו-קומתי ברחוב שטרוסמייר, נמצאו הבתים האחרים בחצר בית הכנסת במצב רעוע ביותר ותפוסים בחלקם ע"י גויים.

בית הכנסת נמחק - אפילו את מקומו קשה היה להכיר. מנורת התמיד האמנותית העשויה כסף ואלמימור העץ המיוחד במינו - נותרו כשרידים אילמים ונמצאים כעת בבית התפילה של יהודי זגרב, שם, ברח' פלמוטיץ 16. איש אינו יודע איך נתגלגלו שמה. כל היתר נבוז ונשדד. ספרי התורה הלכו בשבי. חלקם הועלו באש, יחד עם ספריתו התורנית הגדולה של הרב.

גם הארכיון הדוקומנטרי העשיר ורב הערך של הקהילה, הועלה באש. רק בית העלמין החדש נשאר על מקומו, מוזנח. בית הקברות הישן, נמצא בחלקו הרוס ובחלקו תפוס ע"י בניה זרה כלשהי. המצבות רובן נהרסו.

בדין וחשבון מפורט אשר שלחה "הקהילה היהודית הדתית בצ'אקובץ" ביום 2/8/1945 לועד המרכזי של הג'וינט שהוקם ע"י "ברית הקהילות ביוגוסלביה" בבלגרד, מיד עם תום המלחמה - מתואר מצבם הנפשי והחומרי של החוזרים בנתונים העובדתיים כדלקמן:

"מכל חברינו הבולטים, אשר הצטיינו בעבודתם האקטיבית בקהילה וביהדות יוגוסלביה, חזר לע"ע, רק אוגן הופמן. כל יתר "המשמרת הותיקה", בראשותם של יו"ר הקהילה ד"ר לודויט שוארץ. אוטו יונגוירט והרב ד"ר גרינולד - לא חזרו...

"בס"ה חזרו 73 יהודים, ביניהם רק שלשה מעל הגיל 47-50: 38 גברים, 30 נשים ו-5 ילדים. בין הילדים בגיל 14-17 יש 3 בלי הורים ושתי בנות עם הוריהן..."

"אנו מבקשים לפחות חזן אשר ימלא כל תפקידי הקהילה הקטנה, וכן שומר לבית העלמין. אין לנו סדורי תפילה ולא ספר תורה, לצאת לידי חובת עבודת הקודש..."

"אפילו את ספרי רשומות הקהילה - לא מצאנו..."

"כל החוזרים אכלו עד היום במטבח צבורי משותף מטעם הרשות המקומית, בלי תשלום. מיום 1/8/45, כך הודיעה לנו העיריה, היא לא תוכל יותר לתת לנו אוכל בלי תשלום. צריך, איפוא, לפתוח מטבח צבורי יהודי מטעם הקהילה, מהסיבות הבאות: לרוב היהודים אין עבודה ואין הכנסות, חלקם עוד חלשים וחולים ובלתי כשרים לעבודה, ואלה המעטים העובדים, הם בעלי הכנסות זעומות אשר אינן מאפשרות להם לרכוש כלים לבישול. מסיבות אלו החליטה הקהילה לפתוח מיד מטבח צבורי, בו יאכלו כרגע 12 איש אשר יוכלו להשתתף בחלק מההוצאות וליתר נצטרך לתת בלי תשלום..."

"חברי הקהילה חזרו ערומים ויחפים, ולכן העזרה סוציאלית דחופה ביותר. דרושים מיד: הלבשה, הנעלה, כביסה תחתונה, כלי מיטה וכלי בית שמושיים שונים..."

"מה שנוגע להחזרת נכסי דלא ניידי של בעלי הבתים והרכוש - הכל נמצא עוד תחת דיונים משפטיים. הרשות המקומית, בהחלטתה ביום 25/7/45, מנתה את חברנו ד"ר סטיפן וולף, עו"ד, לכונס נכסים של כל רכושנו, כולל של חברה קדישא..."

* * *

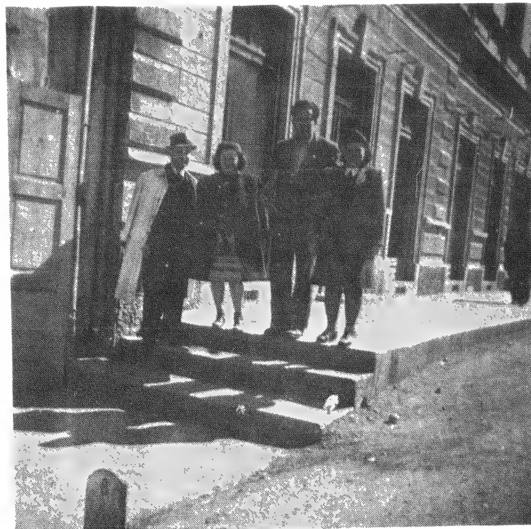
עד אמצע נובמבר 1945, חזרו גם המגוייסים בחזית הרוסית והמשוחררים מהשבי הרוסי וכן אחרוני המשוחררים מהבריגדה היוגוסלבית בחזית המזרח, אשר התעכבו בדרכים לא דרכים, עד הגיעם הביתה.

החוזרים מצאו את בתיהם ואת חנויותיהם, את מפעליהם ואת סדנאותיהם - הרוסים בחלקם ושדודים ברובם; ויתרם תפוסים ע"י "שכנים" או "מולאמים" ע"י השלטונות.

רבים מן השבים אל דירותיהם הקודמות - ביודעם כי ריקות הן בפנים מיקיריהם, לא עמד בהם כוחם ולבם להכנס והעדיפו להשאר בחוץ. מקור דמעותיהם יבש. ויש שלא עמד בהם הכח הנפשי ללקט את הגרוטאות שנשארו תחת הפאר שהשאירו - וברחו כל עוד נפשם בם.

אחדים מנצולי הקהילה - לא חזרו לצ׳אקובץ עוד!

קבוצת חוזרים לצ׳אקובץ - 1945

במורד רח׳ שטרוסמייר
לפני חנותו של נוימן הי"ד

3. רשימת 68 החוזרים (1945)

עד סוף 1945, נרשמו בקהילה צ׳אקובץ שנשארה לפליטה, החוזרים הבאים:

א
אבנשפנגר איוה
אבנשפנגר ג׳ורו
איזנשטטר ארפד

ב
בדר פאואו
בלקני ליודויט
בלקני פרי
בק פריץ
ברגר מישקה
ברטוש יליסבה
ברנדל ד"ר ארפד

ג
גוטמן אלכסנדר
גוטמן בלה
גייגר לאה
גייגר אלזה
גנס הינקו
גנס לאורה
גרינולד תיאודור
גרנר איוה
גרנר מירוסלב
גרנר מיריצה

ה
הופמן אוגן
הופמן רוז׳יצה
הופמן ליוביצה
הירשזון דרגוטין

ו
וולף ד"ר סטיפן
וינשטנגל פרי
ויס גריטה

ז
זוננולד ציציליה
זור פיריקה
זינגר טיבור

כ
כהנשטיין אוטו

ל
לוסטיג ז׳יגה
לוסטיג יוסף
לבוביץ אנה
לנגר ג׳ורו
לנגר מירה

מ
מרקוביץ ילנה

נ
נדשדי אלה
נדשדי מירקו
נוימן זלטה
נוימן פאניקה
נויפלד ילנה

פ
פולק מנציקה
פולק מרטה
פולק סטיפן
פולק קלרה
פישר ג׳ורו
פישר סטיפן
פלדש איוה
פלדש דיאוניס

צ
ציגלר קולומן

ק
קולין אנדריה
קולין ד"ר מירקו
קוסטוליץ איבקה
קליין אנדריה

ר
רוזנברג סטיפן
ריבנר מירוסלב

ש
שטיינר קלרה
שטיינר נ.
שטרן אלכסנדר
שטרן איונקה
שטרן דזידר
שטרן יוסף
שטרן לדיסלב
שטרן מרטין
שטרן קלרה
שטרק איויצה
שלזינגר לילי

1946

4. מגיא ההריגה - ישר לארץ-ישראל

"בסופו של דבר - בנינו יעלו לארץ-ישראל"
/ הרב גרינולד הי"ד

אחדים מן הנצולים - לא דרכה רגלם עוד על אדמת צ׳אקובץ הטמאה, אשר הוקיעתם והקיאתם, בצורה כה אכזרית ומשפילה: אותם, את משפחותיהם ואת קהילתם היקרה.

יש ושמו פניהם ישר לארץ-ישראל - שם הוסיפה האומה הפצועה, אשר אבדה זה עתה שליש מבניה בגהינום של אירופה, ללחום נגד המשעבד הבריטי שסגר את שערי הארץ בפני פליטי השואה.

מלחמה גלויה ובמחתרת נוהלה ע"י הישוב העברי המיותם מהוריו ומאחיו - ע"מ להבטיח לשארית הפליטה מקום מקלט וחוף מבטחים.

בראשית 1946 - הגיע מרקוביץ בנדי אל חוף חיפה באנית מעפילים. אחד מעירו, זר בכל סביבתו. עולה "בלתי ליגלי" בלי קרוב וידיד. בלי ניירות. גם פקידי העליה מטעם הסוכנות היהודית מבקשים ממנו "הוכחות". מי מכירו? מי יודע עליו: "העולה הראשון מצ׳אקובץ אחר השואה?!"

בנדי נזכר כי טיבי גרינולד, נמצא בארץ. כל מנגנון מדור "חפוש קרובים" שע"י הסוכנות בירושלים, מחפש את כתובתו של בין עירו של בנדי - שיבוא ויעיד כי אכן זהו בן-עירו בנדי מרקוביץ מצ׳אקובץ.

המפגש המרגש קויים בחדר המשמר שבנמל חיפה. רק פתח טיבי את הדלת - נפלו זה על צוארו של זה. בכו ולא יכלו לדבר. בו במקום נתן לבנדי האישור לרדת לחוף.
העולה הראשון מצ׳אקובץ לאחר השואה דרך על אדמת ארץ-ישראל - אז פלשתינא (א"י).

ב-27/5 הגיע לחיפה באניה "קאירו" ממארסיי - **העולה השני** מצ׳אקובץ אחרי השואה, דרגו זינגר.

אחרי שחרורו מברגן-בלזן ושהותו בשוודיה חדשים אחדים, בהחלמה ובהבראה - הוא הגיע ישר, דרך אנגליה וצרפת - לארץ-ישראל ונקלט בקבוץ דגניה ב׳. אחרי ימים ספורים בלבד של התאקלמותו בארץ, שאהבה עוד בצ׳אקובץ, הוא מצטרף אל שורות הלוחמים האקטיביים נגד הבריטים - "פלוגות המחץ" של ההגנה, **הפלמ"ח**.

הוא רואה בצעדו זה, לא רק חובה לאומית, כפי שחונך עליה על ברכי הציונות הצ׳אקוביצית, אלא גם **נקמת דמם השפוך של הוריו ובני קהילתו, בשואה.**

על מניעיו לעליתו לארץ הוא כותב לקרובו הירשזון לצי בצ׳אקובץ, במכתביו מדגניה. במכתב מיום 11.10.46 הוא כותב:

"... משוודיה עברתי לאנגליה לאחד ממכרי מהמחנה ונוכחתי גם שם, שהמקום היחידי בשבילי, ולמעשה עבור כל יהודי, הוא בארץ ישראל..."

ובמכתבו מיום 20.12.46 הוא מוסיף, כתגובה על ההצעה שישוב לצ׳אקובץ, מכוון שהוא כאן בודד:

"... המאורעות האיומים אשר עברו עלי הוכיחו לי כי עלינו לדאג שדבר כזה לא יקרה עוד. שוב עלול לקום היטלר חדש. אין עבור עמנו מוצא אחר אלא א"י, הבית היהודי החדש בנחלת אבותינו... נתעוררו בי רגשות לאומיים, אשר אינם יודעים מעצור בפעולה, למעני **ולמען כל אחי בני-ישראל...**"

1947

5. 605 הוגלו - 109 השתחררו - 83 חזרו

"ועוד בה עשיריה - ושבה..." / ישע׳ ו׳

במשך כל השנה החולפת הוסיפו להגיע, השרידים המעטים, טיפין טיפין. במפקד מיום 10.1.1947 - אנו מוצאים, בין 83 שמות - 35 **שמות נוספים**

של בני קהילת צ׳אקובץ החוזרים מגיא הצלמות, על אלה שנפקדו בשנת 1945 ועוד 6 של יהודים בסביבה הקרובה, אשר השתייכו, אדמינסטרטיבית, לקהילת צ׳אקובץ, ואלו הם:

החוזרים לצ׳אקובץ:

איזנשטטר זורה
בנדיקט אוגן
בנדיקט מגדה
בנדיקט מרגיטה
ברייר קלרה
גוטמן גריטה
גוטמן ג׳ורו
גרינפלד פרי
הירשזון זולטן
הירשזון לדיסלב
הירשזון קלרה
וינשטנגל מרטה
וינשטנגל פ.
וייס בלה
וייס מרגיטה
זינגר בוז׳ידר
כהן ציציליה
לוסטיג ברנקו
לוסטיג וילמה
לנגר ארנסט
לנגר יליסבה
לנגר ניקולה
נוימן ניקולה
סרואשי לדיסלב
סרואשי בז׳י
פולניץ ד"ר עמנואל
פישר ארנסט
פישר נלי
פרייס אוגן
פרייס רוז׳ה
צייזלר אוגן
רומנו אלברט
רומנו ילנה
שוורץ לדיסלב
שטרן מירה.

החוזרים לסביבת צ׳אקובץ:

ברייר אלכסנדר ל- קוטוריבה;
פישר יוסף, ל- דולניה דוברבה;
פרייס ד"ר אנדריה, פרייס א., פרייס מרגיטה ו- זינגר איויצה, ל- פרילוג.

וזה חשבון הדמים האיום והאכזר:

אם נוסיף את רשימת הנצולים הזו של 41 בני קהילת צ׳אקובץ והסביבה, על הרשימה של 68 הנצולים משנת 1945 - יוצא, כי בס"ה נצלו מהגהינום 109 נפש.

605 יהודי צ׳אקובץ והסביבה נתפקדו ב"מפקד המות" ע"י הנהלת הקהילה בפיקוח הנאצים ימ"ש ביום 6 באפריל 1944, לפני גירושם מן העיר לגיטו נאג׳-קניז׳ה ומשם לאושויץ. 109 מהם, בלבד - נשארו בחיים.

האם מסוגל איש לבטא זאת במילים?! רק זעקת שכול מתפרצת מעומק הלב:
יודע בגויים לעינינו - נקמת דם עבדיך השפוך! (תה׳ ע"ט).

אבל כנראה, שאין זו עוד האמת המחרידה כלה:
109 איש ואישה - הוא מספרם של שרידי קהילת צ׳אקובץ והסביבה אשר "השתחררו" בכל פנות הגהינום של מטה, עם תום המלחמה, בחדשי יולי-אוגוסט 1945. שמותיהם נרשמו ע"י גופים שונים בעלי מגמות שונות ובתנאים שונים של נדודים, תחלופה והפחת הטבעי המעציב, עד סוף 1946. אולם - למעשה, ביום המפקד בעשירי בינואר 1947 - חיו בקהילת צ׳אקובץ 77 יהודים בלבד, ובסביבה עוד 6 !

זוהי המציאות הנוראה - מכל נורא:
605 הלכו - רק 83 חזרו.

מיד עם גמר הטיפול הראשוני ב"מתים למחצה" כפי שנקראו ה"חיים" שחזרו - דאגו מארגני "הקהילה" לעשית חסד עם עצמות אבותיהם, אשר קברותיהם חוללו בבית העלמין הישן בצ׳אקובץ ומצבותיהם נותצו, בעת העדרם.

בטיפולם המסור של שארית הפליטה הועברו המצבות השבורות והקברים המחוללים ולוקטו העצמות הקדושות - לקבר אחים אחד גדול בבית העלמין החדש, העומד עד היום ונשמר ע"י אחרוני בית הקהילה כבבת עין.

זה היה חסד של אמת האחרון, אשר נעשה עם מתי קהילת צ׳אקובץ ע"י בני הקהילה המשולים למתים - לפני עוזבם את ארץ המתים.

ב-29/11/47 - קבל "ארגון האומות המאוחדות" את ההחלטה על הקמת מדינת ישראל בארץ-ישראל. בין 33 המדינות אשר הצביעו בעד, היתה גם יוגוסלביה של טיטו.

לפני רעידת האדמה, היתה הבשורה הזו מוציאה את כל קהילת צ׳אקובץ הציונית מכליה - מרוב שמחה וגאווה.

כעת - היתה קרן האור שנדלקה למעטים בלבד, מהולה בשאגת שבר של כאב צורב בלבם של שארית הפליטה - על אבדן רובה ולוזה של הקהילה אשר לא זכו.

1 9 4 8

ט"ז. הקהילה הציונית עולה ציתה

הזורעים בדם - בדימעה יעלו.

אליעזר (מיקי) גרינוולד, אחרי ששוחרר ממחנה המות בברגן-בלזן, הובא תשוש ורצוץ ע"י הג׳וינט לשוודיה, להתאוששות והחלמה יחד עם בני נוער יהודים נצולים אחרים.
וכאן, בארץ זרה ורחוקה, נגלה אליו אביו הקדוש, רבי אליהו הי"ד, בחלום, וגילה לו את כתובת אחיו בארץ ישראל ופקד עליו: לך לך אל אחיך - אל הארץ אשר אהבת!

ואומנם, ביום 27/3 - הוא מגיע במסע מאורגן ע"י "עליית הנוער" משוודיה - לחופי ארץ-ישראל והצטרף לקבוץ גבעת-חיים.

הוא היה העולה השלישי מצ׳אקובץ שעלה לארץ, אחרי אושויץ, והיהודי הרביעי מגולת צ׳אקובץ בארץ, כעת, כחדש וחצי לפני הכרזת מדינת ישראל.

בתוך הישוב שמנה 650,000 נפש לפני קום המדינה - היו אז 1500 יהודים מיוגוסלביה - ובתוכם 4 מצ׳אקובץ.

*

בערב יום ה׳ באייר (15.5.48) - הוכרז בת"א על הקמת מדינת ישראל. היה זה גם התאריך אשר הכריע את עתידה של קהילת צ׳אקובץ הנשארת. היא החליטה כי מקומה הטבעי והיחידי הוא במדינת ישראל, כפי שחונכה ע"י רבה הנערץ ומנהיגיה הציונים הנאמנים - בדור האחרון לגולת צ׳אקובץ אשר לפני אושויץ.

*

ביום 21/5, ביום הזכרון הרביעי של שריפת יהודי צ׳אקובץ באושויץ - התקיים אקט ציוני מדהים בקהילת צ׳אקובץ הנשארת. שרידי הקהילה המעטים והאומללים - הקימו יד לזכר קדושי הקהילה, אשר ישמש גם מצבת זכרון לתרומתם העילאית, הבלתי נתפסת והבלתי מוכחשת - לכנון מדינת ישראל אשר זה עתה קמה.

בשבוע, בו הוכרז בת"א, על הקמת מדינת ישראל - הוסר הלוט מעל מצבת הזכרון לקדושי צ׳אקובץ הי"ד, על קברם הסמלי בבית העלמין היהודי החדש בצ׳אקובץ.

המצבה לזכר קדושי צ׳אקובץ הי"ד

בבית העלמין היהודי בצ׳אקובץ

מזכיר הקהילה, המנהיג הציוני אוגן הופמן, הסיר את הלוט בנוכחות הצבור היהודי הזעום בצ׳אקובץ, נציגי הממשלה והצבא, ב"כ ברית הקהילות היהודיות בבלגרד, הקהילה היהודית בזגרב, הקהילות היהודיות שבסביבה, והפסל לדיסלב ביזירידי.

א. הופמן השמיע בהזדמנות מעציבה זו **את הנאום הציוני האחרון בצ׳אקובץ**, מאז הושמעה הבשורה הציונית לראשונה מעל דוכן ביהכנ"ס לפני 33 שנים. ביום 15/3/1915 מפי רבו, הרב אליהו גרינולד הי"ד.

והוא אומר, את המקסימום שאפשר היה להגיד בעת ההיא, בנוכחות נציגי משטר טיטו, בין היתר:

"באביב 1944, ריכז הכובש, **בהשתתפות בוגדים ובני בליעל מבית - את כל יהודי צ׳אקובץ, פרילוג, דולניה- לנדבה ומורסקה- סובטה** וגירש אותם למחנות השמדה שונים ובעקר למחנה מות אושויץ. אבותינו, אמותינו, אחינו ואחיותינו וילדינו התמימים, הגיעו למחנה זה **ביום 21/5/1944, שם נחנקו בתאי הגזים**..."

"את הפשע הברוטלי והבזוי, שאין כדוגמתו בדברי ימי האנושות, בצעו

הפושעים ההיטלראיים בעזרת תלינים מקומיים. במלחמה עקובת דם זו, אבדו לעם היהודי 6 מיליון נפש חפים מפשע, מסיבה יחידה: שהיו יהודים!..."

"מהרגע הראשון של המלחמה, ז"א מן היריה הראשונה בחדש יולי 1941 בבלגרד - אנחנו היהודים לעולם לא פקפקנו בתוצאותיה.."

"מלחמת שחרור זו נתנה גם עדוד לעם ישראל בעולם כלו - שיבנה גם הוא בית לעצמו ויקים את מדינתו. ובדיוק ביום השנה הרביעי של הטרגדיה באושויץ מגיעתנו הבשורה המרנינה - כי על חופי הים התיכון הוכרז על הקמתה של המדינה העצמאית: ישראל..."

"למען הקמתה של מדינת ישראל ולמען שיבת הנצולים ליוגוסלביה של טיטו - היו צריכים למות 6 מיליוני יהודים..."

" נוחו בשלום בקברותיכם הבלתי ידועים - כלכם, אשר נתתם את חייכם למען עתיד טוב ויפה יותר לאנושות כלה..."

ובטיוטת הנאום נוספו המילים:

"והייתם בין בוני מדינת ישראל!".

על המצבה הסמלית, נפסלה דמות אפלה של תלין נאצי השולח את פגיונו באם יהודיה ועוללה. רשעות הגויים ותומת ישראל.
ועוד שתי האותיות העבריות הידועות: פ.נ. נחרתו על המצבה, ותחתן הכתובת: "לזכר נפטרינו היקרים 1941-1945" בשפה היוגוסלבית.

איש אינו קבור תחת המצבה הזו - אולם קהילת צ׳אקובץ הי"ד כלה קבורה שם - לעולמים.

ביום 18/7/1948 - נפל דרגו זינגר כחייל, בקרב נגד המצרים במלחמת השחרור עקובת הדם אשר פרצה בארץ מיד עם הכרזת המדינה. ידיעה זו השרתה אבל כבד על בני הקהילה. אולם זה לא השפיע על החלטת בני הקהילה לעלות לארץ-ישראל, כפי שחזה זאת רבם אליהו הי"ד, עוד בתחילת המלחמה.

ביום 21/11/1948 - יצאה העליה המאורגנת הראשונה של בני קהילת צ׳אקובץ הנשארת, לארץ ישראל.

בסוף דצמבר 1948 - יצאה הקבוצה השניה לארץ ישראל.

33 איש ואישה - נשארו בצ'אקובץ.

*

ישראל (דרגו) זינגר ז"ל

... קולם נדם
בני גזע דוד שנפלו וחרבם בידם
ופשוטים וחמודים
כדוד הנער ממשפחת הרועים

/ א.צ. גרינברג.

דרגו (קרלו) ז"ל נולד ביום 10.5.1930 בוארז'דין, כבן יחיד להוריו קולומן וגריטה מבית פולק.

בהיותו ילד עברו הוריו לצ'אקובץ, וכאן נהלו את סניף חנויות ההלבשה "תיואר". הם נספו באושויץ, ב"יום צ'אקובץ" ב- 21.5.1944.

ישראל למד בביה"ס העממי בצ'אקובץ ואח"כ עבר לביה"ס התיכון במקום, וכאן, טרם הספיק לסיימו ב- 1944, גורש יחד עם כל קהילת צ'אקובץ, דרך נאג'-קניז'ה לאושויץ.

באושויץ ואח"כ בברגן בלזן, עברו עליו כל מוראות השואה, ובהנצלו בנס, הועבר במצב בריאותי קשה ביותר, עם שחרור ברגן-בלזן ב- 15.4.1945 - לשוודיה להבראה. כאן החל לרקום את חלום עליתו לארץ-ישראל. והוא מגיע, דרך אנגליה וצרפת, מנמל מארסיי, באוניה "קהירו" - לחיפה ביום 27.5.1946.

דרגו נקלט בקבוץ דגניה ב' שעל שפת הכנרת וכחניך ב"ביה"ס הציוני מצ'אקובץ" מצא כר נרחב להגשמת חלומותיו.

הוא החל לעבוד במסגרות, ובשל חריצותו, אחראיותו והתקדמותו בטכנאות, היה בדעת הקבוץ, לשלח אותו להשתלמות בטכניון בחיפה.

מדגניה הוא שולח ב-25.11.46 מכתב נרגש לדודתו באיטליה, ובו הוא כותב בין היתר:

" כאן אנו איכרים - אבל לא כמו באירופה. הננו בעלי תרבות ואידיאלים לבנות בית חדש לעם היהודי.." אל תסעי לברזיל..." "שוב יקום היטלר חדש".

אולם המאורעות בארץ ופרוץ מלחמת השחרור, מיד עם הקמת מדינת ישראל ב-15.5.1948, קבעו את גורלו אחרת. כציוני נלהב, הוא מצא את עצמו חיש מהר בשורות המתנדבים של פלוגות המחץ (הפלמ"ח) של ההגנה, עוד לפני הכרזת המדינה והיות צה"ל.

במכתב נוסף לדודתו, עוד ביום 5.2.1948 הוא כותב:

"המצב בארץ חמור - הוא יביא לידי מלחמה. אנו יודעים שננצח, אעפ"י שהרבה יפלו חללים..."

בגמר הכשרתו בדגניה, עבר לקבוץ גבים שבנגב וכאן השתתף במסגרת הפלמ"ח בהגנת המשק ובפעולות אחרות במרחבי הנגב. עם תום ההפוגה השניה בקרבות עם המצרים - הוא יצא עם יחידתו לתקוף את משלטי הצבא המצרי ע"י קוליקאת. כאן הוא נפל, ביום 18.7.1948, במשלט 138 ע"י חוליקאת.

דרגו זינגר ז"ל, חייל חטיבה 11 גדוד 2, מס. צבאי: 81260 - נפל בגיל 18, בהגינו על גבולה הדרומי של ישראל. הוא נקבר, במקום נפילתו, יחד עם עוד 20 חיילים - חבריו, ע"י המצרים.

ביום 6.12.48 - הועברה גופתו לקבורה ארעית בקבר-אחים במשק רוחמה. הוא נקבר סופית בבית הקברות הצבאי בכפר-ורבורג בי"א בתמוז תש"י (26.6.1950) בטקס צבאי מלא ע"י צה"ל.

דרגו זינגר ז"ל, עוטר, לאחר מותו, בניסן תשי"א (1951) ב"אות קוממיות" מטעם צה"ל כ"גבור מלחמת הקוממיות". ת.נ.צ.ב.ה.

דרגו זינגר ז"ל - היה **קרבן הדמים הראשון בארץ**, אותו הקריבה **קהילת-צ׳אקובץ הי"ד** על סלילת דרך להקמת מדינת ישראל בארץ-ישראל.
אכן, עם המוני העולים מכל קצות תבל - עלתה במסילה עקובת דם זו גם רובה של קהילת צ׳אקובץ הנשארת, כעבור פחות ממחצית שנה.

י"ז <u>קהילת צ׳אקובץ נמחקת מעל המפה</u>

<u>1 9 4 9</u>

<u>ד"ר פוליניץ׳ עמנואל ז"ל</u>

"אני הגבר ראה עני בשבט עברתו" / איכה ג׳.

עם עלית רוב הקהילה לישראל, בסוף 1948 - נבחר ד"ר עמנואל פוליניץ׳ לראש הקהילה ההולכת ונעלמת מעל המפה ועליו נגזר להיות ראש הקהילה האחרון של צ׳אקובץ אחרי השואה.

הוא התגעגע אחרי "נתיניו" שעזבו ועלו ארצה. במכתבו שהוא הריץ אחריהם מיד עוד מתאריך 13.1.1949 הוא משתפך:

"אני שמח לשמוע שהנכם מרגישים טוב במולדת החדשה, והנני מאחל לכם כל טוב, הרבה הצלחה ונחמה...".

והוא מוצא לנחוץ גם להסביר את סיבת השארותו בצ׳אקובץ:

"בגיל (54) במקצועי (עו"ד), בחוסר הכשרתי לעבודת כפיים ובחוסר ידיעת השפה - לא יכולתי להחליט על העליה".

עמנואל נולד ב-1895 בוארז׳דין. הוריו, ילידי וארז׳דין, נספו בשואה בשנת 1942: האב ברנרד הי"ד ביאסנובץ והאם תריזה הי"ד, באושויץ.

למד והתחנך בוארז׳דין בביתיה"ס היסודיים והתיכוניים במקום, ואח"כ עבר

לזגרב ושם סיים את חוק למודיו באוניברסיטה, כדוקטור למשפטים. עם ספוח צ׳אקובץ ליוגוסלביה ב-1918, עבר לכאן לפרקטיקה כעורך דין, בהיות לו כאן משפחה ענפה: פישל, שטראוס וגרנר.

ב-1936 נשא לאשה את קרובת משפחתו אילה מבית פישל מסומבור, אשר ילדה לו את בנו יחידו ג׳ורי (1937). שניהם נספו באושויץ, הי"ד.

ד"ר עמנואל פוליניץ, עו"ד במקצועו, עבד שנים רבות כפרקטיקנט במשרדו של יו"ר הקהילה האחרון, לפני השואה הד"ר ליודויט שוארץ הי"ד. ובשנים האחרונות לפני השואה, כשנעשה, עמנואל, לעו"ד עצמאי - נשאר לעבודה כשותף במשרדו של ד"ר שוארץ.

כאן הוא גם התקרב לפעולות בעניני הקהילה, ובשנים האחרונות שלפני השואה היה חבר מכובד בהנהלתה. כמו כן נטל חלק בפעילות ציונית ובמיוחד למען הקהק"ל.

עברו גם עליו כל מוראות הגירושים, אושויץ - והוא נשאר בחיים עם שחרור ברגן-בלזן, בדרך נס, כשהוא בן 50! גופתו נטולת כל סימן חיים מוטלת היתה בין ערימות המתים, אותם באו לאסוף אנשי "הצלב האדום" עמ׳ לקברם. ממש ברגע האחרון, כשגופתו עמדה להזרק ל"קבר אחים", הבחין אחד מקציני הקברנים, כי הוא הניע בעפעפיו ופקד: במקום לזרקו לבור - להשליכו על "עגלת האסוף" ולהעבירו לבית חולים.

זה היה "הנס האכזרי" כפי שהוא כנה זאת ולא היה יכול לשאתו. "למה נשארתי בחיים?" טען, לעתים בקולי קולות כלפי עצמו וכלפי זולתו "לאחר שכל משפחתי נשרפה באושויץ?" גופו השבור שבר גם את רוחו. במרוצת השנים הפך לאיוב של צ׳אקובץ.

"מאנו", כפי שכנוהו בחיבה, היה מטבעו ישר והגון, התגלמות של חריצות. אחראיות, הקפדה וטוב לב.

הוא היה קרוב משפחה של הרבנית גרינולד הי"ד ומשום כך ראה את עצמו "מחוייב" גם כלפי הצבור, להיות ראוי למעמד זה. מכאן נבע רגש-אחריותו כעת, בהעדרו של הרב. הי"ד, להתיצב בראש קהילתו האהובה ולהמשיך

במפעל חייו. גם קרבתו היתרה, במשך שנים, אל ד"ר שוארץ הי"ד - חייבה אותו להמשיך ולהחזיק "בראשות הקהילה" שנשארה לפליטה.

מאמץ גופני ונפשי זה: "להחזיק מעמד" כלפי חוץ ולהנהיג את שארית הקהילה "בכבוד", כלפי פנים - הכביד ביותר על בריאותו, אבל הוא עשה את המקסימום. הקהילה היתה "מוכרחה להמשיך לחיות", כפי שאמר - ולו בהזיותיו בלבד.

הוא עשה גדולות בתחומים הבאים:

1. הוא קבע את יום 21 במאי - כיום אזכרה כללי וקבוע לזכר קדושי קהילת צ׳אקובץ - עד סוף כל הדורות. ובקהילת צ׳אקובץ הונהג הדבר, הלכה למעשה. מדי שנה בשנה, התווספה שארית הקהילה בכל מספר שהוא, בהנהלתו, על יד מצבת הזכרון בבית העלמין, ביום זה, להזכרת נשמות.

2. הוא עסק באסוף הדוקומנטציה של קרבנות השואה מבני הקהילה, ובשחזור רשימות הקהילה. הוא סיפק אשורים בנדון לפונים אליו, לצרכים אישיים, לשם קבלת פיצויים ועוד. הוא עקב בערנות אחרי הפרסומים השונים ועמד על משמר זכויות חברי הקהילה, המתים והחיים - בל יקופחו.

במכתבו מיום 21.1.1952 אל "ברית הקהילות היהודיות", הוא מגיב על פרסום מאמר שהופיע ב"בולֶטין" הקהילות והדן על "השתתפות רופאים יהודים ב-"מלחמת השחרור הלאומית":

"במאמר הנדון לא מצאנו את שמות הרופאים: ד"ר ויולה וילים הי"ד ובנו ד"ר ויולה ניקולה הי"ד אשר שניהם היו בני צ׳אקובץ.

.."שנים אחדות לפני המלחמה חי כאן גם ד"ר קולין איגנץ הי"ד, אשר היה שנים רבות רופא העיריה בדוברובניק, מחוז דולניה לנדבה. הוא היה אביו של הרופא המקומי ד"ר מירקו קולין והוא חי כאן, אצל בנו בתור פנסיונר. ד"ר קולין איגנץ נספה במחנה מות נאצי בגרמניה".

3. הוא דאג לחריתת שמות קרבנות השואה על מצבות בני המשפחה שנמצאו עוד בצ׳אקובץ, בבית העלמין.

4. הוא קיים קשר הדוק עם משרדי הג׳וינט בבלגרד - לשם קבלת סיוע שוטף לנצרכי הקהילה. הוא עשה זאת עוד, כשכבר לא היו ל"קהילה" ניירות רשמיים מודפסים והוא עוד מחזיק בחותמת הקהילה וטבעה על גליון רגיל וחותם: "ראש הקהילה".

הוא השתדל לצאת לידי חובת המתים - וגם אלה שטרם מתו: הוא ראה את עצמו - באין איש זולתו בחיים עוד בצ׳אקובץ המסוגל לכך - מחוייב כלפי הקדושים שנספו - לנווט את הספינה שכבר טבעה.

ביום 26.6.1965 מת בזגרב, אחרי מחלה ממושכת ויסורים קשים. ביום 29.6 הובא למנוחות בבית העלמין היהודי בצ׳אקובץ.

אתו הלכה לעולמה דמות מופת של יהדות צ׳אקובץ בכל גדולתה וטרגיותה. **מליץ היושר האחרון של קהילת צ׳אקובץ על אדמת צ׳אקובץ** - נקרא לישיבה של מעלה. ת.נ.צ.ב.

*

עלית יהודים יחידים מצ׳אקובץ לא"י - נמשכת.

1952 - 1951

נמשכת עלית הבודדים - בס"ה עלו מצ׳אקובץ עד כה **60 נפש**. מספר העולים מיוגוסלביה מגיע ל- 8,500 נפש, בתוך הישוב אשר מונה כבר 1,450,000 תושבים יהודים במדינת ישראל.

1 9 5 3

באפריל השנה, התקיים בקהילת צ׳אקובץ הנשארת **טקס אזכרה למורדי גיטו וארש**

היה זה העשור הראשון לזכר מרד גיטו וארשה (אפריל 1943). ראש הקהילה הד"ר עמנואל פוליניץ׳, אסף את שארית הפליטה ב"אולם הקהילה" והשמיע דברי הספד נרגשים לזכר קדושי האומה וגבוריה, מורדי גיטו וארשה, אשר הפכו לסמל הסבל ומלחמת החיים של היהודים תחת עול הנאצים בכל מקום ומקום.

זה היה גם הטקס הפומבי האחרון של "קהילת צ׳אקובץ". מאז הטקס הזה, אין שומעים עוד על שום פעולה פומבית ושום גלוי קהילתי יהודי בצ׳אקובץ עד היום הזה ועד סוף כל הדורות.

1960

27 יהודים נותרו בצ׳אקובץ.

1963

24 יהודים נותרו בצ׳אקובץ.

1965

ביום 26.6 מת אחרי 16 שנות כהונתו, ראש הקהילה האחרון של קהילת צ׳אקובץ הנשארת, אחרי השואה, הד"ר ע. פוליניץ׳.

יחד אתו מתה קהילת צ׳אקובץ - גם "רשמית". מאז ממלאה הגב׳ ברטוש ביז׳י (יליסבה) את התפקיד היחידי שנשאר ל"ראש קהילת צ׳אקובץ" - את השמירה והטיפוח של בית העלמין היהודי. וייס מרגיט ז"ל (1975) עזרה על ידה בנאמנות.

1973

20 יהודים נותרו בצ׳אקובץ. רובם נשים. אין ילדים כלל; ביניהם 3 רופאים (אחד שבא מבחוץ), 1 ספר והיתר פנסיונרים.

1975

18 יהודים נותרו בצ׳אקובץ.

1976

15 יהודים נותרו בצ׳אקובץ.

את העלמותה הפיזית הסופית של "קהילת צ׳אקובץ" על אדמת צ׳אקובץ בגולה, אפשר לחזות מראש על פי מחוגי השעון אשר על ידה של הגב׳ ב. ברטוש בת ה- 81, השומרת על הגחלת ההולכת וכבה, בדירתה, בבנין הדוקומתי של ק"ק צ׳אקובץ. ברח׳ שטראוסמייר מס. 11 שנשאר לפליטה.

שרידי הקהילה מן הארץ, תומכים באחזקת בית הקברות בצ׳אקובץ ופוקדים את שרידי הקהילה שם מדי פעם בפעם - לנחמם ולהתנחם, אך הכל לשוא.

ב-21/5, ב"יום צ׳אקובץ" האיום באושויץ - היו הפרפורים האחרונים. בשעה 11 בבקר נאספו כל יהודי המקום הנותרים בנוכחות ששה חברים מארץ ישראל אשר באו הנה במיוחד ליום זה כדי להשלים את המנין. מפשג של בכי ומספד מר. נערכה האזכרה המסורתית ונאמר קדיש יתום - בבית הקברות. רק כאן, בבית הקברות, יש עוד סימנים שהיו כאן חיים יהודיים. גם יתר סמלי היהדות, המגן דוד והמנורה - מצויים בצ׳אקובץ רק כאן על חלונות בית הטהרה, אשר חלק ממנו כבר "הופרש" ע"י הגויים - לצרכי הקבורה הנוצרית הגובלת בו. גם הגדר אשר חצצה בין בית העלמין היהודי ובין בית הקברות הנוצרי, כבר נפלה ואין מי שיקימנה.

כאילו בא הדבר להמחיש בצורה העגומה, אבל הברורה ביותר - על הטישטוש ועל ההעלמות המוחלטת כעבור זמן.

באותו יום ובאותה שעה נמסרה לדפוס בתל-אביב - מגילת השואה הזאת לזכר יקירינו וקהילתנו הי"ד - על מנת להשמיע בקול גדול את שברנו ואת זעקתנו כל עוד בלבב פנימה נפש יהודי הומיה.

*

כך הולכת ונעלמת ק"ק צ׳אקובץ מעל פני כדור הארץ. היא נוסדה לפני 186 שנים בקול דממה דקה ע"י מיסדיה ובוניה וטופחה בעמל ובשקידה ע"י חבריה במשך הדורות.

היא נחרבה תחנקה ונשרפה ברשעת הגויים, יימח שמם וזכרם! בצורה שלא יכלה לעלות על דעת איש הנברא בצלם אלקים. רק אודים מעטים מוצלים מאש - 12% בלבד, **65 נפש בשיא מספרם - מצאו מקלט בארץ.**

כך, אויה! כך עלתה להם לבני קהילת צ׳אקובץ הציונים להגשים את חלומם הורוד על העליה לא"י - מתוך מציאות הבלהות של השמדת עמם ומשפחותיהם.

היש עוד מקום לשאלות? היש תשובות? האם לא תטרף הדעת?!

י"ח. קהילת צ׳אקובץ בארץ-ישראל

1. צ׳אקובץ שבלב

בקרובי אקדש - על פני כל העם אכבד (ויקרא י׳)

"הקב"ה מתקדש **בקרוביו** - הם נמצאים במחיצתו
ויחד עם זה כל העם נושא **בכבוד ובכאב** את צער
האבדות". /ר׳ שמחה בונים.

בני קהילת צ׳אקובץ, נצולי השואה, עלו ברובם, במאורגן לא"י אחרי השואה. הם התפזרו ב-23 מערי הארץ, כפריה, מושביה וקבוציה. מקרית שמונה בצפון אשר בגבול הלבנון ועד קידרון בדרום.

במשך השנים נוספו עוד בודדים. אחד-שניים חזרו ליוגוסלביה ולאירופה ושבעה מהם ירדו לארה"ב, קנדה, מקסיקו ואוסטראליה.

16 **איש ואשה** נפטרו בארץ. בס"ה מונה קהילתנו היום בארץ 50 נפש; רובם בגיל העמידה, אחדים בגיל הפרישה או קרוב לזה.

כלם עובדים ועוסקים, כל אחד במקומו תפקידו ומעמדו, כאזרחים נאמנים וישרים, בענוה ובצניעות, כדרך אבותיהם הקדושים ומתקיים בכבוד וביגיעה ומשתדלים לשמור על צלם יהדות צ׳אקובץ.

קשר אחד הדוק ועמוק מאחד את כלנו: זכרון הורינו, אחינו, ילדינו, קרובינו, וחברינו הקדושים, אשר לא זכו להיות עמנו כאן, וכן **זכרון קהילתנו - פאר קדושים, אשר לא היתה קיימת יפה ממנה בעולם!** זו צ׳אקובץ שבלב.

2. "יום השנה" לקהילת צ׳אקובץ הי"ד

היום ההוא יהי חושך
אל יחד בימי שנה
במספר ירחים אל יבוא / איוב ג׳.

ב-1963 ביוזמת ח"ח הירשזון לצי ופישר ג׳ורי, קבענו **"לוח זכרון לקרבנות השואה של קהילת צ׳אקובץ והסביבה" - במרתף השואה אשר על הר ציון בירושלים.**

מאז אנו מתאספים במקום קדוש זה, מדי שנה בשנה ביום 21 במאי האיום והנורא, בו עלו בני קהילתנו הבלתי נשכחים, באש אושויץ השמימה, בשנת 1944 - **לטקס הזכרת נשמות יקירינו הי"ד.**

ה׳ יקום דמם של קדושי צ׳אקובץ, קדושי ישראל, קדושי עליון.

*

למה דוקא ב-21 במאי - לפי התאריך הכללי?
כי- כך קבעו את הדבר עוד בני קהילתנו האומללים, נצולי השואה, מיד עם שובם לצ׳אקובץ, עם תום המלחמה.

ועוד: כי לא יעלה על הדעת לתת "שם עברי" **ליום זועת הזועות של פריצי החיות הנאציים** - ולקבוע לו מקום בלוח העברי.

ועוד: בשנת 1967, במלחמת ששת הימים, עם שחרור הר-הבית בכ"ח באייר תשכ"ז - נתוסף **מימד מיסטי-היסטורי לתאריך של 21 במאי 1944, אשר גם הוא חל ביום כ"ח באייר!** כ"ח באייר הפך ליום חג לאומי ושיא של שמחה לציון שחרור ירושלים הקדושה, אליה נשאו עיניהם ועליה נשבעו קדושי צ׳אקובץ הי"ד. הנוכל לשאת ביום אחד זכר **שואה כזו שלנו - יחד עם שמחה כזו שלנו?** היעמדו לנו כחותינו המדולדלים בנפשותינו השבורות וגופותינו המרוצצים?!

לכן, ע"מ שבאמת, יוכל כל איש ואשה מאתנו להתיחד פנימה עם זכר יקיריו הי"ד, לפי המסורת, בתאריך העברי של כ"ח באייר, וגם **לעלות** יחד עם המוני בית ישראל **למקום הקדוש בירושלים ביום עלית הנשמות הקדושות של בני קהילתנו הי"ד**, קבענו את התכנסותנו הקהילתית לפי התאריך הכללי, הקבוע מאז ההתרחשות הנוראה הבלתי נתפסת על ידינו עד היום - ביום 21 במאי, מדי שנה בשנה - עד סוף דורותינו.

**

ביום זה אנו נפגשים במאורגן בטבורה של ירושלים ועולים בצוותא להר ציון. אנו מתפללים מנחה בביכנ"ס ואומרים קדיש יתום בצבור. נשמעים דברי הספד נרגשים על יקירינו הי"ד, אגב הזלת דמעותינו האחרונות. אנו מזכירים גם את נשמות חברי קהילתנו ז"ל, אשר נפטרו אחרי השואה, בארץ ובחו"ל.

אח"כ אנו יורדים למרתף השואה ועומדים דוממים מול "לוח הזכרון" של קדושינו. מתוך חרדת קודש אנו מדליקים את מנורת ששת הקנים לזכר ששת המיליונים ועוד נרות בודדים רבים - **איש איש לביתו שאיננו עוד** - לעלוי נשמותיהם הטהורות של קרבנות השואה, בני משפחותינו. אומרים שוב קדיש יתום בצוותא.

מכאן אנו עוברים ונעמדים ברטט מול **צנצנות אפר הקדושים**. בהזיותינו שלא מעלמא הדין, אנו כאילו מבחינים בין ששת מיליוני גרגירי אפר הקדושים - ב- 428 גרגירים שלנו.

ואנו כאילו שומעים את דברי הבניא יחזקאל (ל"ז) על העצמות היבשות כאילו מכוונים לאסוננו: **האפר הזה - כל בית ישראל הוא!** וכפי שאנו רואים, כי נתקיימו בנו דברי הנביא (עובדיה) : **"כי בהר ציון תהיה פליטה"**, וכפי שה' הניח את אפר קדושינו ואת שרידיהם, כאן, לפנינו בהר-ציון, כך, מאמינים אנו, כי יתקיימו גם דברי הנביא יחזקאל: **"ונתתי רוחי בכם - וחייתם!"**

ואנחנו רועדים ופוחדים, תוהים, מקווים, שואלים ועונים:
היחיה גם האפר הזה?
ה' אלקים - אתה ידעתה!

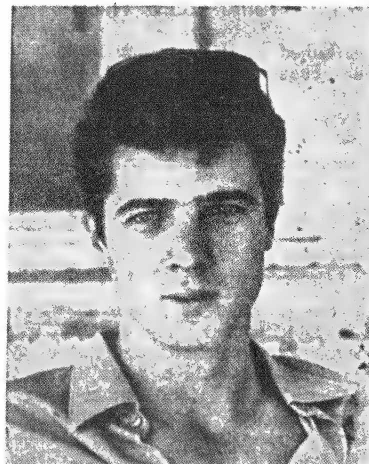
שארית הפליטה באזכרה במרתף השואה תשל"ה (1975)

3. בני קהילת צ׳אקובץ זכרונם לברכה, אשר נפטרו אחרי מלחמת העולם השניה בארץ ובחוץ-לארץ

Eisenstädter Arpad	אייזנשטטר ארפד
Berger (Singer) Manci	ברגר (זינגר) מנצי
Brandel Viktor	ברנדל ויקטור
Gjenize Aleksander	גיניזה אלכסנדר
Gross Erna	גרוס ארנה
Grünwald Jelisava	גרינולד יליסבה
Deutsh Pista	דויטש פישטה
Hoffmann Jelisava	הופמן יליסבה
Hirschsohn Dragutin	הירשזון דרגוטין
Wolf dr. Stepan	וולף ד"ר סטיפן
Weiss Bela	וייס בלה
Weiss Margit	וייס מרגיט
Weinstangel Marta	וינשטנגל מרטה
Weinstangel Feri	וינשטנגל פרי
Weisenstern Marko	וייסנשטרן מרקו
Singer Dragutin	זינגר דרגוטין
Löwenstein Asher	לוינשטיין אשר
Löwenstein Marta	לוינשטיין מרטה
Lustig Zsiga	לוסטיג ז׳יגה
Lustig Marica	לוסטיג מריצה
Langer Ernest	לנגר ארנסט
Langer dr. Đuro	לנגר ד"ר ג׳ורי
Nadasdi Ellus	נדאשדי אלוש
Strele Joža	סטרלה יוז׳ה
Poljanić dr. Emanuel	פולינִיץ׳ ד"ר עמנואל
Kovač dr. Pavao	קוואץ׳ ד"ר פאואו
Kollin Bandi	קולין בנדי
Kollin dr. Mirko	קולין ד"ר מירקו
Keményi Feri	קמיני פרי
Schwarz Lizika	שוארץ ליזיקה
Stern Manci	שטרן מנצי
Polák Manci	פולאק מנצי

***

סרן אבי (אביחי) גרינולד ז"ל

בזכות קרבנות השואה - קמה מדינת ישראל,
ובזכות קרבנות בניהם ובני-בניהם -
היא מתקיימת.

/ דודך טיבי.

אבי גרינולד ז"ל, סרן בחיל השריון גדוד **74**, מס. צבאי: **2094003**, היה אחד מ-**14** הבנים הגבורים, אשר השבט הקטן של פליטי יהודי יוגוסלביה הקריב על מזבח מולדתנו המחודשת, במלחמת יום הדין תשל"ד והבן השני אשר **שארית פליטת קהילת צ'אקובץ בארץ**, שכלה במלחמות תקומת ישראל. הוא נפל בקרב הבלימה, ברמת הגולן, ביום הכפורים תשל"ד (**6.10.73**).

אבי ז"ל נולד ב-**12** בפברואר **1951** ברעננה, אמו פנינה ואביו מחנכו אליעזר (מיקי) גרינולד, הם מנצולי השואה בברגן-בלזן.

הוא החל ללמוד בביה"ס היסודי "אחדות" בקרית מוצקין וכשהמשפחה עברה לחיפה, הוא המשיך את למודיו כאן בביה"ס "הבונים", אותו גמר בהצטיינות.

בגמר למודיו היסודיים, הוא ממשיך בשנים **1965-1967**, ללמוד בביה"ס להנדסאים וטכנאים ע"י הטכניון בחיפה, שם הוא מסיים ג'כ בהצטיינות את מקצוע האלקטרוניקה.

בכל תקופת למודיו התיכוניים היה חבר פעיל מאד ב"מחנות עולים". בשל תכונותיו האישיות המצוינות, חריצותו ורגש אחראיותו - מונה במהרה למדריך.

הוא היה איש העבודה והחברה, איש הציונות המגשימה וההגשמה העצמית. מתוך הנטיות והאידיאלים האלה, הוא מצטרף עם תום למודיו התיכוניים לקבוץ חפצי-בה בעמק יזרעאל, בו נשאר עד גיוסו לצה"ל.

בצבא הוא גמר את כל הקורסים בהצטיינות, כולל קורס לקצינים וטנקיסטים, והוא מקבל את התפקיד של מורה ומדריך בביה"ס לטנקיסטים ועם הצטרפותו לצבא הקבע הועלה לדרגת מפקד פלוגת טנקים.

בשל יושרו ועדינותו מצד אחד, שקידתו וקפדנותו מצד שני - נערץ היה ואהוב על פקודיו בצבא. הוא הלך בראש וחייליו מוכנים היו ללכת אחריו. כך זה היה גם באותו יום הכפורים הגורלי.

"להלן תאור המעשה", אומרת מגילת הצל"ש, אשר הוענקה לו לאחר מותו:

"ביום 6 באוקטובר 1973, שמש סרן אבי ז"ל כמפקד פלוגת טנקים. עם פרוץ המלחמה, היתה פלוגתו מפוצלת בגפה הדרומית של רמה- הגולן, בעמדות בלימה. סרן אבי ז"ל היה הראשון שאיכן את מאמצי החדירה הסורית. פגע ב- 6 טנקים סוריים ובכך גרם לנסיגת האויב. בקרב זה - נפל...".

והוא אז, בס"ה בן עשרים ושתים וחצי שנים. רק לפני חדש וחצי חגג את חתונתו עם בחירת לבו זוהר, בת חפצי- בה.

במכתבו מחדש שבט תשל"ד (פברואר 1974) כותב שר הבטחון משה דיין אל הוריו ואל האלמנה הצעירה:

"אבי הוגדר כקצין מוכשר, יוזם, פעלתן, יעיל ואהוד... זכרו של סרן אבי ז"ל הינו קודש ונצרנו בלבנו בגאון..."

מיד עם תום הקרב, הובא אבי ז"ל לקבורה ארעית בבית העלמין הצבאי בעפולה וביום י"ז באלול תשל"ד (4.9.1974) הובא למנוחת עולמים, בבית הקברות הצבאי בחיפה, בטקס צבאי מלא.

ביום י"ח בתשרי תשל"ד (23.9.1975), הוענק לו, בטקס פומבי, ע"י הרמטכ"ל מרדכי גור, בין עוד 29 גבורי ישראל, "הציון לשבח" מטעם צה"ל, לאמר:

"אתם הרמתם את ראשיכם למעלה, והבאתם את המערכה לנצחון".

היתה זו נחמה פורתא להוריו השבורים, אשר קבלו את הצל"ש במקומו.
יהי נא זכרו של בננו אבי ז"ל - שמור בתוכנו באמת ובכבוד. ותהי נא נפשו צרורה בצרור חיי הנצח של כל קדושי קהילתנו הי"ד אשר נפלו מידי צוררים בגולה וגבורי ישראל אשר נקטלו בידי אויבים בארץ. ת. נ. צ. ב.

י"ט. <u>בני קהילת צ׳אקובץ החיים בארץ</u>

א **אייזנשטטר** (פריד) זורה /קידרון * **ארדיש** מרישקה / ירושלים.

ב **בלזיץ׳** מקס/נהריה * **בנדיקט** אוגן. בנדיקט (בוקור) מרגיטה/חולון בנדיקט מגדה/י-ם * **ברגר** מקס (משה) /ב"ב * **ברמן** נעמי / ר"ג. **ברנדל** (אבנשפנגר) איוה / צפת.

ג **גוטמן** בלה, גוטמן גרטה/נהריה * **גולדנר** קמילו /רחובות * **גיטיזה** ארנקה /ר"ג * **גרינולד** אליעזר, גרינולד ד"ר תיאודור/חיפה * גרינולד טיבור (עץ-חיים משה) /ת"א * **גרנר** איוה, גרנר מירוסלב / כפר מונש.

ה **הופמן** (שאייר) איבי, הופמן יעקב / עכו * **הירשזון** לאצי, הירשזון (זור) פירי/ עכו , הירשזון זולטן, הירשזון קלרה / בת-ים.

ו **וייל** (דנון) בבה/ חיפה * **וייסנשטרן** מילן, וייסנשטרן מנצי / נהריה.

ט **טנדלר** קלרה / י-ם.

כ **כץ** גיורה / ראש פינה.

ל **לוסטיג** יוסף /קידרון * **לייטנר** דניאל /ר"ג.

נ **נדשדי** אימרה/קידרון * נדשדי (פולק) קלרה / קרית-ים.

ס **סרואשי** לאצי / קרית שמונה.

פ **פתקי** (קלמן) הלנה/צפת * **פלדש** דיאוניס, פלדש איוה/נתניה* **פישר** (דגון) יעקב, פישר (קוסטוליץ) איבקה / מצובה * **פישר** ג׳ורי, פישר (וייס) נלי / י-ם.

צ **ציגלר** קלמן / פ"ת.

ק **קלמן** (נהיר) איוה / שער העמקים.

ר **רומנו** אלברט, רומנו (מרקוביץ) לילי /י-ם. * **רוזנברג** סטיפן /קידרון.

ש **שוארץ** לאצי, שוארץ (שלזינגר) לילי / נתניה * **שטרן** דוצי /ת"א שטרן יוסף / ר"ג * **שטרק** איון / ראשל"צ.

כ. למען תספרו לדור אחרון ...

והיה כי ישאלך בנך מחר לאמור: מה כל החקר הזה, מה ההתענינות וההתרפקות הזאת, אחרי עולם שחרב ואיננו עוד ?!

ספר לו את דיברי המדרש:

"משל לאב ובן שהיו מהלכים בדרך - ונתיגע הבן. אמר לו הבן: אבא, היכן היא המדינה? אמר לו: בני! סימן זה יהא בידך: **אם ראית בית קברות לפניך - דע כי המדינה קרובה.**

והמשך להסביר לו:

למדת בני, כי בכל דור ודור עמדו עלינו לכלותינו - אולם, **זכור ולא תשכח, כי בשום דור לא קם עלינו צר ואויב כמפלצת הנאצית האיומה הזו** שהביאה עלינו את השואה וההשמדה אשר בעקבותיה הוקם **בית הקברות הגדול ביותר** מאז נברא העולם, של ששת מליוני מבני עמנו, ה׳ יקום דמם!

בתוך בית המות האינסופי והבלתי מושג הזה, **ישנה חלקה מיוחדת שלנו של 428 נפשות בני קהילת צ׳אקובץ הקדושים** - עצומה בהיקפה ותהומות באימתה. עליה תיבשנה דמעותינו, יחנק גרוננו וידפוק לבנו עד כלות נשמותינו.

בסוף דרכם - על בית קברות זה - קמה מדינת ישראל. על חייהם, על חלומותיהם ועל מותם - קמה מדינת ישראל.

*

נזכור את קרבנם - למען שמור על נצח ישראל !
נשמור על ישראל - למען זכור לנצח את קרבנם!

בעויתי הדומיה נאכל את המגילה הזאת ונספר בה מדור לדור. **מגילת השואה קורעת לב ושמים!**

*

יושבי בארץ צלמות - אור נגה עליהם / יש׳ ט.

יתגדל ויתקדש שמה רבא!

מקורות וביבליוגרפיה

1. בעברית ואידיש

1. אושויץ / קראוס א. - קולקין א. תשכ"א.
2. - אייכמן / רובינסון נ. 1961.
3. אשוויענשין / פרידמן ד"ר פ. 1950.
4. בילטן / הת. עולי יוגוסלביה - תשל"ד, תשל"ה.
5. די אידן אין נאצי - איירופע / אינטר אמריקאנישע ק. באלטימור.
6. האנציקלופדיה העברית / כרכים ב׳,ג׳,י"ג, י"ט.
7. הצלה בימי שואה / ברלס ח. תשל"ה.
8. יזכור / משרד הבטחון - תשט"ז.
9. ישראל והעמים / כץ י. - הרשקו מ. ח"ג.
10. לאות ולעד / פראגר משה.
11. לוחמים יהודים במלחמה נגד הנאצים / מושקט מ. תשל"א.
12. מהתבוללות לציונות / זהבי ד"ר צבי.
13. מקץ עשרים שנה / המכון לדוקומנטציה , עירית ר"ג 1965.
14. עדים אנחנו / עזריה - הלפגוט צבי 1970.
15. קול דמי אחים / "עם עובד" תשל"ג.
16. שבטי ישראל ח"ב / טרטקובר אריה.
17. שואת יהודי אירופה / גוטמן - רוטקורכן ל. תשל"ג.
18. שנה לאין קץ / זנדברג מ. תשכ"ז.
19. תולדות יהודי יוגוסלביה ח"א / אבנטוב יקיר.
20. פנקס זכרון/ח"ק. ת"א, תשל"ג.

מסמכים מקהילת צ׳אקובץ הי"ד * מסמכים, מכתבים ועדויות של קדושינו הי"ד ונפטרינו ז"ל * מסמכים מהמוזיאון היהודי בבלגרד * עדויות בכתב וראיונות עם זקני נצולי השואה בני קהילתנו: בלז׳יץ׳ מ., בנדיקט א., וייס איצו ועוד * תעודות * תצלומים.

2. בלועזית

1. Ben-Chananya/Löw, Szeged 1859-60
2. Bilten S. J. O. J. Beog. 1950-73
3. Ever Hajarden/Novi Sad 1936-37
4. Csáktornya Monográfijája / Zrinyi K. 1905
5. Verantwortlichkeit f.d. Judenverfolgungen /Münz M. 1958
6. Jahresbericht der Landes-Rabbinershule/Bp 1903-14
7. Jevrejska Tribuna/Beog. 1930-41
8. Jevrejski Almanah/Beog. 1925-30
9. Jevrejski Narodni Kalendar/Beog. 1935-40
10. Jevrejski Kalendar/Beog. 1960-63
11. Judenviertel Europas/Hinkel H. 1938
12. Magyar Zsidó Lexikon/Bp 1929
13. Međimurje/Dr. Dugačić 1936
14. Mult és Jövö/Bp 1915, 16;36-39
15. Néhai Schwarz Jakob/Schwarz L. Čakovec 1925
16. Prilog Historiji Rad. Pokreta i N.O.B. u Međimurju/Čakovec 1959
17. Zbornik 2 /Beograd 1973
18. Zločini Fašističkih Okupatora /Levental dr. Z
19. Židov /Zagreb 1920-1941
20. Męczenstwo Źýdow w Polsce / A. Rutkowsky, Warszawa 1960.

U Spomen našim dragim pokojnicima 1941- 1945." Koncem 1948, nakon proglašenja države Israel (15. 5. 1948), odsjelili su se za tamo 65 lica. I oni su tu, u Jerusalimu, na brdu Cionu u "Podrumu Uništenih" - otkrili također Spomen ploču nesretnim žrtvama Čakovečke Jevrejske Općine i okolice.

Tu i tamo okupljaju se preživljeli ostaci-na taj užasni "Dan - Uništenja" (21 Maja) svake godine, na dirljivu i žalosnu komemoraciju.

*

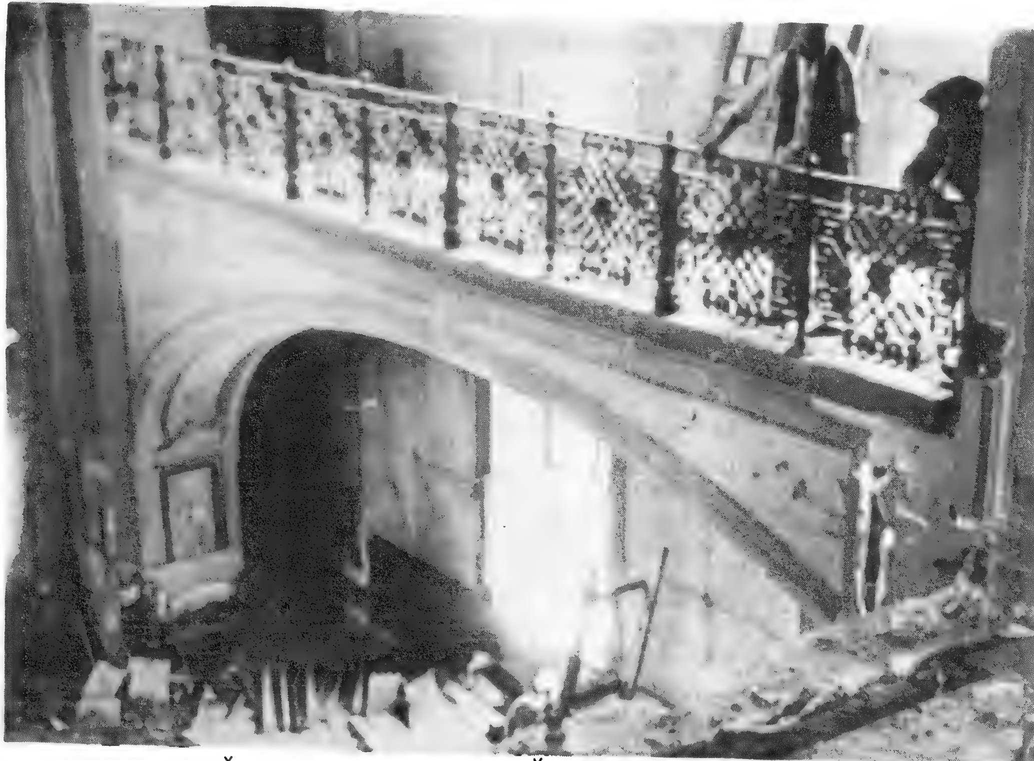
Čast i poštovanje - onima koji su ovdje živjeli i djelovali !

Slava i pokoj čistim i svetim žrtvama koji su poginili !

Jedina su nam utjeha riječi Proroka Šmuela:

Bog usmrti - i oživljuje !

spušta u grob - i oslobodi !

Ruše Jevr. Bogomolju u Čakovcu (Maj 1944)

zadržani tri dana. Odavle su svi otpremljeni u Geto u Novu Kanižu . Osim malenih iznimaka, mjesno je pučanstvo ravnodušno gledalo, kako su okrutnim ponižavanjem odvedeni njihovi jevrejski sugrađani.

15 Maja započela je masivna deportacija Mađ. Jevreja u Poljsku. Smrtni vlakovi su ludimj jurisanjem dovodili svakidasno svoj na užasnu smrt osuđeni ljudski teret, u onu strahovitu ljudsku klaonicu - u Aušvic.

Na najbrutalni i na najgnusniji način kakvog još historija čovječanstva nije vidjela, su ovdje Hitlerovski banditi uz pripomoć satelitskih krvnika, istrebljavali Jevrejski Rod.

Naši čisti očevi i naše nevine majčice, naša mila braća i naše ljubljene sestrice i naša slatka dječica - stigli su u pakao Aušvic dne 21 Maja 1944 i bili su tu ugušeni u gazovnim komorama.

Toga je dana i konačno porušen Hram u Čakovcu.

413 Jevreja Čakovca i okolice su uništeni u Aušvicu, sedmorica u Jasenovcu i još osam su nastradali u raznim Koncentracijonim logorima u Evropi; na Ukrajinskoj fronti i u partizanima.

Ukupno - 428 svetih duša žrtvovala je Jevr. općina Čakovec u ovom Krvnom ratu u kojem je Jevrejski narod imao šest miljuna gubitaka.

*

U Maju 1945 g. navršio se rat, i preživljeli ostaci Čak. Jevreja počeli su se vraćati kući; osiročeni potučeni i bolesni i gladni - svega 83; I taj je grozan račun krvi: samo pred godinu dana odvedeni su 605 - a vratili su se 83 !

*

21 Maja 1948 - na četverogodišnjicu onoga strahovitoga "Dana Uništenja" Čak. Jevreja u Aušvicu, otkrili su njihovi bjedni ostaci u Čakovcu, na tamošnjem jevr. groblju, simbolični spomenik: " פ.נ.

đarskoj, u Boru i na njemačkoj-ruskoj fronti u Ukrajini. Ovde je poginuo dr. Ladislav Nyiri i nekoliko su prebjegli u rusku vojsku i tu su se regrutirali u "Jugoslavensku brigadu".

U redovima partizana "Kalničkog odreda" borili su se i poginuli Deneš, Mirko i Nikola Weis (1942-43), a Josip Kostolic je pao 1945 u borbi kod Virovitice. I u "Narodnoj oslobodilačkoj vojsci (N.O.V.), na talijanskoj fronti borili su se nekolilo Jevr. Čakovčanca (1943).

*

Istovremeno je godinama 1941-1943 u Pavelićevoj Hrvatskoj provedeno grozno istrebljenje Hrvatskog Jevrejstva, naročito u zloglasnom logoru smrti Jasenovac. Tu su uništeni na najstrahoviti način i sedmorica čakovečkih Jevreja.

*

U to doba provađalo se u Poljskoj,uglavno u Aušvicu,ubrzano masivno, zversko i totalno uništenje Jevrejskoga roda u Europi- a Jevrejska općina u Čakovcu nije čula i nije znala ništa o tome do ovoga časa.

DEPORTACIJA I UNIŠTENJE

16 Marta 1944 je njemačka hitlerovska vojska prodrla u Mađarsku i dan poslije već je bestijalni krvnik Eichmann, na čelu sa svojim"Sonderkomando" sjedio u Budimpešti i pripremao istrebljenje Mađarskoga Jevrejstva. 6 Aprila su u Čakovcu uhapšeni dr. Schwarz sa još nekoliko uglednih predstavnika jevr. opštine kao taoci i opštinsko je predsjedništvo bilo prisiljeno učiniti popis svih članova opštine i okolice.Pobrojeno je 605 duša.

U noći 26 Aprila 1944, su mađarski žandarmi uz sudjelovanje domaćih izroda i izdajnika pokupili sve Jevreje Čakovca, Preloga, Dolnje Lendave i Murske Subote-u Hramu i tu su bili

ostataka 1948 g. Rikica Gründwald, rabinova supruga, osnovala je 1931 g. Židovsko Žensko Društvo W.I.Z.O. Prva i dugogodišnja predsjednica je bila Ivka Gold. Ilija Langer bio je predsjednik M.C.O. u zadnjim godinama. Tibi Grünwald je osnovao Ken-Betar 1933 g. ali samo pod vodstvom njegovog brata Aleksandra Grünwalda 1935-1938 osjećao se efektivni upliv Kena u Čakovcu.

Na raznim svečanim prilikama, visjela je pored jugoslovenske trobojnice i plavo-bjela zastva, a poslije državne himne otpjevala se i Hatikva.

1935 g. otputovao je najstariji sin rabina, Tibor, u Palestinu. On je bio prvi đak iz Jugoslavije na Hebrejskoj Universi u Jerusalemu. Ovime je podignuta živa veza izmedu Čakovca, njezine Jevrejske općine i zemlje Israela.

MADJARSKA OKUPACIJA

Kad je njemačka hitlerovska vojska prodrla u Jugoslaviju, Čakovec i Međumurje su priključeni Mađarskoj (16.4.1941).

Jevrejska opština koja je do sada živjela u punoj slobodi i jednakosti, upoznala se ubrzo sa antisemitskim zakonima:" Numerus Klausus", koji je zaprečio pohađanje jevrejske omladine na Budimpeštanskoj Univerzi, i sa raznim ograničenjima u trgovini i posjedništvu zemlje i imovine. Među ostalima, bili su i nekoliko čak. jevr. omladinaca uhapšeni (14.7.1941) zbog "neprijateljskog i levičarskog djelovanja" i osuđeni (u Pećuhu 8.11.1941) na mnogomjesečni zatvor i nasilni rad.

Osobito teška antisemtska naredba, bila je "Radnička Služba" (Munkaszolgálat) kraj Mađarske vojske koja je obavezala sve jev. muškarce od 18-48 godina služiti u prisilnim radovima u cijeloj Ma-

i svoje mile općine. Bio je veliki učenjak u jevrejskim i svjetskim naukama, sjajni govornik i oduševljen cionista. U svojem propovjedu u Hramu na Pesah 1933 on je već prorokovao uništenje Evropskog Jevrejstva, deset godina prije Aušvica i propagirao masivnu useobu u Palestinu 15 godina prije osnutka Israela (1948). Bio je mnogo ljubljen u svojoj opcini i mnogo poštivan u očima celoga Čakovečkoga i Međumurskoga pučanstva. Bio je odlikovan ordenima Sv. Save 2 i 3 stjepena.

Dr. Ljudevit Schwarz, rođen 1877 u Čakovcu, sin bivšega čak. rabina Jakoba Schwarza, izabran je za predsjednika općine 1920 g. i ovu je vjerno služio do zadnjega časa. Bio je zanimanjem advokat - odlični intelektualac i ugledni predstavnik interesa svoje općine, ljubljen i cjenjen od sviju.

Leopold Katz bio je glavni kantor, a Marko Wollner dugogodišnji predmolitelj. Dr. Vilim Viola ugledni gradski liječnik, bio je dugogodišnji predsjednik " Hevre Kadiše".

*

Cionizam, koji je zasađen i ukorjenjen od rabina Grünwalda, prodro je vremenom u sve slojeve općinskih članova, tako da se čak. općina naskoro isticala kao "cionistička".

Otto Jungwirth, rođen u Zagorju 1898 g. a odgojen u cionističkom duhu u Zagrebu, došao je ovamo 1925 g. kao ravnatelj "Šumske uprave", i odmah je svoju kancelariju pretvorio u "Palestinski ured". Pomoću rabina je organizirao Židovsko Omladinsko Društvo" (Ž.O.D.) a 1933 g. "Mjesnu Cion. Organizaciju" (M.C.O.). Bio je simpatični aktivista, vjeran svojim nazorima do zadnjeg svojeg groznog časa u smrtnom logoru Jasenovcu (1942).

Eugen Hoffmann izabran je kao predsjednik Ž.O.D. 1928 g. i od onda stojao je nepokolebljivo na čelu cionističkog omladinskog djelovanja u mjestu i u okolici-sve do iseobe u Israel na čelu preživljevih

naročito omladina, bili zahvalni i vjerni Jugoslaviji, gradu Čakovcu i njegovom načelstvu.

Ekonomski razvitak Čakovca dobio je novi i veliki elan. Marljivi jevr. industrialci i pošteni trgovci, povećali su sada i proširili svoja poduzeća u interesu okupnoga pučanstva. Tvornica čarapa "Bracá - Graner" koja je osnovana 1922 g. uposlovala je koncem ove periode do 1400 radnika i sama nadnica koja se isplatila u to doba iznosila je sumu od 100 miljuna dinara! Neumanova bojadisaona je zaposlavala 150 radnika (1935), i u ostalim različitim jevrejskim poduzećima, bili su zaposleni još mnogo stotina činovnika i radnika iz Čakoveca i okolice. Od novca kojeg su tu zaradili, su kupili svoja zemljišta, izgradili svoje kuće i izgojili svoju djecu.

Jevr. je općina , razvijala istovremeno živo i bogato društveno i kulturno djelovanje, koje je bilo uglavno koncentrirano u Hramu i u općinskoj dvorani. Priredjene su skupštine, priredbe, zabave i predavanja u svim granama jevr. javnosti, nauke i političkog života. U omladinskim krugovima, vodili su se ovdje intenzivni kurzevi u hebrejskom jeziku, historiji i Palestinografiji. Bila je tu i ljepa knjižnica i razvijalo se i športsko djelovanje.

Na Jom-Kipur i Roš-ha-Šana , kad su svi dućani i fabrike Jevreja bili zatvoreni-bio je blagdan u cjelom gradu. Inače su Jevreji aktivno učestvovali u svim mjesnim dobrotvornim i nacionalnim priredbama. Na narodnim blagdanima bilo je zvanično svečano Bogoslužje u Hramu na kojemu su mnogobrojno učestvovali predstavnici centralnih okružnih vlasti, gradske općine i vojske. Ovim prilikama je nadrabin dr. Grünwald očarovao prisutnike sa svojim krasnim hrvatskim jezikom i retorijskim slikama iz Biblije i jugoslavenskih narodnih pjesama i motiva.

Dr. Ilija Grünwald rođen 1886 u Slovačkoj, nastupio je kao nadrabin u Čakovcu 1915 g. i služio je ovdje vjerno do zadnjeg časa svojega

"Dobrotvorno Društvo", "Žensko Udruženje", te "Hevra Kadiša" na čelu sa Leo Hirshmannom-djelovali su savršeno. Učitelj Samuel Nyiri, pridonio je mnogo jevrejskom odgoju u državnim školama u godinama 1897-1919.

*

Prvi Čakovčki rabin bio je Aharon Hirshmann(1830) Naknadno je nastupio rabin Jakob Schwarz. On je bio veliki Talmudista i učenjak u Rimskom pravu. Dijelovao je tokom 50 godina (1862-1912) i bio je mnogo ljubljen i poštovan od sviju.

Prvi izabrani predsjednik općine bio je Emanuel Rappaport (1845), kad je broj jev. obitelja bio već 27. Naknadno je funkcionirao dugogodišnji autoritativni Predsjednik Rudolf (Rezsö) Wollak (1897-1920).

Mjesni su stanovnici bili uglavno radnici i obrtnici a nadošli su su se Jevreeji počeli baviti trgovinom i razvijali industriju. 1890 bilo je već u Čakovcu 87 dučana, a prva je fabrika, octa, osnovana već 1824 g. od "Hohsinger i Sinova ". 1878 osnovana je bojadisaona " Neumann i Nasljednici", a poslije : tvornica šećera, tekstilne fabrike, "Agrarija"-poduzeće za uvoz i izvoz žita, drva, kukuruza i drugih agrarnih produkta; pilana, ciglana i.t.d.. Jevreji su osnovali mjesne banke i štedionice, kina i kavane. Liječnici i advokati-bili su ponajviše Jevreji.

*

JUGOSLAVENSKA PERIODA

Jugoslavensku se periodu može da nazove "Zlatno doba" Jev. Općine u Čakovcu. Jugoslavenski je režim bio veoma tolerantam prema Jevrejima i Čakovečka je općina uživala duhovnu i materijalnu potporu. Rabin, predstavništvo općine i njene institucije, bili su priznati i poštovani od centralnih i mjesnih vlasti. I zaista, jevrejski su građani, a

I reče mi:
Čovječe - hoće li oživjeti ove kosti ?
I ja rekoh :
Svemogući Bože - jedino Ti to znaješ!
(Jehezkiel)

OSNUTAK JEVREJSKE OPĆINE
AUSTRO - UGARSKA PERIODA

I ako je mjesto Čakovec naznačeno na zemljopisnoj karti već u 13 stoljeću, ono je proglašeno kao samostalna župa tek 1798 g. - poslije osnutka Jevrejske općine. Jevrejski su nadošlice, ponajviše iz Burgenlanda, došli u ove krajeve u drugoj polovici 18 stoljeća, i tada je osnovana Čakovečka Jevrejska Vjeroispovedna Općina 1790 g. Jevrejsko je groblje posvešteno 1794 g. a Hram je podignut 1836 g.

1850 g. kad je ukupno Čakovečko stanovništvo brojilo 1900 duša broj Jevreja je bio 300, a kad je izbio Prvi Svjetski rat, bilo je u Čakovcu 400 Jevreja.

Za vrijeme rata regrutirano je 188 Jev., palo je 17 i dvojica su bili teško ranjeni. Koncem 1918, za vrijeme pobune "Zelenaša", u kojoj su poginuli dva Jevreja, organizirao je u Čakovcu , jevrejski oficir Hugo Rado " Gradjansku Samoobranu". Nadolaskom izbjeglica iz okoline, poraslo je jev. stanovništvo u Čakovecu do 500 duša.

Jevrejska je opština razvijala budni i živi društveni, kulturni i vijerski život. Bogoslužje u hramu bilo je tradicionalno i održavalo se bez prestanka, pa do zadnjeg časa. Subota i blagdani čuvali su se u jevrejskim kućama.

U spomen naših milih, nastradalih i neprežaljenih očeva, majčica, braće sestrice i slatke dječice-znanaca i prijatelja, koji su ubijeni i ugušeni od nacističkih krvnika i njihovih zločinačkih pomagača, u godinama 1941-1945.

Fabrika Smrti Aušvic.

Povjest
i
Propast

Jevrejske Vjeroispovjedne Općine
ČAKOVEC

napisao
Tibor Grünwald

Tel-Aviv 1977